

**NDROIYI MELIT MASIH
(ENG: “GENESIS;”
TP: “STAT BILONG OLGETA
SAMTING” O “JENESIS”)**

*Titiye para Ngindrai imangsani hu melit masih
hurayah*

¹ Koluw-koluw mamu kinna, Ngindrai imangsani kol pwan pe hu kol paingan yang.

² Pe kol pwan ara, iro ko mwaihei o, pe nimmim para aliy ara kinto tehe mahapo pwi. Pe sinon namandran iramburuhi ndrita mwekeu, pe Mwoiwa Ngindrai iho makaiye ndrita hu ndran ara.

³ Pwen Ngindrai ipa, “Ngana lang kilenganiy.” Pwen o ilenganiy.

⁴ Ngindrai inimei tehe ngana lang irayah hiyan, pwen irandrokomatne ndrokolo ngana lang pe ping.

⁵ Ngindrai ipohowe ngana lang ara “lang” pe ping ara “ping.” Piyahon iyamasan ndroulang ara irayah langsih imu iya melit masih.

⁶ Pwen Ngindrai ipa, “Melit handra kirayah kiho ndrokolo hu ndran, para hu ndran kandrih kaya malkah.”

⁷ Pwen Ngindrai imbusi melit ara, pe iykiy iho ndrokolo hu ndran para koro pwan pe hu ndran para koho paingan. Pe irayah tehen aliy.

⁸ Pe Ngindrai ipohowe paingan ara “yang.” Piyahon iyamasan ndroulang ara irayah lang luwoh.

⁹ Pwen Ngindrai ipa, “Hu ndran masih hutora pahandra yang kayawule, pe pwan posowen ki-irayah.” Pe irayah tehen aliy.

¹⁰ Ngindrai ipohowe pwan posowen ara “pwan,” pe hu ndran masih huyawule ipohowe hu ara ndras. Pe Ngindrai inimei tehe kintayah hiyan.

¹¹ Pwen Ngindrai ipa, “Hu melit para kalek karayah ndrita pwan: ndromwindriu handra-handra mapekehu hu kalek, pe hu kei handra-handra mambuwahu pe mapekehu toraliy kalek, pe kapo soiwihi mwensehu tehe yihu kopu.” Pe irayah tehen aliy.

¹² Pwen hu ndromwindriu handra-handra ara hurayah ndrita pwan pe huiki pekehu para hu kalek pe kapo soiwihi mwensehu tehe yihu kopu; pe hu kei handra-handra hurayah pe huiki mbuwahu mapekehu toraliy para hu kalek pe kapo soiwihi mwensehu tehe yihu kopu. Pe Ngindrai inimei tehe kintayah hiyan.

¹³ Piyahon iyamasan ndroulang ara irayah lang toyoh.

¹⁴ Pwen Ngindrai ipa, “Hu ngana lang karayah koho yang para hu kaiki ndrokomatne lang pe ping. Pe hu koho ariya para hu karanonoye kaipisa hu melit, pe walehe hu melit, pe hu lang sih-sih, pe hu hayou sih-sih.

¹⁵ Pe hu melit manganahu ara, andre hu koho yang para hu kalengani kol pwan.” Pe irayah tehen aliy.

¹⁶ Ngindrai imangsani melit malndra naman-dran mangana hilu. Imangsani melit nganan namandran para kiho yat lang, pe melit nganan mendreheh para kiho yat ping. Pe imangsani hu piri y huyapolon i.

¹⁷ Ngindrai iyki melit masih ara kene hora yang para hu kalengani kol pwan,

¹⁸ pe para hu koho mu kili lang pe ping, pe para kaiyki ndrokomatine ngana lang kiho mawen kili ping. Ngindrai inimei tehe kintayah hiyan.

¹⁹ Piyahon iyamasan ndroulang ara irayah lang haahiu.

²⁰ Pwen Ngindrai ipa, “Hu ndras pe hu ndran kahon kata hu kan handra-handra mepo mwalehu; pe hu norukan kohowoh yang ndrita kol pwan.”

²¹ Pwen Ngindrai imangsani hu kan naman-dran handra-handra mwalehu para ndras pe ndran, mepo ngara hu karangangai, para hu kapo soiwi hu mwensehu tehe yihu kopu. Pe imangsani hu norukan makapenehu hurayah para hu kapo soiwi hu mwensehu tehe yihu kopu. Pe Ngindrai inimei tehe kintayah hiyan.

²² Pwen Ngindrai itoholi hu pe ipa, “Aka hon pe ndromwoya wawu karayah kaya soyon koro ndras. Pe hu norukan karayah kaya soyon koro kol pwan i.”

²³ Piyahon iyamasan ndroulang ara irayah lang yimah.

²⁴ Pwen Ngindrai ipa, “Hu kan handra-handra makunuwehu karayah pe kapo soiwi hu mwensehu tehe yihu kopu koro kol pwan—hu kan para hanghang pe hu kan masih para

seselek ndrita pwan, pe hu kan puyap, ara hu masih karayah para hu kapo soiwi hu mwensehu tehe yihu kopu.” Pe irayah tehen aliy.

²⁵ Ngindrai imangsani hu kan puyap hurayah para hu kapo soiwi hu mwensehu tehe yihu kopu, pe hu kan para hanghang ara hurayah para hu kapo soiwi hu mwensehu tehe yihu kopu. Pe imangsani hu kan para seselek ndrita pwan hurayah para hu kapo soiwi hu mwensehu tehe yihu ko yi. Pe Ngindrai inimei tehe kintayah hiyan.

²⁶ Pwen napwai, Ngindrai ipa, “Worou kamangsani hu ndramat, kaipisahu pe mwensehu karayah tehe worou opu. Pe andre hu karayah tamahu ni para ndras, pe hu norukan para kohowoh yang, pe hu kan para hanghang, pe hu kan masih para seselek ndrita pwan; pe hu ndramat ara andre karayah tamahu melit masih koro kol pwan masih, pe andre hu kan masih aro ara koro pahandra hu ndramat.”

²⁷ Pwen pe Ngindrai imangsani hu ndramat, mwensehu ara tehe yiy opu. Pe imangsani hu ndramat malpat, kamai pe pihin.

²⁸ Pwen Ngindrai itoholi hu ndramat pe ipwai iya kili hu ipa, “Akapo noru wawu hu pe ndromwoya wawu karayah soyon pe kasilihi kol pwan, pe wawu karayah mbukena kol pwan. Akoho mu kiya tahu ni para ndras, pe hu norukan para kohowoh yang, pe koho mu kili hu kan masih mwalehu mepo ngara kaselek ndrita pwan.”

²⁹ Pwen Ngindrai ipa, “Yo uhungini wawu hu ndromwindriu masih handra-handra mapekehu tora ndrita kol pwan masih pe hu kei mepo

mambuwahu pe mapekehu toraliy. Pe andre hu karayah anandrina wawu.

³⁰ Pe hu kan masih para pwan, pe hu norukan masih para wohowoh, pe hu kan masih para seselek ndrita pwan-hu melit masih mepo makunuwehu tora aliy-ara uhungini hu hu ndromwindriu pe hu youkei salau para karayah anandrinahu.” Pe irayah tehen aliy.

³¹ Pe Ngindrai inime melit masih kene kinmangsaniy ara irayah hiyan iya. Piyahon iya-masan ndroulang ara irayah lang anoh.

2

¹ Tehen tora ko, kol pwan pe hu kol paingan yang, pe hu melit masih kene mepo Ngindrai kinmangsani hu kantayah hutora aliy, ara kansahapwen topwei.

² Nondriya lang manonoh ara, mbuluya Ngindrai kinhipwen topwei. Pwen pe lang sih i ara ingoh iya mbulyan masih.

³ Pe Ngindrai itoholi lang andrtoyoh ara pe ihaiyaniy, paratesah, kinmangsani melit masih kene kinhipwen, pe lang ara ingoh iya mbulyan.

Ngindrai imangsani piyang para kol Yiten

⁴ Iye ara titiye para Ngindrai imangsani kol pwan pe hu kol paingan yang hurayah. Tandrohonga YAPAN Ngindrai imbusi kol pwan pe hu kol yang ara,

⁵ hu kei, hu malikei, pe hu ndromwindriu handra-handra ara hu kanilek ndrita pwan

mapu, pe mbulou mapu kindrut, pe hamou ndramat para kipo mbulen kiya ndrita pwan ara kintayah mapu.

⁶ Hapeko ndran ara ngara kisuw mbulu pwan pe ngara kingas kisa paingan, pe ndrita pwan masih ara ipep iya ndran.

⁷ Pwen pe YAPAN Ngindrai imangsani ndramat iyau kohu pwan, pe ihili ngohan para taleh iya ngara ndrohongun, pe ndramat ara, ara irayah ndramat mwalen.

⁸ Pe YAPAN Ngindrai ihisi piyang hambut iro kol hakol ngalan Yiten iyapwen te kup, pwen iyki ndramat mepo kinmangsani yiy ara, ara iya iyen aliy.

⁹ Pe YAPAN Ngindrai imangsani hu kei handra-handra hu lek ndrita pwan-hu kei ara, ara lahayahu iya, pe hiyan para hu kaiyki anandrinai. Pe Ngindrai iyki kei para kiyki taleh ara iro ndrokolo piyang imwonen, iyapolo kei para kasapahasani hiyan pe mwomwan.

¹⁰ Pe ndran handrang itarah iyau Yiten, ngara kiyki ndran kiya piyang; pe sohopele ndran ara, ara mahaandrang.

¹¹ Ngala ndran handrang ara Pison, irah irakayani kol namandran Hawila mepo kolt* ita aliy.

¹² Kolt para kol Hawilah ara hiyan iya, pe kei hakou ita aliy, ngonoho ndreyen ara layin iya. Pe pat handra mepo kennen namandran ita aliy yi, ngalan ara karniliyan†

---

* **2:11:** Eng: *gold*; TP: *gol* † **2:12:** Eng: *onyx/carnelian*

13 Pe ndran lundrang ngalan ara Kihon, pe irah irakayani kol namandran Kus.

14 Pe ndran tindrang ngalan ara Taikris; pe irah irakaiyani ngilse kol namandran Assiriya iyapwen te kup. Pe ndran haandrang ngalan ara Yuperetis.

15 Pwen YAPAN Ngindrai iwiri ndramat ara pe iyki yiy iye nondriya piyang iro kol Yiten, para kiro po mbulen pe kiro nimmim kaliy.

16 Pwen YAPAN Ngindrai ipwandrandrahani ndramat ara ipa, “Hiyan para ayan hu mbuwakei para hu kei masih kene hutopo nondriya piyang iye;

17 hapeko nonombun para apopo kiyau kei para kasapahasani hiyan pe mwomwan, paratesah, kapa ayan, lang ara ko andre amat imwonen.”

18 Pwen YAPAN Ngindrai ipa, “Kinna hiyan para ndramat ara kiro yiy hamou o pwi. Andre kumangsani hamou kilahiy para kisopwat yiy.”

19 Pe YAPAN Ngindrai kinwiri pwan pe kinmangsani hu kan masih para yangiy pe hu norukan para hu kohowoh yang ara huyau aliy. Pwen iwiri hu huya kili ndramat ara para nakiyirowei tehe ndramat ara nakipohowe ngalahu tapeh; pe sehe ngala kan hamou-hamou mepo ndramat ara ipohowei pe iykiy, ara irayah ngalan ara ko.

20 Pwen ndramat ara ipohowe ngalahu kan masih para hanghang, pe hu norukan masih para kohowoh yang, pe hu kan masih para yangiy.

Hapeko mwalinga hu kan masih kene ara, ara hamou tahu kinlahiy para kisopwat Atam‡ pwi.

21 Pwen pe YAPAN Ngindrai imbusi ndramat ara imatin turut, pe tandrohongan iro ndron nondriya matiliu, YAPAN Ngindrai iwiri ndruwin hakou para kesen, pe irapairani sangin imui iya nokun.

22 Pe YAPAN Ngindrai imangsani pihin hamou iya ndruwi ndramat mepo iwiriy iyou kesen. Pwen iyaiki yiy iya kili ndramat ara.

23 Pe ndramat ara ipa, “Napwai, yiy ara! Yiy ara ndruwin iyou ndruwi, pe sangin iyou sangi; pe andre kapohowe yiy ‘pihin’, paratesah, yiy ara iyou kili kamai.”

24 Pwen tehen tora ko, andre kamai kitali taman hilu tinan, pe andre hilu pihin tan karayah hapat, pe nombuwe hilu kirayah hamou o.

25 Pe ndramat ara hilu nambuyun, ara hilu mal-mou kene mwaye hilu pwi, hapeko hilu kanmasi ta hilu pwi.

3

Hilu ndramat kanhilingi nongna Ngindrai pwi

1 Pe mwat ara kan hamou mepo YAPAN Ngindrai kinmangsaniy, pe kultuw tan para kisuhuri nongan ara namandran iya, pe iramwai-tini hu kan puyap masih. Pe mwat isike pihin ipa, “Ndrokonan tehe Ngindrai kinpwai kinsata walu

---

‡ 2:20: Ngalan “Atam” iya nongna kolo hu Hipuruw ara ipa “ndramat”; Eng: In the Hebrew language, the name “Adam” means “man” or “mankind”; TP: Long tok Hibru, nem “Adam” i wankain olsem dispela tok “manmeri”

tehe nonombun para walu kayan mbuwakei para hu kei masih hutopo ndraipiyang iye, ndre?”

² Pwen pe pihin ipwai iya kili mwat ipa, “Ilahi para youlu kayan mbuwakei para hu kei masih hutopo nondriya piyang;

³ hapeko Ngindrai kinpwai kinsa kili youlu kinpa, ‘Kei hakou opu, iripo ndrokolo piyang, ara nonombun para walu kayan mbuwan ndre kambultuwei; kapa walu kambusiy tehen tora, andre walu kamat.’”

⁴ Pe mwat ipwai iya kili pihin ipa, “Pukene; walu andre kanmat pwi yoh!

⁵ Ngindrai tanan kapa walu kayan, andre mara walu kileu, pe walu andre karayah tehe Ngindrai, pe walu andre kapahasani hiyan pe mwowan.”

⁶ Tandrohonga pihin inime mbuwakei para kei ara, ara mwayih para kaniyai pe ilimiri maran, pe ilohonganiy tehe ara hiyan i para kiyki lolohongai waison, pwen irihi hayah pe iyniy. Pe iyki hayah iya kili nambuyun mepo irosura yiy, pe iyniy.

⁷ Pwen pe mara hilu malmou kene ara ileu pe hilyirowei tehe mwaye hilu pwi. Pwen pe hilu siy hu you pik hayah iyawule pe hilu rahasi hilu iya aliy.

⁸ Kol ipiyah pe inowu, pwen hilu hilingi ngasa YAPAN Ngindrai isa iho rokai ndraipiyang. Pe hilu malohowe hilya hilro mwalinga hu kei para piyang.

⁹ Hapeko YAPAN Ngindrai iyoh iya kili Atam pe ipa, “Wou ataleheh?”

10 Pwen Atam isomwi yiy ipa, “Yo uhilingi ngasam aripo nondriya piyang, pe yo ara mwaye pwi; pwen pe unoh pe urupo kohon.”

11 Pe Yapan Ngindrai isike yiy ipa, “Hiyeh ipwai satam tehe mwayem pwi? Wou matisan aniyen mbuwakei para kei mepo kunpwandrandrahani wou para mbuna ayan ara, ndre?”

12 Pwen Atam ipa, “Pihin mepo aiki yiy isa iripo kili yo ara, ara iyki mbuwakei para kei ara isa kili yo pe uiniy.”

13 Pwen pe YAPAN Ngindrai ipwai iya kili pihin ipa, “Aripo tesah anmbusiy yeh?”

Pe ipwai kilin ipa, “Mwat ara ipwahihiri yo pe uiniy.”

Ngindrai ipwatisingi nongan iya kili mwat pe hu ndramat

14 Pwen pe YAPAN Ngindrai ipwai iya kili mwat ipa, “Wou anmbusiy tehen tora, pwen pe mahapo uten anam, pe koram nakuniy ara iramwaitini nopwaran tahu kan para hanghang masih, pe hu kan puyap masih kene! Pe andre aroselek kiya pulndriyam pe andre aroyan kohu pwan nondriya hu lang tam masih itapo isa kamulan.

15 Pe andre kuiki hingas kiho mwalingam pe mwalinga pihin, pe mwalinga ndrayem hu pe mwalinga ndrayen hu. Pe ndrayer pihin hamou andre kiraluluwi payam, pe wou andre ayantani mbutikan.”

16 Pe yiy ipwai iya kili pihin ipa, “Yo andre kuiki ngandran kingas kiya namandran iya, tandrohonga mapundriyam; pe tandrohonga namwalahiy kiyata mbunah, andre ahangoruwe

ngandran namandran i. Pe wou andre aro namili nambuyum manau, pe andre kiho mu pe wou andre aro pahandran.”

¹⁷ Pe yiy ipwai iya kili Atam ipa, “Wou an-hilingi nongna nambuyum, pe anyani mbuwakei para kei mepo kunpwandrandrahani wou para mbuna ayan ara, pwen pe tunan wou opu, mahapo uten ana pwan; pe andre apo mbulen pwokeyan para apo anandrinam kiyau aliy, nondriya hu lang tam masih itapo isa kamulan.

¹⁸ Pe hu malikei maporon pe hu ndromwindriu mwomwan andre hu kalek koro ndrita pwan pe karaimwani pingem. Pe andre aroyan hu anandrinai handra-handra para pwan.

¹⁹ Pe wou andre apombulen mabusungereyim para apo anandrinam, kipoo amat pe amui aya pwan, paratesah, uwiri wou ayau aliy asa. Wou ara kohu pwan, pwen andre amui aya kohu pwan paiwe yi.”

²⁰ Pe Atam ipohowe ngala nambuyun ara Ewa, paratesah, yiy ara tinahu ndramat masih kene mepo mwalehu.*

²¹ Pe YAPAN Ngindrai isoruwe koyau malmou iyau kapilo kan pe irahasi Atam hilu nambuyun iya aliy.

Ngindrai irasse Atam hilu Ewa hilya mawen piyang para kol Yiten

²² Pe YAPAN Ngindrai ipa, “Ndramat mahapo kinsapahasani hiyan pe mwomwan, pwen pe

---

* **3:20:** Iya nongna kolo hu Hipuruw, ngalan “Ewa” ara ipa “mwalen”; Eng: “Eve” means “living”; TP: Long tok Hibru, nem “Iv” i klostu wankain olsem dispela tok “... i gat laip.”

kinsarayah tehe worou opu. Kinna hiyan para niman kiyawiri mbuwakei para kei para taleh pe kiyan ara pwi yoh; matisan kimbusiy pe andre kinto-kinto.”

²³ Pwen pe YAPAN Ngindrai irasses yiy iya mawen piyang para kol Yiten, para kiyapo mbulen kiya pwan mepo imangsani yiy iyau aliy.

²⁴ Iyamulan para irasse ndramat ara kinna mawen ihipwen, pwen iyki hu angelou huyapwen te kup para Piyang Yiten, iyapolo semela pahun niwen mamwan iro rapaiwani yiy iya isa, para kiro penani hu ndramat para hu mbuna kasayau sai pe kaya pakeh kili kei para taleh.

4

Kain hilu Apel hilu yukyuk iya kili Yapan

¹ Atam imatin iyapolo nambuyun Ewa, pe nambuyun mapundriyan, pe imwalahiy iyata norun Kain. Pe Ewa ipa, “Iya hiyan ta YAPAN o, isopwat yo pe uwiri mbunah hamou kamai iye*.”

² Iyamulan imwalahiy ta nalin hamou ngalan Apel. Pe Apel ara yiy ndramat ngara kiro nimnim katahu sipsip, pe Kain ara yiy ndramat para mbulya piyang.

³ Iyamulan hape, Kain iya piyang pe iya kuni hu ndroha anandrinai tan iman pe iykiy iya kili YAPAN tehe totohun.

---

* **4:1:** Iya nongna kolo hu Hipuruw, ngalan “Kain” ara ipa “uwiry”; Eng: “Cain” sounds like the Hebrew for “brought forth” or “acquired”; TP: Long tok Hibru dispela nem “Kein” i klostu wankain olsem dispela tok “kisim”

⁴ Hapeko Apel iwiri noru sipsip tan hamou ndrohan imuh pe iykiy iya kili YAPAN. Pe YAPAN ara ipwesani totohun ta Apel.

⁵ Hapeko kinpwesani totohun ta Kain pwi yoh. Pwen Kain ara ndrinan ilokuh pe mbulmaran ara ikohut.

⁶ Pwen pe YAPAN ipwai iyata Kain ipa, “Paratapeh ndrnam ilokuh? Pe paratapeh mbulmaram ikohut?”

⁷ Kapa wou ambusi melit hiyan, yo andre kupwes kiya aliy. Hapeko kapa ambusi melit kinna hiyan pwi, andre mwomwan kimemerani wou. Pe mwomwan ara ita polndrikam, pe inamili wou pwokeyan iya. Pwen apwoke arapiyaniy; kapa pwi, andre kiramate wou.”

⁸ Porosih aro, Kain ipwai iyata nalin Apel ipa, “Kiya, takayau kaya yangiy na.” Hilya hilito yangiy, pe Kain ihilak o itingundru nalin pe imat.

⁹ Pwen YAPAN isike Kain ipa, “Nalim Apel kinna aleheh?”

Pe Kain isomwiy ipa, “Yo ukowu tan o. Apa andre kuro memerani nali ko?”

¹⁰ Pe YAPAN ipa, “Paratapeh wou ambusiy tehen tora? Ahilingiy! Ndreya nalim imuw ita pwan ara itarang isa kili yo.

¹¹ Pwen mahapo uten anam pe urasse wou aya mawen pwan iye, paratapeh, ndreya nalim ara imuw kinsusuhi pwan, pe mwoiwa ndreya nalim ara ita nimam i.

¹² Kapa wou apa amangse piyang kiya ndrita pwan, andre hu anandrinam kasongut topwei. Pe wou andre ohorakohoyou hakol ka hakol tehen tora ko.”

13 Pwen Kain ipwai iya kili YAPAN ipa, “Nopwaran mahapo aniykiy kinsa kili yo ara kunlahiy para kukuniy pwi.

14 Mahapo napiyani yo nakuya mawen pwan iye, pe andre kunto nondriya pwokere tam pwi; andre kuro rakohoyou kol pwan hakol kiya hakol tora ko. Kapa hamou kipohonani yo ara andre kirayi yo.”

15 Hapeko YAPAN ipwai iyatan ipa, “Andre pwi yoh. Kapa hiyeh kirayi wou, andre kuiki nopwaran namandran kiya kili yiy.” Pe YAPAN irakinima Kain para hu ndramat kanime yiy andre hu kantayi yiy pwi.

16 Pwen Kain iya mawen mbulmara YAPAN, pe iya iye kol hakol ngalan Not† ita sahin iyapwen te kup para kol Yiten.

Iye ara ngala noru Kain hu

17 Kain imatin iyapolo pihin tan pe mapundriyan, pe iyamulan imwalahiy iyata norun kamai ngalan Enok. Kain ihi kol hakol namandran pe ipohowe ngala kol ara iya pihisali norun Enok.

18 Iyamulan Enok iyki norun hamou kamai isarayah, ngalan ara Irat. Pe Irat iyki Mehuyayel, pe Mehuyayel iyki Metusayel, pe Metusayel iyki Lamek.

19 Lamek iwiri pihin malmou, hamou ngalan Atah pe hamou ngalan ara Sillah.

20 Atah imwalahiy ta Yapal, pe Yapal ara tumbuhu ndramat masih ngara hu koro yopai pe yihu ngara kahang hu kan para wum.

---

† **4:16:** Iya nongna kolo hu Hipuruw, ngala kol “Not” ara ipa “iho makaiye”; Eng: “Nod” means “wandering”; TP: “Raun Nabaut”

21 Ngala nalin hamou ara Yupal pe yiy ara tum-
buhu ndramat masih mepo ngara kara ndramiy
pe kuwah.

22 Sillah ara imwalahiy iyata norun hamou
kamai ngalan Tupal-Kain; pe Tupal-Kain ara yiy
ngara kimbusi hu menmena mbulen iyau kili
pras pe hayen.‡ Pe Tupal-Kain ara ma pisun
hamou ngalan ara Naamah.

23 Lamek isikiye yiy iyata hilu pihin tan mal-
mou ipa,

“Atah pe Sillah, alkahilingi yo na;
walu nambuyu malmou kene kahilingi
nongno.

Ndramat hamou irayi yo pe uwiri neken, hapeko
kunitingundrun kinmat;
wihou hamou ara ihisili yo, pe kunta yiy
kinmat.

24 Kapa hamou pakirayi Kain andre kiwiri ngan-
dran maporoandrtisap;
pe kapa hamou pakirayi Lamek ara, nop-
waran tan andre kirayah namandran iya,
tehe maporoandrtingui pe andrtisap.”

Ewa imwalahiy iyata mbunah hamou paiwe yi

25 Atam imatin iyasura nambuyun paiwe pe
imwalahiy iyata norun hamou kamai yi pe ipo-
howe ngalan Set.§

---

‡ 4:22: Eng: “... who forged all kinds of tools out of bronze and iron”; TP: “... bras na ain” § 4:25: Ngalan “Set” iya nongna kol tahu Hipuruw ara, ipa “yukyuk”; Eng: The name “Seth” probably means “granted”; TP: long tok Hibrú dispela nem “Set” i klostu wankain olsem dispela tok “givim”

Pe Ewa ipa, “Ngindrai koyun isikirani yo pe ihingini yo mbunah hamou kamai yi para kiya soiwi Apel, paratesah Kain irayi yiy pe kinmat.”

²⁶ Pe Set ara iyki norun hamou kamai, pe ipohowe ngalan Enos. Tandrohongan ara iya, pwen hu ndramat huyoh ngala YAPAN pe huro totohun iya kili yiy.

5

Iye ara ngala noru Atam hu masih

¹ Iye ara titiye ta ndrayer noru Atam hu. Iro lang Ngindrai imangsani hu ndramat, imbusi hu pe husarayah tehe yiy opu.

² Imangsani hu ndramat, kamai pe pihin, pe iyoh yihu “ndramat”, pe itoholi hu iro mwonen lang mepo imangsani hu.

³ Pwen Atam ara iyen pe hayou tan iro sangat pe tingui (130), pe iyki norun hamou kamai isarayah, mwensen tehe yiy opu, pe ipohowe ngalan Set.

⁴ Iyamulan para iyki Set isa iro, Atam iyen pe hayou tan iro mandrolngat i (800), pe iyki mundruwa norun hu hayah kamai pe pihin.

⁵ Pwen Atam ara, hayou tan masih kene iya harong isarayah andrsongat pe tingui (930), pwen pe imat.

⁶ Pwen Set ara iyen pe hayou tan iro sangat pe yimah (105) pe iyki mbunah kamai hamou ngalan Enos.

⁷ Pe iyamulan para iyki Enos, Set iyen pe hayou tan iro androlngat pe andrtoyoh i (807), pe iyki mundruwa norun hu hayah kamai pe pihin.

⁸ Pwen Set ara, hayou tan masih kene iya harong isarayah andrsongat songui pe luwoh (912), pwen pe imat.

⁹ Pwen Enos ara iyen pe hayou tan iro andrsongui (90) pe iyki mbunah kamai hamou ngalan Kenan.

¹⁰ Pe iyamulan para iyki Kenan, Enos iyen pe hayou tan iro androlngat songui pe yimah i (815), pe iyki mundruwa norun hu hayah kamai pe pihin.

¹¹ Pwen Enos ara, hayou tan masih kene iya harong isarayah andrsongat pe yimah (905), pwen pe imat.

¹² Pwen Kenan ara iyen pe hayou tan iro andrtingui (70) pe iyki mbunah kamai hamou ngalan Mahalalel.

¹³ Pe iyamulan para iyki Mahalalel, Kenan iyen pe hayou tan iro androlngat pe haangui yi (840), pe iyki mundruwa norun hu hayah kamai pe pihin.

¹⁴ Pwen Kenan ara, hayou tan masih kene iya harong isarayah andrsongat pe songui (910), pwen pe imat.

¹⁵ Pwen Mahalalel ara iyen pe hayou tan iro annongui pe yimah (65) pe iyki mbunah kamai hamou ngalan Yaret.

¹⁶ Pe iyamulan para iyki Yaret, Mahalalel iyen pe hayou tan iro androlngat pe tingui yi (830), pe iyki mundruwa norun hu hayah kamai pe pihin.

¹⁷ Pwen Mahalalel ara, hayou tan masih kene iya harong isarayah androlngat andrsongui pe yimah (895), pwen pe imat.

¹⁸ Pwen Yaret ara iyen pe hayou tan iro sangat annongui pe luwoh (162) pe iyki mbunah kamai hamou ngalan Enok.

¹⁹ Pe iyamulan para iyki Enok, Yaret iyen pe hayou tan iro androlngat i (800), pe iyki mundruwa norun hu hayah kamai pe pihin.

²⁰ Pwen Yaret ara, hayou tan masih kene iya harong isarayah andrsongat annongui pe luwoh (962), pwen pe imat.

²¹ Pwen Enok ara iyen pe hayou tan iro annongui pe yimah (65) pe iyki mbunah kamai hamou ngalan Metuselah.

²² Pe iyamulan para iyki Metuselah, Enok iro tokai sura Ngindrai nondriya hayou matingat i (300), pe iyki mundruwa norun hu hayah kamai pe pihin.

²³ Pwen Enok ara, hayou tan masih kene iya harong isarayah tingat annongui pe yimah (365).

²⁴ Enok irotokai sura Ngindrai, pwen yiy ara imun o mwaihei o, paratesah, Ngindrai kinwiri yiy kinnau.

²⁵ Pwen Metuselah ara iyen pe hayou tan iro sangat androlngui pe andrtoyoh (187) pe iyki mbunah kamai hamou ngalan Lamek.

²⁶ Pe iyamulan para iyki Lamek, Metuselah iyen pe hayou tan iro andrtingat androlngui pe luwoh i (782), pe iyki mundruwa norun hu hayah kamai pe pihin.

²⁷ Pwen Metuselah ara, hayou tan masih kene iya harong isarayah andrsongat annongui pe androsih (969), pwen pe imat.

²⁸ Pwen Lamek ara iyen pe hayou tan iro sangat

androlngui pe luwoh (182) pe iyki mbunah kamai hamou.

²⁹ Yiy ipohowe ngalan Nowah* pe ipa, “YAPAN iten anapwan, hapeko mbunah iye andre kip-wokarani worou kiya nopwaran pe ngandrahan para pwan.”

³⁰ Pe iyamulan para iyki Nowah, Lamek iyen pe hayou tan iro yimingat andrsongui pe yimah i (595), pe iyki mundruwa norun hu hayah kamai pe pihin.

³¹ Pwen Lamek ara, hayou tan masih kene iya harong isarayah andrtingat andrtingui pe andrtoyoh (777), pwen pe imat.

³² Iyamulan, Nowah ara hayou tan iro may-imingat (500), pe iyki hu mbunah kamai mati-mou-Sem, Ham, pe Yapet.

6

Iye ara kultuw mwomwan tahu ndramat

¹ Iro tandrohonga hu ndramat huro kol pwan ara ndromweyahu iropo iya soyon iya, pe huiki noruhu pihin.

² Pwen hu noru Ngindrai kamai hayah ara hu nime hu mbunah pihin ara lahayahu iya, pe hupo hu iya lohongai tahu ko.

³ Pwen pe YAPAN ipa, “Mwoiwo andre kinto kili hu ndramat lang masih pwi, paratesah yihu kansarayah tehe hu ndramat o mwaihei para kol pwan. Pwen yihu andre konto ndrangan niwen

---

* **5:29:** TP: Long tok Hibru nem “Noa” i klostu wankain olsem dispela tok “malolo”.

pwi yoh, pe hayou tahu andre kiho sangat pe lungui o (120).”

⁴ Imwonen tandrohonga lang ara pe kiyamulan i, yihu noru Ngindrai kamai ara huiki hu mbunah iyatahu pihindrahin para kol pwan. Pe noruhu ara husarayah hu ndramat namandran, niwen,* pe pwokeyahu iya, pe mangalahu.

⁵ Pe YAPAN inime kultuwayi hu ndramat huro kol pwan ara mwomwan pe namandran iya. Pe hu ndramat masih kene ara lohongahu pe ndriyahu ara huro mwomwan tehen tora ko lang sih tehe sih.

⁶ Pe YAPAN ipa, paratesah umangsani hu ndramat pe hu mbusi tehen tora? Pwen ndriya Yapan ipworu tahu.

⁷ Pwen YAPAN ipa, “Hu ndramat masih mepo umangsani hu andre kupwalngani hu topwei. Andre kupwasili topwe hu ndramat, hu kan masih kene para wum pe para yangiy, hu kan para seselek, kiyasura hu norukan para wohowoh masih kene. Kapa kunmangsani hu pwi, ara hiyan masih.”

⁸ Hapeko YAPAN ipwes iyata Nowah, pe koyun ara isikirani yiy.

⁹⁻¹⁰ Iye ara titiye ta Nowah pe norun hu.

Noru Nowah hu matimou kamai, ngalahu ara iye: Sem, Ham, pe Yapet.

Pwen Nowah ara ndramat hamou imwonen iya kili hu ndramat masih tandrohongan ara. Hu ndramat konoho yirowe mwomwan ta Nowah

---

* **6:4:** Eng: *giants, Nephilim* (anime Numbers 13:31-33)

pwi. Pe Nowah irotokai iyasura Ngindrai lang masih.

¹¹ Hapeko hu ndramat huropo kol pwan, kultuwayi hu ara mwomwan masih iya mbulmara Ngindrai, pe tahatai ipwoke iro kol pwan masih.

¹² Pe Ngindrai inimnim isa kol pwan pe inime kultuw tahu ndramat masih kene para kol pwan masih ara mwomwan opu.

Nowah imbusi ndroi

¹³ Pwen Ngindrai ipwai iya kili Nowah ipa, “Yo andre kupwasili topwe hu ndramat masih kiyasura kol pwan i, paratesah, kol pwan ipep iya tahatai pe kultuw mwomwan tahu ko.

¹⁴ Kiya, Nowah, asah pe aselehe hakou ndroyem kiya kei pwokeyan pe ndrision. Arandrihi nondriyan, pe awiri nalit pe apene nondriyan pe ngawan kene.

¹⁵ Ambusi ndrohonga ndroi ara tehe toro: andrtingui pe yimingah ara niwen, pe mulai para aliy ara songui pe lungah pe haroh. Pe niwen para mbulu ndroi iro pwan pe iya paingan ara andrtingah pe haroh.

¹⁶ Pe kapa ambusi ndrindroh kihipwen, pwen aiki mwalinga ndrupwokou pe kanuh ara pwopwowe lumou kiho paingan. Aiki papai ara kiho ngilse ndroi, pe arandrihi nondriya ndroi kiya matisap-kiro pwan, ndrokolon, pe paingan.

¹⁷ Pe yo andre kuiki non namandran kira-sumuluwani kol pwan kiyasura memelit masih makunuwehu, andre hu kahapwen topwei.

¹⁸ Yo andre kurapaniu tisingiy kisa kili wou, pwen pe wou, nambuyum, norum hu pe mbuyu

norum hu ara andre wawu masih kene kaya nondriya ndroi.

¹⁹ Pe awiri hu kan hamou handra-hamou handra makunuwehu-hamou kamai pe hamou pihin-awiri hu kaya nondriya ndroi ka polo wou, pwen andre hu kanmat pwi.

²⁰ Hu norukan para wohowoh malmou-malmou, hu kan para yangiy pe para wum malmou-malmou, pe hu kan para seselek malmou-malmou andre hu masih kasa kili wou pe kaya nondriya ndroi, pwen andre hu kanmat pwi.

²¹ Awiri anandrinai masih para kaniyai handra-handra ana wawu pe anahu kan i, pe aikiy kiya kaisowa anandrinai.”

²² Pwen Nowah ihilingiy pe imbusi melit masih tehe Ngindrai ipwatingiy iyatan.

7

Non namandran irayah

¹ Pwen YAPAN ipwai iyata Nowah ipa, “Yo unime wou opu ata hiyan pe imwonen iya mwalinga hu ndramat masih para kol pwan. Pwen pe awiri wawu hapat o pe akaya kene nondriya ndroi.

² Pe awiri hu kan para kaniyai-manandrtimou kamai pe manadritimou pihin. Pe yihu kan mepo konoho yan pwi ara awiri malmou-hamou kamai pe hamou pihin.

³ Pe hu norukan ara tehen aliy yi; awiri hu manandrtimou kamai pe manandrtimou pihin, para hu kapo noruhu paiwe koro kol pwan.

⁴ Kiro lang manandrtoyoh andre kuiki mbulou kindrut kisa pwan. Pe andre kindrut kiya manne lang mahaangui pe ping mahaangui. Tehen tora ko andre kupwasili topwe memelit masih makunuwe hu iripo kol pwan mepo umangsani hu.”

⁵ Pwen Nowah imbusi melit masih tehe YAPAN kinpwatisingiy kinnatan.

⁶ Iro tandrohonga mbulou indrut isa kol pwan, Nowah ara hayou tan iho mannongat (600).

⁷ Nowah iyapolo nambuyun, norun hu pe mbuyu ngundran hu, yihu masih kene huya nondriya ndroi, paratesah, non pakeh nakirah.

⁸ Hu kan para kaniyai pe hu kan para kaniyai pwi, iyasura hu kan masih para seselek pe norukan mepo para wohowoh,

⁹ ara hu masih kene kamai pe pihin huya kili Nowah pe huya nondriya ndroi, tehe Ngindrai kinpwatisingiy kinna tan.

¹⁰ Pwen lang manandrtoyoh ara ihipwen, pwen non irah kol pwan.

¹¹ Nowah hayou tan iro mannongat (600), pe iro mwonen lang songui pe andrtoyoh para walah luwoh, pwen pwan iramburing pe ndran isuw pe irambumbusau pe ingas isa ndrita pwan, pe mbulou indrut ikas iro paingan yang pe isa kol pwan masih.

¹² Mbulou irondrut, irondrut, irondrut ipoo lang mahaangui pe ping mahaangui.

¹³ Pe iro mwonen lang nepo mbulou indrut, Nowah, nambuyun pe norun hu matimou Sem, Ham, pe Yapet, iyasura nambuyu hu, huya nondriya ndroi.

14 Pe hu kan para wum pe hu kan puyap para yangiy, pe hu kan para seselek iyasura hu norukan masih kene huya nondriya ndroi.

15 Hamou kamai pe hamou pihin para kan handra-handra pe norukan handra-handra, hu memelit masih kene makunuwehu ara husa kili Nowah pe huya nondriya ndroi.

16 Melit masih, hamou kamai pe hamou pihin, huya nondriya ndroi tehe Ngindrai ipwatisingiy iyata Nowah, pwen pe YAPAN iwari papai.

17 Non irotah, irotah ipoo lang mahaangui, pe non ingas pe irasumuluwani kol pwan pe ihiri ndroi iho hin ndrita pwan.

18 Non irah iya namandran iya iro kol pwan, pe ndroi ara iho raipit ndrita non.

19 Non ingas iya paingan masih, pe iramburihi hu ngondron namandran masih kene para kol pwan.

20 Irah pe ingas iya paingan masih pe irasumuluwani hu ngondron topwei. Pe ndrohonga ngondron pe ndrita non ara pakeh mahaangah.*

21 Melit masih makunuwehu iripo kol pwan ara humat topwei-hu norukan masih, hu kan namandran pe mendreheh masih para wum pe para yangiy, iyapolo hu ndramat masih, ara hu masih kene huhupwen topwei.

22 Melit masih tora hiringoha hu iyau ngara ndrohonguhu ara hu mat topwei.

23 Pe YAPAN ipwasili topwe memelit masih makunuwehu iro kol pwan-hu ndramat pe hu kan masih, hu kan para seselek pe hu norukan

---

* **7:20:** Nongna hu Hibru: *15 cubits*; Eng: *over twenty feet, 7 metres*; TP: *sevenpela mita*

masih. Hapeko Nowah iyapolo hu masih kene huro nondriya ndroi ara mwale hu.

²⁴ Pe non ara kintamat pwi ipoo iya lang sangat pe yimingui (150).

8

Non ihipwen

¹ Hapeko Ngindrai ara ilohongani Nowah iyasura hu kan pe hu melit masih makunuwehu huropolo yiy nondriya ndroi. Pwen Ngindrai imbusi nohai imayum, pe ndras pe non iro tayos iya pwan.

² Pwan mepo iramburing pe ndran isuw pe irambumbusau isa paingan ara ihipwen, pe mbulou indrut ikas ara ihipwen i.

³ Lang sangat pe yimingui (150) ihipwen, pwen non ara iro tayos hape,

⁴ pe lang songui pe andrtoyoh para walah andrtoyoh ihipwen, pwen ndroi ara iya kuw iya ngondron Hararat.*

⁵ Pe non iro tayos isa pwan, pe hu ngondron sih-sih husarayah iro lang sih para walah songui.

⁶ Iyamulan para lang mahaangui ihipwen, pwen Nowah itipe marasip para ndroi nepo imbusiy.

⁷ Pe Nowah ipwandrisa norukan hamou lokuran iya pe kinmui pwi; yiy iya ihowoh pe irakayani ndroi ipoo non irayos pe pwan ipwasau.

---

* **8:4:** Eng: *mountains of Ararat*; TP: *maunten bilong Ararat*

⁸ Pwen ipwandrisa pai hamou iya, para kinime i tehe non kintayos pwen kinna ndrita pwan ndre mapu.

⁹ Hapeko non ara iro sumuluwani kol pwan ndron, pe pai ara kinnime hape kol pwosowen para kimpwan aliy ara pwi. Pwen iwoh imui iya ndroi, pe Nowah niman iyah iya ngawan pe iwiri pai imui isa nondriya ndroi, paratesah, non ara iro ndrita pwan manau.

¹⁰ Nowah ilonge ipoo lang manandrtoyoh ihipwen i, pwen iyki pai iwoh iya ngawan paiwe.

¹¹ Pwen kol iro piyah pe iwoh imui isa kili Nowah, pe iwiri kaimbuwe youkei hapak para kei holip[†] iho pohon. Pwen Nowah inimei pe ipahasani tehe non ara kintayos kinna pwan hape yi.

¹² Pe Nowah ilonge iya lang manandrtoyoh ihipwen i, pwen ipwandrisa pai iwoh imui iya ngawan paiwe. Tandrohongan ara pai iya ko kinnayau masih, pe kinimui pwi.

¹³ Pe Nowah hayou tan iro annongat pe sih (601), pe iro mwonen lang sih imu para wala sih imu, non ara kinhipwen masih, hapeko pwan ara kinpwasau hiyan mapu. Pe Nowah iwiri tamburuha ndroi hape iya mawen, pe maran iya pwan pe inime ndran kinsapak pe pwan ara iro pwasau.

¹⁴ Pe iro lang lungui pe andrtoyoh para walah luwoh, pwen kol pwan ara kinpwasau topwei.

¹⁵ Pe Ngindrai ipwai iya kili Nowah ipa,

¹⁶ “Akasa ngawan-wou pe nambuyum, norum hu pe mbuyur norum hu.

[†] 8:11: Eng: *olive*

17 Pe melit masih makunuwehu tora nondriya ndroi ara awiri hu kasa pwan kiyasura wou-hu kan pe hu norukan para wohowoh, iyasura hu kan para seselek ara, hu masih kasa pwan, pe hu kapo noruhu pe hu kahon koro kol pwan pe hu kaya soyon iya.”

18 Pwen Nowah isa pwan iyasura nambuyun, norun hu, pe mbuyu norun hu.

19 Yihu kan handra-handra, iyapolo hu kan para seselek pe hu norukan masih ara hu masih kene husa pwan topwei. Hu kan masih mepo ngara hu karikai pe kaselek ndrita pwan ara hunnon hayoi-hayoi pe hutuh ndroi husa pwan.

Nowah iyukyuk iya kili Yapan

20 Pwen Nowah isoye pere tuntun para yukyuk iya kili YAPAN. Pe iwiri hu kan pe hu norukan handra-handra para kaniyai, pe itimwi hu iya aliy tehe totohun iya kili YAPAN.

21 Pe YAPAN ihingi ngonoho kosumwan itinam pe ndriyan ipwesaniy. Pe ipa, “Konan kapa hu ndramat kambusi melit mwomwan mawihou tahu, hapeko yo andre kunuten ana pwan paiwe ara pwi. Pe yo andre kuntamari melit masih makunuwehu paiwe pwi tehe mahapo umbusiy.”

22 “Lang para kahasiy pe lang para karihiy, lang para kawulen pe lang para kangandrah, lang para mwandrai pe lang para mbulou, pe lang pe ping-melit masih aro andre kinihipwen pwi yoh. Andre kiro tehen tora ko kipoo kol pwan kihipwen.”

9

Ngindrai irapaniu iyasura Nowah

¹ Ngindrai itoholi Nowah iyasura norun hu pe ipwai iyatahu ipa, “Akapo noru wawu; akahon pe ndromweya wawu kaya soyo soyon pe akapep kol pwan masih.

² Pe maram kiro nimnim ka tahu kan masih-hu norukan masih hora woh paingan, iyasura melit masih hu tora selek ndrita pwan pe hu ni masih tora ndras-yihu melit masih kene ara andre hu kanoh turut ta wawu ndramat.

³ Hu kan masih makunuwehu mepo hutora selek, hutora tokai, pe huhora woh, andre karayah anandrina wawu ndramat kiyasura menmena piyang tehe mamu.

⁴ Hapeko wou mbunayan sangi kan mepo ndrai itandron aliy, paratesah, ndrai ara ndroiya taleh.

⁵ Pe kapa sehe ndramat ndre kan kitingundru hamou ndramat kimat andre kiro tine mbulmoro pe kikuni nopwaran kiya melit mepo imbusiy.

⁶ Kapa hiyeh kirayi hamou ndramat kimat andre hu ndramat hu katingundrun kiya soiwin, paratesah, Ngindrai imangsani ndramat mwensen tehe yiy opu.

⁷ Pe wawu andre kapo noru wawu hu kaya soyon, pe ndromweya wawu kihon pe ndrayer wawu hu andre kapep kol pwan masih.”

⁸ Pwen Ngindrai ipwai iya kili Nowah iyapolo norun hu ipa,

⁹ “Mahapo yo nakurapaniu kiyasura norum hu pe ndrayer hu mepo andre hu kasarayah kamulan,

¹⁰ pe kiyasura melit masih makunuwehu-hu norukan pe hu kan para wum iyapolo hu kan para yangiy nepo husa mawen nondriya ndroi-pe melit masih makunuwehu topo ndrita kol pwan.

¹¹ Yo uiki nongan para tapaniu isa kili wawu; pe yo andre kunmbusi non kingas pe kipwasili melit masih kene makunuwehu paiwe ara pwi; pe upwatisingi nongno tehe non andre kinrah pe kinrasumuluwani kol pwan paiwe ara pwi yoh.”

¹² Pe Ngindrai ipa, “Iye ara ndraikiya tapaniu to pwokeyan, urupo mbusiy mwelengo pe mwalinga wawu pe hu kan makunuwehu tora kili wawu; pe andre kinto-kinto hasap kiyau hasap.

¹³ Yo umbusi mwollou to hira kokom para ndraikiya tapaniu kiro mwele pe mwalinga kol pwan.

¹⁴ Kapa akanime uiki mburah kiramburuhi kol pwan pe maparamwandrayen, andre mwollou kisarayah kiho aliy.

¹⁵ Pe andre kuro lohongani nongan para tapaniu mepo nakiro mwelengo pe mwalinga wawu kayasura hu kan masih makunuwehu handra-handra. Yo upwatisingi nongno tehe non andre kinrah paiwe para kipwasili topwe hu melit masih kene ara pwi.

¹⁶ Kapa mwollou kisarayah kiho kokom, andre kunimei pe kulohongani nongno para tapaniu andre kinto-kinto mwelengo pe mwalinga hu melit masih makunuwehu handra-handra hu tora kol pwan.”

¹⁷ Pwen Ngindrai ipwai iyata Nowah ipa,

“Mwollou iye ara ndraikiya lohonge pe non-gan pwokeyan para tapaniu to mepo yo kuniykiy mwele pe mwalinga hu melit masih makunuwehu tora kol pwan.”

Nowah ipwayi norun Ham

¹⁸ Pe ngala noru Nowah hu huro nondriya ndroi pe husa pwan ara iye: Sem, Ham, pe Yapet. (Ham ara tama Kenaan.)

¹⁹ Yihu noru Nowah matimou ara husarayah tumbuho ndramat masih pe hu silihi kol pwan masih kene.

²⁰ Nowah ara, yiy ndramat para mbulya piyang, pe ihisi piyang hambut iya mwisi wain.

²¹ Iyamulan Nowah irapaiwani ndrunu wain ngahan, iyin pe maran imbui, pe iye matin yumwan pe mwayen pwi.

²² Pe Ham, tama Kenaan, iya pe inime taman iye matin pe mwayen pwi. Pwen iyapwai iyata nalin malmou hilito ngawan.

²³ Hapeko Sem pe Yapet hilu wiri koyau hamou pe hiluikiy iye tondrih payandrupwese hilu. Pe hilu torokai te ndruga hilu pe hilu ndrutihi tama hilu iya aliy. Pe hilu rikai te mara hilu imui, para hilu mbuna kanime tama hilu tehe mwayen pwi.

²⁴ Pwen pe pwoke para wain ihipwen, pe Nowah isatine pe ihilong sehe melit norun kopwan kinmbusi kinnatan.

²⁵ Pwen pe yiy iten ana Kenaan ipa, “Wou andre aro pahandra nalim hu pe aya ndramat para poya mbulyahu ko mwaihei.”

²⁶ Pe Nowah ipa toro: “Kahari ngala YAPAN, Ngindrai ata Sem! Pe Kenaan ara andre kirayah ndramat para poya mbulya Sem o mwaihei.

²⁷ Pe Ngindrai andre kimbusi ndrayer Yapet hu kaya soyon, pe ndrayer hu andre kampwan sura kamaye Sem. Pe Kenaan ara andre kirayah ndramat para poya mbulya Yapet o mwaihei yi.”

²⁸ Iyamulan para non namandran, Nowah iyen pe hayou tan iro tingat pe yimingui yi (350).

²⁹ Hayou ta Nowah masih kene iya harong, ara irayah andrsongat pe yimingui (950), pwen pe imat.

10

Iye ara ndrayer ngala noru Nowah hu

¹ Iye ara titiye ta noru Nowah hu—Sem, Ham, pe Yapet. Noru Nowah hu matimou ara hupo noruhu iyamulan para non namandran irasumuluwani kol pwan masih ihipwen.

² Iye ara ngala noru Yapet hu kamai: Komer, Makok, Matai, Yawan, Tupal, Mesek, pe Tiras.

³ Pe iye ara ngala noru Komer hu kamai: Askenas, Ripat, pe Tokarmah.

⁴ Iye ara ngala noru Yawan hu kamai: Elisah, Tarsis iyapolo hu ndramat para Saiprus* pe hu Totan.†

⁵ Pe ndrayer noru Yapet hu, hu masumbuwe iya leng pe mbuson. Pe huyempwan kolohu hakol-hakol pe nongna kolohu ara handra-handra.

---

* **10:4:** Eng: *the Kittim (a people living on Cyprus)*; TP: *ol man bilong Saiprus* † **10:4:** Eng: *the Rodanim/Dodanim*; TP: *ol Dodan*

6 Iye ara ngala noru Ham hu kamai: Kus,‡ Misrayim,§ Put,** pe Kenaan.

7 Iye ara ngala noru Kus hu kamai: Sepa, Hawilah, Saptah, Raamah, pe Sapteka. Pe Raamah ara, ngala norun hilu malmou ara Sepa pe Tetan.

8 Kus ara iyki norun hamou i ngalan Nimrot. Yiy irayah ndramat hamou pwokeyan para pahun.

9 YAPAN iyki pwoke iya kili Nimrot pe irayah ndramat hamou pwokeyan para poya yohou. Pwen mahapo kapa hamou kisikiye hamou andre kipa, “Wou tehe Nimrot imwonen, yiy ndramat para kahaya yohou mbulmara YAPAN.”

10 Nimrot ara irayah yapene hu kol mahaakol iye: Papel, Erek, Akkat, pe Kalneh. Pe isarayah tehe king†† para kol mahaakol ara, hutora nondriya kol namandran Papilon.

11 Pwen itali Papilon pe iya Assiriya pe imangsani hu kol namandran iye kene: Niniweh, Rehopot-ir, Kalah,

12 iyapolo Resen ara, ita mwalinga Niniweh pe mwalinga kol namandran Kalah.

13 Hu noru Misrayim ara hu ndramat para Litiya,‡‡ Anam, Lehap, Naptu,

14 pe iyapolo Patrus, Kasluh, pe hu para Kaptor. (Hu ndramat para Pilistiya ara husarayah ndrayehu Kasluh.)

---

‡ 10:6: Eng: *Cush*; TP: *Kus (Long tok Hibru, dispela nem Kus em i nem bilong kantri Sudan)* § 10:6: Hebrew/Eng: *Mizraim/Egypt*; TP: *Yisip* ** 10:6: Eng: *Put (Libya)*; TP: *Libia* †† 10:10: Eng: *“The first centres of his kingdom ...”*; TP: *“Nimrot i bosim ...”* ‡‡ 10:13: Eng: *Ludites*; TP: *ol lain manmeri bilong Lidia*

15 Kenaan ara iyki norun ndrighou ngalan Siton.
Pe Kenaan ara tumbuhu Hit,

16 hu Yepus, hu Amor, hu Kirkas,

17 iyapolo hu Hipi, hu Ark, hu Sini,

18 pe iyapolo hu Arwat, hu Semar, pe hu Hamat.
Iyamulan hu tumbu Kenaan ara hu masumbuwe.

19 Ndringa pwanehu Kenaan ara iro Siton, pe
iya pakeh Kerar pe Kasa, pwen irapaiwany iyap-
wen te Sotom, Komorra, Atmah, pe Sepoyim, pe
iya manne Lasa.

20 Ariyo ara noru Ham hu kamai, yihu yem-
pwan kamayehu hawum-hawum, pe nongna
kolohu ara handra-handra, pe huro kolohu hakol-
hakol.

21 Sem ara iyki norun hayah kamai pe isarayah
tumbuhu Eper masih. Pe Yapet, nalin namandran
ara Sem.

22 Iye ara ngala noru Sem hu kamai: Elam,
Assur, Arpaksat, Litiya,§§ pe Aram.

23 Pe ngala noru Aram hu ara Us, Hul, Keter, pe
Mesek.

24 Arpaksat iyki norun Selah, pe Selah iyki
norun Eper.

25 Eper ara iyki norun malmou kamai: Pelek pe
Yoktan. Iro tandrohonga Pelek isarayah iro, hu
ndramat masih para kol pwan hu masumbuwe
huya marakol.*** Pwen pe hupohowe ngalan
ara Pelek, paratesah, mbulundroiyyi nongan para
ngalan “Pelek” iya nongna kolohu ara ipa “ma-
sumbuwe.”

---

§§ 10:22: Eng: *Lud*; TP: *Lidia* *** 10:25: Anime sapta 11:1-9

²⁶ Yoktan ara iyki norun hu kamai, ngalahu ara iye: Almotat, Selep, Hasarmawet,

²⁷ iyapolo Yerah, Hatoram, Usal,

²⁸ iyapolo Tikla, Opal, Apimayel,

²⁹ iyapolo Sepa, Opir, Hawilah, pe Yopap. Ariyo kene ara ngala noru Yoktan hu.

³⁰ Kol mepo huro aliy ara ndringan iro Mesa iya manne Separ, ita mwalinga hu pahayi iyayau te paramwandrai ingas.

³¹ Ariyo ara ndrayer noru Sem hu kamai, yihu yempwan kamayehu hawum-hawum, pe nongna kolohu ara handra-handra, pe huro kolohu hakol-hakol.

³² Pe ariyo kene ara ndrayer noru Nowah hu para wum hawum-hawum pe kol hakol-hakol. Iyamulan para non namandran ingas ihipwen, hu masih kene hurayah iro kili noru Nowah hu ko, pe hu masumbuwe huya kol pwan masih.

11

Yapan irapaiwani nongna kolo hu ndramat masih

¹ Koluw kinna, hu ndramat masih para kol pwan nongna kol tahu ara handra ko, pe pohoweyan ara iya wule handra ko.

² Yihu rotokai yapwen te sahin para paramwandrai ingas, pe huyarayah iya pwan hambut ita Pabilon, hu ndramat kenyen aliy pwi. Pwen pe huya hu mipwan aliy.

³ Iyamulan huyen pe hamou ipwai iyata hamou hupa, “Kiya, worou tukapo pwan nakak tiken, pe tukasuluyaniy kiyapolo memelit tiken. Pwen tukarangandrihiy kiya ngandraha mwan, pe kiya

pwokeyan tehe hambut pat.” Pwen tehen tora ko hu pwili wum tahu iya memelit tehe pat, pe melit handra tehe nalit. Pwen pe hu pene mwalinga pat iyawule pe iya pwokeyan masih.

⁴ Pwen hupa, “Kiya, mahapo natukambusi kol hakol namandran kiya kolorou pe natukapwili hawum wum namandran niwen pe payandrohan kiya wiri yang. Pwen hu ndramat masih para kol pwan andre hu kanimei pe kahari ngalarou pe andre tukanmasumbuwe kanna kene kol hakol-hakol pwi; andre tukeye wule ko.”

⁵ Pwen YAPAN isa kol pwan, pe inime kol namandran pe wum niwen hu ndramat masih para kol pwan hu pwiliy iya iyoho paingan pakeh yang.

⁶ Pwen YAPAN ipa, “Mahapo hu ndramat masih iye ara hu hapat o, pe nongna kol tahu ara handra ko, pe hu ngara kapo mbuluyahu kawule. Kindrou pwi andre hu kambusi sehe lohonge kiya lohogai tahu ko.

⁷ Kiya, tukaya pwan pe tukaya peiwani nongna kol tahu. Pwen andre hamou kinlahiy para kipahasani nongna hamou pwi.”

⁸ Pwen YAPAN irasumbuwani hu, pe hu masumbuwe huya kene kol pwan masih. Pe hu hupwen mbulen o, pe kol namandran ara hu kanmangsaniy pwi.

⁹ Iyamulan hupohowe ngala kol ara Papel,* paratesah YAPAN irapaiwani nongna kol tahu imapaiwe para hamou andre kinhilingi nongna

---

* **11:9:** “Papel” iya nongna kol tahu Hipuruw, ndringsen ara pakipakeh kili nongan handra ipa “imapaiwe”; Eng: *confused*; TP: *paulim*

hamou pwi. Pe irasumbuwani hu pe hu masumbuwe huya kol pwan masih.

Ngala noru Sem hu

¹⁰ Iye ara titiye ta Sem.

Tandrohonga hayou malwoh ihipwen para non namandran ingas kol pwan, pe noru Sem hamou kamai ngalan Arpaksat irayah imwonen hayou ta taman ara masangat (100).

¹¹ Iyamulan para norun Arpaksat, Sem iyen hayou mayimingat i (500), pe iyki norun hu hayah kamai pe pihin, iyamulan imat.

¹² Pe Arpaksat hayou tan iho tingui pe yimah (35), pe iyki norun hamou kamai ngalan Selah.

¹³ Pwen iyamulan para norun Selah, Arpaksat iyen hayou haangat pe royoh i (403) pe iyki norun hu hayah kamai pe pihin, iyamulan imat.

¹⁴ Selah iyen pe hayou tan iho matingui (30), pe iyki norun hamou kamai ngalan Eper.

¹⁵ Iyamulan para norun Eper, Selah iyen hayou haangat pe royoh i (403), pe iyki norun hu hayah kamai pe pihin, iyamulan imat.

¹⁶ Eper iyen pe hayou tan iho tingui pe haahiu (34), pe iyki norun hamou kamai ngalan Pelek.

¹⁷ Iyamulan para norun Pelek, Eper iyen hayou haangat pe tingui yi (430), pe iyki norun hu hayah kamai pe pihin, iyamulan imat.

¹⁸ Pelek iyen pe hayou tan iho matingui (30) pe iyki norun hamou kamai ngalan Reu.

¹⁹ Iyamulan para norun Reu, Pelek iyen hayou lungat pe androsih i (209), pe iyki norun hu hayah kamai pe pihin, iyamulan imat.

²⁰ Reu iyen pe hayou tan iho tingui pe luwoh (32), pe iyki norun hamou kamai ngalan Seruk.

²¹ Iyamulan para norun Seruk, Reu iyen hayou lungat pe andrtoyoh i (207) pe iyki norun hu hayah kamai pe pihin, iyamulan imat.

²² Pwen Seruk iyen pe hayou tan iho matingui (30) pe iyki norun hamou kamai ngalan Nahor.

²³ Pwen iyamulan para norun Nahor, Seruk iyen hayou malungat i (200) pe iyki norun hu hayah kamai pe pihin, iyamulan imat.

²⁴ Nahor iyen pe hayou tan iho lungui pe androsih (29) pe iyki norun hamou kamai ngalan Terah.

²⁵ Iyamulan para norun Terah, Nahor iyen hayou sangat songui pe androsih i (119), pe iyki norun hu hayah kamai pe pihin, iyamulan imat.

²⁶ Terah iyen pe hayou tan iho manandrtingui (70) pe iyki norun hu kamai matimou ngalahu Apram, Nahor, pe Haran.

²⁷ Iye ara titiye ta Terah, tama Apram, Nahor, pe Haran.

Iyamulan Haran iyki norun hamou kamai ngalan Lot.

²⁸ Iyamulan Haran iye sura taman Terah, pe imat iro kol Ur, mepo iyki yiy iro aliy. Kol Ur ara ita nondriya kol namandran tahu Kaltiya.

²⁹ Apram pe Nahor hilu yen, pe hilu yesou. Apram iwiri pihin hamou ngalan Sarai pe Nahor iwiri pihin hamou ngalan Milkah, nali Yiskah; tama hilu ara hamou o, Haran.

³⁰ Sarai ara kinkun hamou mbunnah pwi masih.

³¹ Pwen Terah iwiri norun kamai Apram, pe tumbun Lot, mepo noru Haran, pe mbuyu norun Sarai, nambuyu Apram, huyasura yiy, pe huyau. Terah iyasura hu masih, hutine pe hutali kol hakol ngalan Ur ita nondriya kol namandran Kaltiya, pe huyau hu pakaya kol namandran Kenaan. Hapeko huyau huya huye kol Haran pe hu mipwan aliy namu.

³² Huya huyen aliy, pe Terah hayou tan iho lungat pe yimah (205) pwen iyamat iro Haran.

12

Ngindrai iyoh Apram

¹ YAPAN ipwai iyata Apram ipa, “Atine pe atali kolom pe yowem hu pe pwane tamam, pe aya kol hakol nakupwainganiy kisa kili wou.

² Yo andre kumbusiy, pe ndrayem hu andre karayah soyon iya,
pe andre kutoholi wou
pe andre kumbusi ngalam kiya namandran,
pe wou andre arayah lomwes kiya kili hu ndramat.

³ Yo andre kutoholi hiyeh kapa kitoholi wou,
pe andre kutean ana hiyeh kapa kiten anam.
Pe hu ndrayer ndramat masih para kol pwan ara
yo andre kutoholi hu kiyau hiyan atam.”

⁴ Apram ara hayou tan manandrtingui pe yimah (75) pe itali Haran pe iyau iya kol tehe YAPAN kinpwai kinna tan mamu. Pe Lot irikai iyasura yiy.

⁵ Pwen Apram iwiri nambuyun Sarai pe noru nalin Lot iyasura meltahu masih pe hu ndramat

masih para mbulyan mepo iwiri hu iro Haran pe huyau huya kol namandran Kenaan.

⁶ Pwen huyarayah huyaliy pe Apram irotokai iya manne kei hakou namandran ngalan Moreh ita kol Sekem. Tandrohonga tokuyai tan iya non-driya kol namandran Kenaan ara hu ndramira Kenaan ara huro ndron aliy.

⁷ YAPAN isarayah iya kili Apram pe ipwai iy-atan ipa, “Yo andre kuhingini ndrayem hu kiya pwan iye kamulan.” Pwen pe Apram isoye pere tuntun para yukyuk pe itohun iya kili YAPAN mepo isarayah isa kili yiy.

⁸ Iyamulan Apram iyau iyapwen te kup, pe iyarayah iya pahayi sih namandran ita pakeh kol hakol ngalan Petel. Pwen pe iyen aliy pe ipwili wum tan iho ndrokolo kol malkol, Petel pe Ai. Petel ara ita sahin iyapwen te rai. Ai ara ita sahin iyapwen te kup. Pwen iyen aliy pe isoye pere tuntun para yukyuk paiwe pe itohun iya ngala YAPAN.

⁹ Iyamulan Apram irakuhuye pe irikai iro hakol iya hakol ipoo iyarayah iya kol hakol namandran hape ngalan Nekep.

Apram iya iro Yisip

¹⁰ Apram isa iro kol namandran Kenaan pe mundruwai namandran isarayah, pe itali Kenaan pe iya pwen masih iya Yisip para kimpwan aliy hape na.

¹¹ Apram irotokai nakiya pakeh Yisip pe ipwai iyata nambuyun ipa, “Yo upahasaniy tehe wou ara pihin hamou lahayam iya.

12 Mahapo kapa takayarayah kaya Yisip, andre hu ndramat para Yisip kanime wou, pe hu kapa, ‘Pihin hira nambuyu Apram.’ Pwen pe andre hu karayi yo kumat pe wou ayen.

13 Kapa hu kasok wou, apwai kiyatahu tehe wou pisu. Pwen andre hu kambusi hiyan sato pe hu kantayi yo pwi, paratesah, andre hu kanime wou pihin mwayih, pe hu kanamili wou.”

14 Apram isarayah isa Yisip pe hu ndramat para Yisip hu nime Sarai ara pihin hamou lahayan iya.

15 Hu ndramat namandran para poho mbulen ta king tahu Yisip* hu nime Sarai ara lahayan iya pe huya pwai iyata king, pe hu wiri yiy iya nondriya seu ta king.

16 King inime Sarai ara lahayan iya, pe iwiri yiy iya nambuyun pe ipomene Apram iya hiyan; ihang Apram hu sipsip, hu meme, hu mbulmwakau, hu tongkiy kamai pe pihin, pe hu kamel, pe hu ndramat para mbulyan-kamai pe pihin.

17 Hapeko YAPAN ndrinan ilokuh, pe irakultuwani hu ndramat masih para wum ta king, paratesah king iwiri Sarai, nambuyu Apram, iya nambuyun.

18 Pwen king iyoh Apram isa kili yiy pe ipwai iyatan ipa, “Paratesah pe wou apwasike yo apa Sarai ara pisum? Mbuwalim apwai sato ngawan tehe yiy ara nambuyum?”

19 Paratapeh pe wou apwasoyou apa Sarai ara pisum, pwen uwiri Sarai iya nambuyu? Kiya, iye;

---

* **12:15:** Hu ndramat para kol Yisip ngara hu kayoh “king” tahu toro: “*Paraoh*”; Eng: *Pharaoh*

awiri nambuyum pe walu kayau.”

²⁰ Pwen pe king ipwandrisa hu ndramiran pe huya pwai iyata Apram para kiwiri nambuyun pe meltan masih pe hu kaya mawen Yisip.

13

Lot itali Apram

¹ Pwen Apram iwiri nambuyun, noru nalin Lot, iyasura meltan masih, pe itine Yisip pe iyau iya kol ndrohoyin ngalan Nekep.

² Apram ara yiy ndramat hamou menmenan soyon iya; pe hu kan atan ara soyon, iyasura silwa pe kolt.

³ Pwen irakuhuye pe itali Nekep pe iyeses ta hape ta hape ipoo iyarayah iya kol hakol ngalan Petel. Pe impwan kol mamu iyen aliy ndrokolo kol malkol Petel pe Ai,

⁴ kol mepo isoye pere tuntun para yukyuk iro aliy. Pwen pe itohun paiwe iya kili YAPAN.

⁵ Lot ara irikai iyapolo Apram, pe meltan pe kannen pe hu ndramiran para poya mbulyan ara soyon iya i.

⁶ Hapeko pwan mepo hilu yen aliy ara mbusukau o. Kinlahi hilu malmou kene pwi, paratesah, hilu malmou kene melta hilu ara soyon iya.

⁷ Yihu ye wule pe takokowai irayah ndrokolo hu ndramat para mbulya Lot pe hu ndramat para mbulya Apram. Tandrohongan ara, ara yihu ndramira Kenaan pe yihu ndramira Peris ara huro pwan ara pe huro namnam iya aliy.

⁸ Huyen pe Apram ipwai iyata Lot ipa, “Talu hapat o; mbuna talu karakokowai mwalinga talu pe yihu ndramat para mbulya talu.

⁹ Anime pwan namandran ita ko mwaihei? Talu nakasopat ara. Wou aya pwen te nimam mot pe yo kuya pwen te nimo kamou; pe kapa mbuwalim para aya pwen te nimam mot, kiya, aya pwen te nimam kamou pe yo kuya pwen te nimo mot.”

¹⁰ Lang ara Lot itine pe maran isalti pwan hambut namandran ita pakeh ngilse Ndran Yortan. Pwan ara, ara ndrunun soyon iya, iya mane kol hakol ngalan Sowar ita pakeh Yisip, pe ndran para aliy ara tehe piyang ta YAPAN ngalan Yiten. (Lang ara, YAPAN kintakultuwani kol ngawan malkol Sotom pe Komorrhah mapwi.)

¹¹ Pwen Lot inamili pwan namandran ariya, pe irakuhuye pe iyau iyapwen te kup. Pwen tehen tora ko pe Apram hilu Lot hilu sopat.

¹² Apram impwan Kenaan pe Lot iya impwan ndrokolo hu kol namandran huro ngilse ndran, pe ipwili yumwan iho pakeh kol ngwawan Sotom.

¹³ Hu ndramat para kol Sotom ara kultuwayihu mwomwan namandran masih iya mbulmara YAPAN.

Apram iya Hepron

¹⁴ Iyamulan para Lot kintali Apram, YAPAN isarayah iya kili Apram pe ipwai iyatan ipa, “Orotine ndrohonokum pe maram kiyapwen te kup, hai, tolau, pe rai.

¹⁵ Pwan masih mepo maram ita nimeï ara andre kuikiy kisatam pe ndrayem hu kamulan, hasap kiyau hasap.

¹⁶ Yo andre kumbusiy pe ndrayem hu andre kasarayah soyon iya; tehe kohu pwan, pe kapa hamou ndramat kilahi kindromwa kohu pwan masih ita kol pwan, pwen andre kilahi kindromwa ndrayem hu yi.

¹⁷ Atine pe arikai nondriya kol ara haroh kiya haroh pe sahin kiya sahin, paratesah, yo nakuiki pwan masih ara kisatam.”

¹⁸ Pwen Apram irakuhuye yiy pe iyeses ipoo iya Hepron pe ipwili yumwan iro pakeh kili hu kei namandran ata Mamre. Iyamulan iyen aliy pe isoye pere tuntun para yukyuk iya kili YAPAN.

14

Pahun namandran irayah kili hu king

¹ Lang ara Amrapel king tahu para kol hakol ngalan Sinar, Ariyok king tahu Ellasar, Ketorlawomer king tahu Elam, pe Tital king tahu Koyim,

² hu king mahaamou ara huyapo pahun iyasura hu king mayimou iye: Pera king tahu Sotom, Pirsas king tahu Komorrhah, Sinap king tahu Atmah, Semeper king tahu Sepoyim, pe king tahu Pela (mahapo hu pohowe ngala kol ara Sowar).

³ Hu king mayimou aro ara huya rawure hu ndramat tahu para pahun huya pwenten hambut ngalan Sittim ita ngilse ndras namandran. (Mahapo hu tora pohowe ngalan ara “Ndras meren”.)

---

* **14:3:** Eng: *Dead Sea*; TP: *Det Si*

⁴ Yihu king mayimou aro, ara ngara hu koro pahandra King Ketorlawomer hayou songui pe luwoh, pe hayou tahu pakiya songui pe royoh ndrinhahu ilokuh ta King Ketorlawomer pe hu kanhilingi nongnan pwi.

⁵⁻⁶ Iro hayou songui pe haahiu pwen Ketorlawomer iyoh hu king matimou husa kili yiy-Amrapel king tahu Sinar, Ariyok king tahu El-lasar, pe Tital king tahu Koyim. Husa huyasura hu ndramat tahu para pahun, pe hupo pahun huyasura hu Repa huro kol Asterot-Karnayim, pe huramwaitini hu. Pwen hungas kol Ham pe hupopahun pe huramwaitini hu ndramira Sus; pe hungas yangiy para kol Kiriyaatayim pe hupopahun pe huramwaitini hu ndramira Em. Pwen pe hupopahun pe huramwaitini hu ndramira Hor huye pahayi namandran para Seyir, pe husani hu pe huwop iyapwen te kol Elparan, pakeh kili kol mepo ndramat konohoyen aliy pwi.

⁷ Iyamulan Ketorlawomer pe hu ndramat para pahun tan hu peiwani hu pe humui huya kol Kates, ngalan handra mamu ngara hu kapohowei Enmispat. Hupopahun pe huramwaitini hu ndramat para pwan masih tahu Amalek pe huramwaitini hu Amor i, huro kol Hasason Tamar.

⁸ Pwen hu king mayimou tahu Sotom, Komorrah, Atmah, Sepoyim, pe Pela iyapolo hu ndramat tahu para pahun huya rawure hu huya pwenten hambut ngalan Sittim.

⁹ Pwen huya huyen aliy pe huya popahun iyapolo hu king mahaamou, Ketorlawomer king tahu Elam, Tital king tahu Koyim, Amrapel king

tahu Sinar, pe Ariyok king tahu Ellasar. Hu king mahamou iye ara hupo pahun iyapolo hu king mayimou.

¹⁰ Hupo pahun huya, pe king tahu para Sotom pe king tahu Komorrah hilu wop iyasura hu ndramat ta hilu hayah para pahun. Hapeko hu hayah huya yos iya ngat hayah mburan iro pwenten para Sittim, pe hu masih huwop huya ngondron.

¹¹ Ketorlawomer iyasura hu king matimou aro ara yihu wiri meltahu ndramat para Sotom pe Komorrah iyasura anandrinahu pe huyau.

¹² Pwen pe hu wiri noru nali Apram, Lot, pe meltan masih, paratesah, irosura hu.

¹³ Hapeko ndramat hamou iwop pe iyarayah iya kili Apram pe iya nese ndrainga Apram. Ndramat mepo iwop ara, ara yiy hamou Hipuruw. Apram iye pakeh kili hu kei namandran ata Mamre. Mamre ara, yiy hamou ndramira Amor. Yiy pe nalin hilu, Eskol pe Aner, yihu matimou kene ara, ara yihu kowase Apram.

¹⁴ Apram ihilingi nongan iro kili ndramat aro ipwai iyatan tehe pahun namandran irayah iro Sotom pe hu kanwiri noru nalin Lot pe meltan masih pe hu kanyau. Pwen pe Apram ndrinan ilokuh pe iyoh hu ndramiran tingat songui pe androlmou (318), hu ndramat para pahun para wum tan. Pwen huya po pahun iyapolo hu king mahamou mepo hu wiri Lot iyasura hu pe husani hu iya matne kol hakol ngalan Tan.

¹⁵ Kol iping pe Apram iwong iyatahu ndramat para pahun, pe ipwai iyatahu para hu hayah hu kayau hasai pe hu hayah hu kayau hasai,

pe huyau huya popahun. Husani King Ketorlawomer iyasura yowen hu pe huwop iyapwen te kol hakol ngalan Hopah. Hopah ara kol hakol iyapwen te hai ndruwa kol namandran Tamaskus.

¹⁶ Pwen pe iwiri melit masih mepo hu pahanowei iyasura noru nalin Lot pe meltan masih iyapolo hu pihin pe ndramiran hu.

Melkisetek itoholi Apram

¹⁷ Iyamulan para Apram isani King Ketorlawomer iyasura hu king matimou hu kanyau, yiy imui isa, pe king tahu Sotom iya pohonani yiy iro pwenten sih ngalan Sapeh ngara hu kapohowei “Pwenten ta King.”

¹⁸ Pwen Melkisetek, yiy king ta hu Salem pe yiy ndramat hamou para mbuluya Ngindrai iyera Paingan Masih[†], ara isap ana Apram ndrinnanohun pe ndrunquei ngahan[‡] isa ngawan kili yiy.

¹⁹ Pwen pe itoholi Apram ipa, “Ngindrai iyera Paingan Masih, mepo imbusi kol pwan pe yang andre kito-holi wou.

²⁰ Pe tukahari ngala Ngindrai kiya paingan masih, paratesah, yiy irosura wou pe apo pahun iyapolo hu ndram para pahun pe arayi hu pe asani hu huyau topwei.”

Pwen Apram itaingani memelit masih mepo iro kili yiy iya pwelekei masongui pe iyki pwelekei sih ara iyata Melkisetek.

[†] **14:18:** Eng: *priest of God Most High*; TP: *pris bilong God Antap Tru*   [‡] **14:18:** Eng: *bread and wine*; TP: *bret na wain*

²¹ Iyamulan king tahu Sotom ipwai iyata Apram ipa, “Aiki hu ndramiro kamui, pe melit masih ara atam.”

²² Hapeko Apram ipwai iyata king tahu Sotom ipa, “Uhuri nimo iya paingan pe upwai ngawan iya mbulmara YAPAN, Ngindrai iyera Paingan Masih mepo imbusi kol pwan pe paingan yang, pe urandrangan

²³ tehe, yo andre kunpo handra meltam pwi masih. Matisan kamulan apa, ‘Yo ko umbusi Apram pe iya ndramat hamou namandran pe meltan soyon!’

²⁴ Yo andre kunpo handra melit pwi masih. Yo andre kuwiri memelit mepo hu ndramat to kanyaniy, pe iyasura memelit hayah tahu ndramat matimou ngalahu ara iye: Aner, Eskol, pe Mamre. Yihu matimou ara ko andre hu kapo memelit.”

15

Ngindrai irapaniu iyapolo Apram

¹ Iyamulan YAPAN iwong iya kili Apram iya taltal, pe ipwai iyatan ipa, “Apram, mbuna anoh. Andre kupenani wou iya sehe mwomwan kisarayah kili wou, pe andre kuiki memelit soyon iya kiya kasawem.”

² Hapeko Apram ihilingiy pe ipa, “O, YAPAN NGINDRAI, wou naiki tesah ndrokongan kisa to? Konan. Yo noru pwi pe melto masih kene iripo andre sehe ndramat maran kiro aliy? Yo ndramiro hamou o ara Eliyeser para kol Tamaskus.

³ Pe anhang yo hamou mbunah pwi. Pwen andre ndramat para poya mbuluyo ara andre maran kiro melto masih.”

⁴ Pwen pe Apram ihilingi YAPAN iwong iya kili yiy paiwe ipa, “Ndramat para poya mbulyam ara andre kinwiri meltam masih kene pwi yoh. Norum, ndreyem imwonen andre kiwiri nokum pe kinimnim kiya meltam masih.”

⁵ Pwen YAPAN iwiri yiy iya ngawan pe ipwai iyatan ipa, “Maram kiya paingan pe anime piriya masih hora yang. Alahi andromwa hu? Pwi yoh! Tehen tora ko ndrayem hu andre karayah tehen aliy.”

⁶ Apram ihilingiy pe ilohongani tisingi nongna YAPAN ara ndrokonan masih. Pwen pe YAPAN ipohowe Apram ara ndramat hamou imwonen masih.

⁷ Pwen YAPAN ipwai iyatan ipa, “Yo YAPAN mepo uwiri wou asa mawen kol Ur, ita nondriya kol namandran Katiya, para kuiki pwan iye kisatam pe kiya pwanem.”

⁸ Hapeko Apram ipwai iyatan ipa, “YAPAN NGINDRAI, yo andre kupahasaniy tehe tapeh mepo pwan aro nakiya mbukenan yo?”

⁹ Pwen YAPAN ipwai iyata Apram ipa, “Aya wiri mbulmwakau hamou pihin, meme hamou, pe sipsip hamou kamai, hu kan masih, ara hayou tahu maroyoh, pe kiyasura pai malmou.”

¹⁰ Apram iya wiri hu kan masih tehe YAPAN ipwai iyatan, pe iwiri hu husa kili yiy. Pwen iralle hu iya malto pe iyki hu haroh iya sahin pe haroh iya sahin, haroh iye ngilse haroh, pe hilu pai o ara kintalle hilu pwi.

¹¹ Pwen hu mannah tiken huwoh husa pwan pakasa sap ana hu, hapeko Apram imbultahahu pe huwoh.

¹² Lang ara paramwandrai pakeh nakiyalai, pe matiliu irayi Apram, pe iye pwan pe imatin turut. Pwen inime melit handra mburuhan-mburuhan isarayah isa kili yiy tehe nihinih pe inoh turuwe yiy.

¹³ Pwen YAPAN iwong iya kili yiy ipa, “Wou apahasaniiy tehe ndrayem hu andre kampwan kol hakol mepo kolohu pwi, pe andre kapo mbulen kaya pahandra hu ndramat para kol ara. Pe andre hu karayah hu ndramat para poya mbulen o mwaihei tahu, pe hu ndramat para kol ara andre hu karandrondroyani ndrayem hu kipoo hayou mahaangat.

¹⁴ Kiyamulan andre kurakultuwani hu ndramat masih para kol namandran ara kiya mwomwan masih. Pe kamulan para aliy andre ndrayem hu kasa mawen kol namandran ara kiyasura meltahu soyon iya.

¹⁵ Pe wou ara andraya parangoloh masih, pe kimat tam ara andre kisarayah waison o. Pe norum hu andre hu karoni wou oho ndruwa tamam pe tumbang hu.

¹⁶ Pwen kiyamulan masih ndrayehu mahaasap andre hu kamui kasa kol aripo. Hapeko mahapo ara, takultuw mwomwan tahu Amor ara hiramwak ndron.”

¹⁷ Paramwandrai kinna lai pe kol kinlokuh, pwen Apram inime kosumwan irotinam kohoyonga mwan, pe mwan iro yat paisui. Melit

malndra ara hilu ro yau mwalinga hu kan mepo kintalle hu pwen huro pwan.

¹⁸ Iro mwonen lang ara YAPAN ipwai iyata Apram ipa, “Mahapo talu nakaramwaniye kiya hiyan-tehe yo andre kuiki pwan kiro matne Ndran Yisip kiya matne Ndran Namandran Yuprates kiyata ndrayem hu.

¹⁹ Pwan ara mahapo yihu ndramira Ken, Kenis, Katmon,

²⁰ Hit, Peris, Repa,

²¹ Amor, Kenaan, Kirkas pe Yepus hu yerampwan aliy.”

16

Hakar irayah nambuyu Apram

¹ Sarai ara nambuyu Apram hilyesou ndrangan niwen iya, hapeko Sarai kinkun hamou noru Apram ara pwi. Pwen Sarai ma pihin tan hamou pihi Yisip para poya mbulyan, ngalan ara Hakar.

² Iyamulan Sarai ipwai iyata Apram ipa, “YAPAN mbuwalin para yo kukun hamou mbunah. Pwen pe lohongai to ipa ndre hiyan para amatin kiyapolo Hakar pe yiy andre kikun mbunah kiya soiwiwim.” Apram ihilingiy pe ipa hiyan iya lohonga Sarai.

³ Pwen Sarai iyki Hakar pihi Yisip iya kili Apram tehe nambuyun para hilkapo mbunah. Hayou masongui ihipwen para Apram iye Kenaan, pwen lohonge aro irayah.

⁴ Pwen Apram iwiri Hakar pe imatin sura yiy. Pe Hakar ipahasaniy tehe yiy ara mapundriyan,

pwen iya pe iho timwak pe iho tingani ndriyan mbulmara Sarai. Pwen pe Sarai ndrinan ilokuh.

⁵ Pwen Sarai ipwai iyata Apram ipa, “Wou ambusiy pe Hakar hira rapwespwes mbulumoro pe imbusi yo tehe hamou pihin mwaihei. YAPAN o andre kiramwaniye mwalinga talu.”

⁶ Apram ipwai iyata Sarai ipa, “Hiyan. Hakar, pihin para poya mbulyam ara, ita pahandram o. Ita lohongai tam o apambusi tapeh kiyatan.” Pwen Sarai ihilingi nongna Apram, pe irasingat ana Hakar pe Hakar iwop.

⁷ Hakar iyau iya iye kol mwaihei pakeh sohomwiying handrang ngilse sai iya kol Sur. Pe angelou ta YAPAN hamou iyarayah iya kili yiy

⁸ pe ipa, “Hakar, wou ara pihin para poya mbulya Sarai. Pe wou ayau aleheh pe naya aleheh?” Hakar ipwai iyata angelou ipa, “Yo uwop ta Sarai, paratesah, yiy irasingat ano.”

⁹ Pwen angelou ta YAPAN ipwai iyata Hakar ipa, “Amui aya kili Sarai; ahalingi yiy pe aro pahandran para poya mbulyan.”

¹⁰ Pe ipwai iyatan paiwe ipa, “Yo andre kumbusiy pe ndrayem hu andre karayah soyon iya pe kinlahi hamou kindromwa hu pwi.”

¹¹ Pwen angelou ta YAPAN ipwai iyatan paiwe ipa, “Wou mapundriyam, pe wou andre amwalahiy kiyata mbunah hamou kamai, pe andre apohowe ngalan ara Yismayel,* paratesah, YAPAN kinhilingi ndriningem para koisirai.

---

* **16:11:** “*Yismayel*” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “*Ngindrari ihilong*”; Eng: “*Ishmael*” means “*God hears*”; TP: “*God i harim*”

12 Hapeko norum andre kiyen pe mipwan tan andre kimbus tehe hamou puyap para yangiy.† Yiy andre kihimwomwan kiyatahu ndramat masih pe hu ndramat masih andre hu kahamwomwan kiya kili yiy. Yiy andre kinikuw sura nalin hu hiyan pwi.”

13 Angelou iwong ihipwen pe kinyau, pe Hakar iyen, iro lolohonge. Pwen ipohowe ngala YAPAN mepo iwong isa kili yiy ara, “Ngindrai mamaran pe inime yo;” paratesah, ipa, “Yo unime hiyeh ngara kinime yo.”

14 Pwen pe mahapo hu ndramat hu pohowe ngala ndrikou ara “Peer-Lahai-Roi,”‡ ita tehen tora ko ita ndrokolo kol malkol, Kates pe Peret.

15 Pwen Hakar imwalahiy iyata noru Apram kamai, pe Apram ipohowe ngalan ara Yismayel.

16 Pwen pe Apram hayou tan iho androlngui pe anoh (86) pwen Hakar imwalahiy iyata norun kamai, Yismayel.

17

Ngala Apram irayah howen

1 Apram hayou tan andrsongui pe androsih pe YAPAN iyarayah iya kili yiy pe ipwai iyatan ipa, “Yo ara Ngindrai Pwokeyan Masih. Ahalingi yo pe oho ndruwa nongno pe ambusi melit masih hiyan.

---

† 16:12: Eng: *wild donkey*; TP: *wel donki* ‡ 16:14: “*Peer-Lahai-Roi*” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “*Ndrikou ta Ngindrai mepo yiy mwalen pe ngara kinime yo*”; Eng: “*Well of the Living One who sees me*”; TP: “*Hul wara bilong God igat laip na i lukim mi*”

² Pwen andre kumbusi tapaniu mwalinga talu pe andre kumbusi ndrayem hu kasarayah soyon iya.”

³ Apram itukuruhu pe payan iya iye ndrita pwan pe Ngindrai ipwai iyatan ipa,

⁴ “Mahapo talu nakarapaniu, pe upwai ndrokonan tehe wou andre arayah tumbu hu ndrayer dramamat soyon andre hu koro kene kol pwan.

⁵ Kiro matinen mahapo kiya andre hu kanpohowe ngalam Apram pwi; andre hu kapohowe ngalam ara kiya “Apraham,”* paratesah, yo andre kumbusiy pe wou ara andre arayah tumbu ndrayer dramamat soyon iya.

⁶ Pe yo andre kumbusi ndrayem hu kasarayah soyon, pe hayah tahu andre hu kasarayah hu king.

⁷ Yo nakurapaniu mwalinga talu kiya nongan to, andre kiro kili wou kiya lang kamulan pe nongan to andre kinhipwen pwi. Yo ara Ngindrai tam pe Ngindrayer dramamat hu mepo nakasarayah kamulan.

⁸ Yo andre kuiki pwan masih para Kenaan satam. Mahapo atampwan aliy tehe hamou ndrayer dramamat mawen. Hapeko andre kuikiy kisatam pe ndrayer dramamat hu kamulan, hasap kiyau hasap, pe kiya kolohu. Pe hu keyen aliy lang masih, pe yo andre kurayah Ngindrai tahu.”

Ngindrai ipwai iyatahu ndrayer dramamat Apraham kamai para kasondriti kapilo hu

---

* **17:5:** “Apraham” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa, “Tumbu soyon iya” Eng: “Father of many (nations)”; TP: “Papa bilong planti lain manmeri”

⁹ Pwen Ngindrai iwong iya kili yiy ipa, “Wou pe ndrayem hu kamulan, wawu masih kahilingi tapaniu to pe kapotisingiy kiya hiyan.

¹⁰ Wou pe ndrayem hu kamulan, wawu masih nongna wawu pe lohonga wawu masih kiya handra ko para kasondriti kapilo wawu kamai masih.†

¹¹ Pe wou ara andre hamou kisondriti kapilom, pe andre kipwainganiy tehe nongna talu pe lohonge tatalu ara handra ko tehe talu tapaniu.

¹² Pe hu mbunah kamai masih mepo tinahu kinmwalahiy tahu, pe lang tahu iro mandrolwoh ara, andre kasondriti kapilohu masih-hu mbunah noruhu ndramat para wum tam, pe noruhu ndramat para poya mbulyam, pe kiyasura hu mbunah tahu ndramat mepo asou hu, huro kol hayah mawen mepo ndrayem imwonen pwi.

¹³ Hu mbunah kamai masih tinahu humwalahiy iyatahu huro wum tam, pe hu kamai masih atasou hu huro kol mwanan ara hu masih kahilingiy pe kasondriti kapilo hu. Pwen andre nongan to uikiy ara andre kisarayah kiro sangi wawu pe andre kipwaingani tapaniu to, pe andre kinihipwen pwi.

¹⁴ Kapa hamou kinhilingi nongan ato pwi pe hu kansondriti kapilon pwi, ara andre kiya mawen kili ndramiro hu mepo hu kansondriti kapilohu pwen. Pe andre kintayah yowe pwi, paratesah, yiy kintanuhuyani tapaniu to pwi.”

¹⁵ Pwen Ngindrai ipwai iyata Apraham ipa, “Mahapo mbuna apohowe ngala nambuyum

---

† **17:10:** Eng: *circumcised, circumcision*

Sarai, kiro mahapo kiya apohowe ngalan kiya Sarah.‡

16 Yo andre kutoholi yiy, pe yiy andre kimwalahiy kiyata norum hamou kamai. Pe andre kutoholi Sarah, pe ndrayen hu andre kasarayah soyon iya, pe hu king hayah andre karayah kili ndrayen hu.”

17 Apraham itukuruhu pe payan iya iye ndrita pwan pe ilohonganij pe ihai, pe ipa, “Sehe ndramat ndrokongan mepo hayou tan kinna masangat pwen pe andre kipo mbunah? Sarah, hayou tan andrsongui, ita ilahi para kimwalahiy kiyata hamou mbunah?”

18 Yiy ipwai iyata Ngindrai ipa, “Konan. Hiyan para maram kiro ta Yismayel pe atoholi yiy?”

19 Hapeko Ngindrai ipwai iyatan ipa, “Pwi yoh! Nambuyum Sarah ara andre kimwalahiy kiyata norum hamou kamai, pe andre apohowe ngalan ara kiya Yisak. Pwen andre kurapaniu kiyasura yiy, pe tapaniu to andre kinto-kinto kili ndrayen hu kamulan pe andre kinihipwen pwi.

20 Pe yo kunhilingi nongnam mamu asike yo iyata Yismayel. Pwen yo andre kutoholi yiy pe andre kuhingini yiy hu mbunah soyon pe ndrayen hu andre kasarayah soyon iya. Pe yiy andre kiya tamahu ndramat namandran songui pe lumou pe andre kumbusi yowen hu karayah pwokeyahu iya.

21 Hapeko yo andre kuiki nongan to para tapaniu ara kiya kili norum Yisak. Pe walah songui pe

---

‡ 17:15: “Sarai” ndre “Sarah” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa, “Noru king pihin”; Eng: “Sarah” and “Sarai” mean “Princess”; TP: *Pikinini meri bilong king*

luwoh kihipwen, noru Sarah ara kinsarayah.”

²² Iyamulan para Ngindrai iwong iyata Apraham ihipwen, Apraham iyen pe yiy iyau.

²³ Iro lang ara ko, Apraham ihilingi nongna Ngindrai pe isondriti kapilo norun Yismayel iyapolo hu kamai masih para wum kili yiy, iyasura hu kamai para poya mbulyan mepo kinsowani hu.

²⁴ Apraham ara hayou tan iro andrsongui pe androsih pe hu sondriti kapilon,

²⁵ pe norun Yismayel ara hayou tan iro songui pe royoh.

²⁶ Hilu malmou kene hu sondriti kapilo hilu iro nondriya lang sih o,

²⁷ iyasura hu kamai masih para wum tan, pe hu kamai masih para poya mbulyan.

18

Yapan ipa Sarah andre kipo mbunah hamou kamai

¹ Lang sih ndrokolo lang pe paramwandrai ara ngandrahan iya, pwen YAPAN iyarayah iya kili Apraham. Apraham iyempwan pohomara kamai tan iro pakeh kili hu kei namandran ata Mamre.

² Apraham iyempwan pe payan pakitandras pwi, inime hu ndramat matimou huro tine. Pwen ihimbuh iya pe iyarapohonani hu, pe itukuruhu pe payan iya iho ndrita pwan.

³ Pwen pe ipwai ipa, “Yapane, kapa apwes sato, hiyan para kusopwat wawu.

⁴ Wawu keyen iye pe yo kuyapwai kiyata hamou para kipo hape ndran kisa. Pe wawu

kasungani ndrika wawu kihipwen, pwen wawu kayangoh kaya pahandra kei iye.

⁵ Akamin; pe yo kuyapo hape anandrinai kisa pe wawu kainiy pe andre kipwokeyani wawu para wawu kayau. Wawu sa kol to pe yo upwes para kusopwat wawu.”

Pwen hupwai iyatan hupa, “Hiyan, apo. Yowu rawuloh iya lohongai tam.”

⁶ Apraham ileheleh iya kamai tan, pe ipwai iyata Sarah ipa, “Kileh, aya wiri palawa* sahat namandran mepo anrahiy pe kinna wawan masih, ara awiriy kisa, asulyaniy, pe atun hayah ndrinnanohun.”

⁷ Pe yiy ingap iya kili hu mbulmwakau tan pe ipirani noru mbulmwakau hamou mepo sangin imuh. Pe iwiriy iya kili ndramat hamou para poya mbulyan pe imbusiy leheleh pe iya mwan. Imayis ihipwen, pwen iwiriy pe iyaikiy iya kili Apraham.

⁸ Pwen Apraham iwiri sis,† pe susu mbulmwakau pe noru mbulmwakau ariya pe yiy mbukenan iykiy iya kili hu matimou pe huyan. Huro namam pe yiy ara iro tine pahandra kei hakou ngilse hu.

⁹ Pwen hu sike yiy hupa, “Nambuyum Sarah aleheh?”

Apraham ipwai iyatahu ipa, “Yiy iyera kamai.”

¹⁰ Hamou tahu ipwai iyatan ipa, “Walah songui pe luwoh kihipwen, pe kumui kusa, pwen andre noru Sarah hamou kamai kiro.” Sarah iro pohomara kamai ndruwa ndramat mepo iro wong

---

* **18:6:** Eng: *flour*; TP: *plaua* † **18:8:** Eng: *cheesecurds*

ara, pe ihilingi nongan masih ndramat ara irop-wai.

¹¹ Apraham pe Sarah ara hilu kanna parangoloh pwen pe hilu kanlahiy para kapo mbunah pwi, pe Sarah ara kinhipwen sapiya walah tan.

¹² Pwen Sarah ihaisani yiy mbukenan pe ipa, “Mahapo kunna pihi parangoloh masih, pe nomwule pwen. Pe namandran ato kinna parangoloh pwen i. Pe andre kumatin kuyapolo kamai to pe youlu kapwes pe kapo mbunah tapeh?”

¹³ Pwen YAPAN isike Apraham ipa, “Paratapeh Sarah ihai pe ipa, ‘Yo andre kupo mbunah tapeh, mepo yo kunna pihi parangoloh pwen?’

¹⁴ Sehe melit pwokeyan mepo kinlahiy para YAPAN kimbusiy pwi yeh? Tehe kunpwai, walah songui pe luwoh kihipwen, pe pakusa, pwen andre noru Sarah hamou kamai kinsarayah pwen kiro.”

¹⁵ Sarah ihilingi nongna YAPAN pe inoh. Pwen pe ipwasoyou ipa, “Pwi yoh, yo kunhai pwi!” Pwen YAPAN ipwai iyatan ipa, “Pwi; wou ahai ndrokonan.”

Yapan nakipwalngani kol Sotom

¹⁶ Pwen hu ndramat matimou huyau huya ngondron pe marahu iya kol ngawan Sotom, pe Apraham irikai iya surahu pe iyaiki hu huya sai.

¹⁷ Pwen YAPAN iwong iya lohongan ipa, “Yo andre kunkohoni handra lohongai kili Apraham pwi, para sehe lohongai nakumbusiy.

18 Ndraye Apraham hu andre karayah soyon pe pwokeyahu ya, pe andre kutoholi kol pwan masih kiyau kili Apraham.

19 Yo kunpohowe yiy para kiwong pwokeyan kiya kili norun hu masih pe ndrayen hu, para hu kahilingi yo pe kambusi melit masih hiyan pe kimwonen. Kapa hu kambusi lohongai masih tehe kunpwai, yo andre kumbusi memelit masih tehe kunpwatingiy kinna tan.”

20 Pwen YAPAN ipwai iya kili Apraham ipa, “Yo kunhilong nongan soyon tehe kol Sotom pe Komorrah ara kultuw tahu mwomwan pe namandran masih.

21 Yo andre kuyapwan pe andre kuya nime kultuwayihu tehe kunhilong ara ndrokongan ndre pwi, pe andre kupahasaniy.”

22 Pwen hilu ndramat malmou hilyau hilya pwen te Sotom, pe Yapan o irondron sura Apraham.

23 Pwen Apraham iya pakeh kili YAPAN pe isike yiy ipa, “Apwai ndrokongan–andre apwasili hu ndramat hiyan kiyapolo hu ndramat mwomwan?

24 Pe kapa hu ndramat hiyan tora kol ara hu mayimingui, andre apwasili hu topwei, ndre konan, hu koro?–paratesah, hu ndramat hiyan ara mayimingui hu toraliy.

25 Ndrokonan upahasaniy tehe wou anlahiy para arayi hu ndramat hiyan kiyasura hu ndramat mwomwan pwi. Ara tehen tapeh! Wou anlahiy para ambusi kultuw tora kiyawule kili hu ndramat hiyan pe mwomwan kene pwi. Andre kintayah tehen tora pwi. Ndramat namandran para tamwaniye para kol pwan masih ara andre

kimbusi lohongai masih kimwonen pe kihisoule, ndre?”

26 Pwen YAPAN ipwai iyata Apraham ipa, “Kapa kunime hu ndramat hiyan tora kol Sotom koho mayimingui andre kunmbusi hapesah kinna tahu masih kene pwi.”

27 Pwen Apraham ipwai paiwe iya kili yiy ipa, “O Yapan, ndrnam mbuna kilokuh kiya nongan masih kunwong kinna aliy, koyum kisikirani yo. Yo ndramat mwaihei o tehe kuhu pwan pe palam, pe kunlahiy para kuwong kiya handra lohongai pwi.

28 Kapa hu ndramat hiyan mayimingui pukene pe hu koho haangui pe yimou, andre apwalngani kol masih ara topwei kiyasura hu ndramat mwomwan?”

Pwen yiy isomwiy ipa, “Andre yo kunpwalngani kol Sotom pwi, kapa kunime hu haangui pe yimou o.”

29 Apraham iwong paiwe ipa, “Kapa anime yihu mahaangui o?”

Pwen ipwai ipa, “Andre kunmbusi hapesah pwi kapa yihu mahaangui o.”

30 Pwen Apraham iwong paiwe ipa, “Yapan, ndrnam mbuna kilokuh to. Yo nakuwong paiwe kisa kili wou. Andre ambusi tapeh kapa yihu matinggi o?”

Pwen ipwai ipa, “Andre kunmbusiy pwi kapa kunime hu matinggi hu toraliy.”

31 Apraham iwong imui paiwe iya kili Yapan ipa, “Ndrnam mbuna kilokuh to para uwong soyon. Kapa anime yihu malungui o?”

Pwen ipwai ipa, “Iya hiyan atahu malungui, andre kunpwalngani topwe hu pwi.”

³² Iyamulan ipa, “O Yapan ndrinam mbuna kilokuh to. Yo nakuwong porosih iye ko pe nongno nakhipwen. Kapa anime hu masongui o, andre ambusi tapeh?”

Pwen ipwai ipa, “Andre kunpwalngani topwe hu pwi iya hiyan atahu masongui o.”

³³ YAPAN iwong iya kili Apraham ihipwen, iyamulan iyau pe Apraham imui iya kamai tan.

19

Hu Sotom hu rakultuw mwomwan

¹ Kol ipiyah, pe Lot iyempwan pohomara papai namandran para kol namandran Sotom, pe inime hilu angelou malmou hilu rotokai nakasa kol Sotom. Pwen itine pe irikai iya kili hilu, pe itukruhu pe payan iya pwan,

² pe iwong iya kili hilu ipa, “Walu yapan to, walu kasa seu to pe kasungani ndrika walu pe kaye seu to mepo kiping. Moh makohun o, walu katine pe walu karikai.” Pe hilpa, “Pwi yoh, youlu andre koro matin ndrokolo kol aripo ndrohonoku mbultere.”

³ Hapeko Lot nongnan ipwoke pe hilyapolo yiy pe huya seu tan. Pwen Lot ipwai iya kili hu ndramat para poya mbulyan para hu kattun hayah ndrinanohun, yis* aliy pwi. Pwen hu mbusi anandrina hilu pe hilyan.

⁴ Iyamulan para namnam, hilu angelou malmou pakaya matin, pe hu kamai masih para

---

* **19:3:** Eng: yeast

kol namandran Sotom husa seu ta Lot. Yihu parangoloh pe wihou masih, ara hu hupwen husa pe hu rakayani seu.

⁵ Pe huyoh iya kili Lot pe husike yiy hupa, “Hilu ndramat malmou kansa tora kili wou mahapo yoping ara hilu aleheh? Awiri hilu kasa ngawan kili yowu para yowu kapopilah kiyasura hilu.”

⁶ Lot iya ngawan kili hu, pe iwari papai iro ndruwan.

⁷ Pe ipwai iya kili hu ndramat para Sotom ipa, “Wawu kowase, wawu mbuna kambusi melit mwomwan tora.

⁸ Akanime; noru malmou pihin ara hilu kamin kinnapolo hu kamai mapu. Kuya wiri hilu kasa ngawan kili wawu pe wawu kambusi sehe lohongai ta wawu kiya kili hilu. Hapeko wawu mbuna akambusi handra melit mwomwan kiya kili hilu kamai malmou iye. Hilu ara topo seu to pe yo andre kuponokulani hilu.”

⁹ Hapeko yihu ndramat ara hamou ipwai iya kili hamou hupa, “Ndramat ita, kolon iye pwi. Ipa andre yiy hiyeh, mepo ita wong pe ipa tukahilingi yiy?” Pwen hu pwai iyatan hupa, “Lot, aya mawen! Kapa anna mawen pwi, andre yowu kambusi mwomwan kiya kili hilu malmou ara, pe yowu karakultuwani wou kiya mwomwan masih.” Pwen hu tinihi Lot pe yihu pakaya tumbuwe papai para seu.

¹⁰ Hapeko hilu malmou ara hilu hileh o, pe hilu luwi Lot iro ngawan isa nondriya seu pe hilwari papai.

¹¹ Pwen pe hilu yohi marahu ndramat huro ngawan ara iyoh masih, pe yihu kanlahi kanime

papai para seu pwi yoh.

Lot itali Sotom

¹² Pwen hilu angelou malmou hilu pwai iya kili Lot hilpa, “Kapa wou manorum hu kamai ndre pihin, ndre noru sowam hu, ndre hamou para wum tam iripo kol namandran iye, awiri hu pe wawu masih kaya mawen.

¹³ YAPAN ipwandrisa youlu para youlu kapwalngani kol namandran iye kiya mwomwan masih; paratesah, YAPAN kinihilong tehe kultuwayihu ara mwomwan masih.”

¹⁴ Pwen Lot irikai iya kili hilu ndramat malmou hilu pakayesou kiya kili norun malmou pihin, pe ipwai iya kili hilu ipa, “Walu kaleheleh pe kaya mawen kol iye. YAPAN andre kipwalngani kol Sotom kiya mwomwan masih.” Hapeko hilu ndramat ara hilu hilingi Lot iwong, pe hilupa ndre Lot ara ipwasesemit iya kili hilu.

¹⁵ Makohu ping o, hilu angelou malumou hilu pwai iyata Lot para kileheleh pe hilpa, “Kileh! Awiri nambuyum pe norum malmou pihin pe wawu kaya mawen kol iye. Matisan YAPAN kipwasili kol namandran iye pe wawu kakuni nopwaran.”

¹⁶ Lot ihindrundru pe kinihileh pwi, hapeko Yapan koyun isikirani yiy. Pwen pe hilu angelou malmou hilu mbultuwe nima Lot, nambuyun, pe norun hilu malmou pihin pe hilu luwi hu huya ngawan kol Sotom.

¹⁷ Pwen hamou ta hilu angelou malmou ara ipwai iyata Lot pe norun hu ipa, “Wawu kawop kileh kaya mwanan; matisan wawu kamat. Mara

wawu mbuna kimui kiyamulan, pe wawu mbuna akayangoh kaya kol pwenten. Wawu kawop kaya paingan ngondron pe andre wawu kanmat pwi.”

¹⁸ Hapeko Lot ipwai iyata hilu malmou ipa, “Pwi yoh, walu Yapan; kaha nokule hape satowu.

¹⁹ Walu kanmbusi hiyan sato pe kunmat pwi, hapeko kol ngondron ara mwanan iya. Andre kunnarayah naliy mapwi pe mwomwan kisa kirayi yo pe kumat.”

²⁰ Pwen ipwai iyata angelou paiwe ipa, “Anime kol hakol mendreheh hira? Ara hira pakeh masih; animei? Hiyan para kuya kohon kuyaliy? Pwen pe andre kunmat pwi.”

²¹ Pe angelou ipwai iyatan ipa, “Hiyan, yo upwes iya lohongam. Yo andre kunmbusi mwomwan kinna kol mendreheh ara pwi.

²² Kiya, aleheleh! Angap! Andre kunmbusi hapesah pwi kipoo ayarayah aya kol ara.” Lot inime kol pe ipa kol ara mbusikau o. Pwen hupohowe ngala kol ara Sowar.[†]

Yapan ipwalngani kol malkol Sotom pe Komorrah

²³ Paramwandrai iro ngas nakisa paingan pe Lot iyarayah iya Sowar.

²⁴ YAPAN imbusi mwan iro yat sombule pat pe ilon iro paingan yang pe isa pwan, ara tehe mbulou indrut, pe itimwi kol malkol Sotom pe Komorrah.

[†] **19:22:** “Sowar” iya nongna kol tahu Hipuruw, pohoweyan ara pakipakeh kili nongan handra ipa “mendreheh”; Eng: *Small*; TP: *Liklik*

²⁵ Tehen tora ko pe YAPAN ipwalngani kol malkol ara iyasura hu ndramat masih huro aliy pe mbuwakei masih kene iro ndrita pwan ara husongut topwei.

²⁶ Nambuyu Lot maran imui iyamulan pe YAPAN irapaiwani yiy pe irayah tehe pat sou pe iro tine tehe sih ndruw.

²⁷ Mandroulang sih i, Apraham itine pe iya kol mepo mamu iro tine aliy pe iwong iyasura YAPAN.

²⁸ Iya iro tine kol ara pe maran pakiya kol pwenten masih para pwan Sotom pe Komorrah pwi, kosumwan irotinam aliy, ara tehe iro yau sih ndrohomonwan namandran.

²⁹ Ngindrai ilohongani nongna Apraham pe neren iyata Lot. Pwen pe Lot iwop iya Sowar pe iya kohon tandrohonga Ngindrai itimwi Sotom pe Komorrah isongut iya mwomwan.

Hu para Mowap pe Amon husarayah

³⁰ Lot inoh para kiye Sowar, pe ipwai iyata norun malmou pihin, pe huwop huya ngondron pe huya kohon huya nondriya ngat sih.

³¹ Lang sih norun pihi namandran ipwai iyata pihi mendreheh ipa, “Tama talu kinna parangoloh. Mahapo nondriya kol pwan masih hamou kamai kinto aliy pwi para kiwiri talu, pe talu kakun mbunah tehe hu ndramat para koluw ngara kambusiy.

³² Kiya, takahang tama talu ndran ngandrahan ngahan‡ pe kiyin para kimbusi yiy pe lohongan kiya pwi, pe talu kamatin kiyasura yiy pe takakun mbunah.”

---

‡ 19:32: Eng: wine

³³ Huyen kol iping, pe hilu hang tama hilu ndran ngandrahan ngahan, pe iyin pe lohongan iya pwi masih. Pe yiy pihi namandran iyamatin iyapolo yiy. Tama hilu ara iyin ndran ngandrahan pe iyki lohonga pwi iyatan pe tanan hapesah pwi. Yiy kinpahasaniy tehe norun pihin kinmatin sura yiy pe kinsa mawen ara pwi.

³⁴ Mandroulang, pihi namandran ipwai iyata nalin pihi mendreheh ipa, “Pinge ping yo umatin iyasura yiy, pe mepo kiping takahang yiy ndran ngandrahan paiwe pe wou aya matin ayasura yiy. Pwen talu malmou kene andre kakun mbunah kili tama talu.”

³⁵ Pwen ping ara hilu hang yiy ndran ngandrahan paiwe para lohongan kiya pwi, pe iyin pe lohongan iya pwi masih, pe tannan hapesah pwi, pe norun pihi mendreheh iya pe imatin iyasura yiy. Pe yiy kinpahasaniy porosih i tehe norun kinmatin sura yiy pe kinsa mawen ara pwi.

³⁶ Pwen hilu malmou kene hilu mwalahiy iyata noru tama hilu.

³⁷ Yiy pihi namandran imwalahiy iyata norun hamou kamai pe ipohowe ngalan ara Mowap. § Mbunah aro ara isarayah tumbuhu ndramira Mowap mahapo hutora.

³⁸ Yiy pihi mendrehe imwalahiy iyata norun hamou kamai pe ipohowe ngalan ara Pen-Ammi.** Yiy ara isarayah tumbuhu ndramira

---

§ **19:37:** “Mowap” iya nongna kol tahu Hipuruw, ndrigen ara pakipakeh kili nongan handra ipa “Irayah kili tomo”; Eng: *from Father*; TP: *Em I kam long papa bilong mi* ** **19:38:** “Pen-Ammi” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa, “Noru ndreya hu”; Eng: *Son of my people*; TP: *Pikinini wanblut bilong mi*

Amon mahapo hutora.

20

Apraham pe Apimelek

¹ Iyamulan Apraham irakuhuye pe itine iyau iya kol namandran Nekep, pe ipwili yumwan iro ndrokolo kol malkol, Kates pe Sur. Lang sih Apraham iya kol hakol ngalan Kerar,

² pe ipwai iyatahu ndramat para kol ara tehe Sarah ara pisun. Pwen pe King Apimelek para kol Kerar ipwai iyatahu ndramiran pe huya wiri Sarah isa kili yiy.

³ Pe Ngindrai iyarayah iya kili Apimelek iya nihinih pe ipwai iyatan ipa, “Wou andre amat, paratesah, pihin mepo anwiri yiy ita kili wou ara kinyesou.”

⁴ Hapeko Apimelek ara kinmatin kinna sura Sarah ara mapu. Apimelek iyen pe ilolohonge pe ipwai iyata Ngindrai ipa, “Yapan to, kunmbusi handra melit mwomwan pwi yoh! Wou narayi yo pe hu ndramat to ko mwaihei?”

⁵ Apraham mbukenan ipa Sarah ara pisun, pe Sarah ipwai isa kili yo tehe Apraham ipwai. Sarah ipa Apraham ara wayin. Pwen pe umbusi lohonge iye ara iyau sai hiyan, pe hingorowa mwoiwo ara ileu. Yo kunmbusi handra lohongai mwomwan pwi.”

⁶ Pwen Ngindrai ipwai iyatan iho nondriya nihinih ipa, “Upahasaniy tehe wou ambusi lohongai iye ara iyau sai imwonen pe hingorowa mwoiwam ara ileu. Pwen pe upahasaniy pe

kunna hiyan satam para ambultuwe yiy pwi, pe antakultuwani yiy pwi.

⁷ Hapeko mahapo ko ayaiki pihin ara kimui kiya kili nambuyun. Nambuyun ara yiy hamou pohon para mbulyo.* Pwen ndramat ara andre kitoholi wou pe andre anmat pwi. Pe kapa anaiki yiy kimui pwi, upwai satam imwonen, wou pe hu ndramat tam masih ara andre wawu kamat topwei.”

⁸ Makohuping o, Apimelek iyoh hu ndramat namandran para poho mbulen tan husa pe itiyani melit masih tehe kinhilingi Ngindrai kinpwai kinnatan iya nihinih pe hunoh mimiri hu.

⁹ Pwen Apimelek iyoh Apraham iya kili yiy, pe isike yiy ipa, “Wou apambusi tesah kisa kili yowu yeh? Yo umbusi tesah mwomwan isa kili wou pe apambusi kultuw ara kisa kili yo pe melto masih? Lohongai ara anlahiy para ambusiy pwi.”

¹⁰ Pwen Apimelek isike Apraham ipa, “Parat-apeh pe wou ambusi lohongai tehen tora?”

¹¹ Apraham ipwai iyatan ipa, “Yo upa ndre hu ndramat para kol iye ara konhonoh ta Ngindrai pwi. Pe andre karayi yo pe kawiri nambuyu.

¹² Pe Sarah ara pisu ndrokonan. Youlu malmou kene tama youlu ara hamou o, hapeko tina youlu ara malmou, pe uwiri yiy iya nambuyu.

¹³ Tandrohonga Ngindrai iyoh yo pe utali wum ta tomo pe hu yowe, ara upwai iyata Sarah upa, ‘Kapa talu kaya kol hakol-hakol, ara ayoh yo wayim. Pwen lohongai ara andre kiyinganiy tehe wou ara anamili yo namandran iya.’”

---

* **20:7:** Eng: prophet; TP: profet bilong mi

¹⁴ Pwen Apimelek iyki Sarah imui iya kili Apraham, pe lang ara ko iyki hu mbulmwakau pe sipsip hayah, iyasura hu ndramat hayah para poya mbulyan iya kili Apraham.

¹⁵ Pe Apimelek ipwai iyata Apraham ipa, “Pwan namandran iye ara ato ko. Wou ayampwan hape aleheh kapa anamiliy.”

¹⁶ Pwen ipwai iyata Sarah ipa, “Yo mahapo ko nakuiki sombule pat silwa[†] masopou (1,000) nakiyata wayim, pe hu yowem masih andre hu kapahasaniy tehe wou anmbusi handra kultuw mwomwan ara pwi.”

¹⁷⁻¹⁸ Apimelek pakiwiri Sarah pakiya nambuyun, pe YAPAN irakultuwani hu pihin masih para wum tan para hu andre kankun mbunah pwi. Hapeko iyamulan Apraham koyun isikirani Apimelek pe itohun iya kili Ngindrai, pe Ngindrai imbusi Apimelek iya hiyan. Pwen pe nambuyu Apimelek iyasura hu pihin masih para poya mbulyan ara, hu lahiy para hu kakun mbunah paiwe.

21

Sarah imwalahiy iyata Yisak

¹ Pwen YAPAN imbusi hiyan iyata Sarah tehe kinpwai; pe imbusiy tehe kinpwatisingiy kinna tan.

² Apraham ara kinna parangoloh masih, hapeko Sarah ara mapundriyan pe imwalahiy iyata mbunah kamai. Pe imwalahiy iyatan

---

[†] **20:16:** sombule pat silwa ara tehe 11.5 kilo; Eng: *a thousand shekels of silver*; TP: *1,000 mani silva*

ara imwonen lang tehe Ngindrai kinpwai para kimwalahiy.*

³ Pe Apraham ipohowe ngala norun, mepo Sarah imwalahiy iyatan, ara Yisak.†

⁴ Pwen pe lang mandrolwoh ta Yisak ihipwen, Apraham isondriti kapilo Yisak tehe Ngindrai kinpwatisingiy kinna tan.‡

⁵ Apraham hayou tan ara iro masangat, pwen Sarah imwalahiy iyata Yisak.

⁶ Sarah ipa, “Ngindrai iyki pwesai pe haisai iripo kili yo. Pwen kapa hiyeh kihilingiy, andre kipwes kisasura yo.”

⁷ Pwen Sarah ipwai porosih i ipa, “Koluw hiyeh ilahiy para kipwai kiyata Apraham toro: ‘Pihin tam Sarah ara andre kimwalahiy kiyata mbunah hamou, pe kiyuk sus kiyatan?’ Apraham kinna parangoloh pwen, hapeko yo umwalahiy iyata norun hamou kamai.”

⁸ Pe mbunah kinmandra, pwen Apraham imbusi yon iro mwonen lang Yisak ihipwen sus.

Apraham irasse Hakar hilu Yismayel

⁹ Hakar, pihi Yisip, imwalahiy iyata noru Apraham kamai, Yismayel. Pe lang sih Sarah inime Ismayel iro nonoyou.

¹⁰ Pwen Sarah ipwai iya kili Apraham ipa, “Arasse pihin para pwandrendres ara, pe hilu norun kene hilkayau. Mbunah ara andre kinpo handra meltam kamulan ara pwi. Yisak o andre kiro nimnim kiya meltam masih.”

---

* **21:2:** Anime sapta 17:21 † **21:3:** Ngalan “Yisak” iya nongna kolo hu Hipuruw ara ipa “ihai”; Eng: “Isaac” means “he laughs”

‡ **21:4:** Anime sapta 17:12

¹¹ Yismayel ara noru Apraham i, pwen pe nongna Sarah, ara imbusi Apraham iporu.

¹² Hapeko Ngindrai ipwai iyata Apraham ipa, “Mbuna alohonge soyon kiyata mbunah kamai pe pihin para poya mbulyam. Ambusiy tehe Sarah kinpwai satam, paratesah, ndrayem hu masih nakasarayah kamulan, ara andre hu kayau kili Yisak o.

¹³ Hapeko yo andre kumbusi ndrayer noru Hakar hu kasarayah soyo-soyon iya, paratesah, yiy ara norum i.”

¹⁴ Makohuping sih, Apraham iwiri pwendran ipep iya ndran iyasura anandrinai pe iykiy iya pwese Hakar. Pe Apraham iyki wihou iya kili Hakar pe irasse hilu pe hilyau. Hakar hilu norun hilya hiltorokai kol pwosowen Peersepa mepo ndramat aliy pwi.

¹⁵ Pwen ndran ihipwen masih pe Hakar iyki norun wihou iya pe imi pahandra kei hakou mendreheh.

¹⁶ Pwen Hakar iya iya mawen hape pe impwan aliy, pe ilolohonge soyon toro: “Yo mbuwali para kunime noru kimat.” Pe Hakar impwan pe iro rang memesun.

¹⁷ Pe wihou ara irang pe Ngindrai ihilingiy. Pwen angelou hamou ta Ngindrai iho paingan yang pe iyoh Hakar ipa, “Hakar, ariya tehen tapeh? Mbuna anoh; wihou iyera pwan pe ita rang yoro, ara Ngindrai kinhilingi ndrangen pwen.

¹⁸ Atine pe aya soli yiy kitine pe kisa kili wou. Yo andre kumbusi yiy pe ndrayer hu andre kasarayah soyon iya.”

19 Pwen Ngindrai imbusi mara Hakar ileu pe inime ndrikou sih. Pe Hakar iwiri pwisindran iya, imwaniy, isa pe norun iyin.

20 Pe Ngindrai irosura yiy pe iro mandra. Iye kol pwosowen mwaihei o mepo ndramat aliy pwi, pe irayah ndramat para piyeya tapuiwe. §

21 Yiy iya irondron kol mwaihei para Paran mepo ndramat aliy pwi, pe tinan iwiri pihi Yisip hamou pe isokomburani yiy iya nambuyu norun.

Apraham irapaniu iyapolo Apimelek

22 Iya lang ara King Apimelek iyasura Pikol, namandran hamou ngara kimu para singora pahun, hilu hilya kili Apraham. Pe king ipwai iyata Apraham ipa, “Ngindrai ita sura wou iya melit masih ambusiy.

23 Mahapo apwatisingiy kiya mbulmara Ngindrai, pe apwai ngawan tehe wou andre anmbusi kultuw pwasoyou kisa kili yo, ndre noru hu, ndre ndrayer hu pwi; paratesah, yo kunmbusi hiyan kinsa kili wou pwen. Tehen tora ko ambusi kultuw hiyan kisa kili yo pe kol namandran mepo asa aripo aliy.”

24 Pe Apraham ipwai iyatan ipa, “Yo upwatisingi nongno toro: andre kumbusiy tehe anpwai.”

25 Pwen Apraham iya pohowe lohongai tan iya kili Apimelek iya ndran ndrikou mepo hu ndramat para poya mbulya Apimelek hu kanwiriy pwen.

---

§ 21:20: Eng: *archer*; TP: *saveman tru bilong sut long banara*

26 Pe Apimelek ipwai iyata Apraham ipa, “Yo tonon pwi. Anpwai sato pwi yoh; mepo ko uhulong.”

27 Pwen Apraham iyki sipsip pe mbulmwakau hayah iya kili Apimelek para hilu karapaniu pe hilu koro hiyan.

28 Pe Apraham iwiri noru sipsip pihin manandrtimou mepo iro nondriya hu sipsip tan, pe iykiy iya iro mawen hape.

29 Pe Apimelek isike Apraham ipa, “Paratapeh ambusiy tehen tora?”

30 Pe Apraham ipwai ipa, “Wou awiri noru sipsip manandrtimou iye. Iya lohonge tehen tora ko andre apwai ngawan tehe yoko usoye ndran ndrikou ara.”

31 Pe hilu tapaniu iro kol ara para hilu koro hiyan. Pwen pe hu pohowe ngala kol ara Peersepa.**

32 Hilu tapaniu iro kol Peersepa ihipwen, pwen pe Apimelek iyasura Pikol, namandran tan, hilmui hilya pwan tahu Pilistiya.

33 Pe Apraham iyki kei hakou mendreheh iro Peersepa, pe yiy iro totohun iya kili YAPAN, yiy Ngindrai andre kinto-kinto.

34 Pe Apraham iye manau kol tahu Pilistiya, ara ndrangan niwen iya.

** 21:31: Ngala kol “Peersepa”, iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “ndrikou para androtoyoh” ndre “ndrikou para tapaniu”; Eng: The word “Beersheba” can mean “well of seven” or “well of the oath”; TP: Long tok Hibru nem “Berseba” i klostu wankain olsem dispela tok “Hul wara bilong kontrak”

22

Ngindrai ipwai iyata Apraham para kiyki Yisak tehe yukyuk

¹ Hayou masahayeh ihipwen, Ngindrai pakihi-nonou lohonga Apraham. Pwen pe Ngindrai iyoh iya kili yiy ipa, “Apraham.” Pe Apraham isomwi yiy ipa, “Apwai. Yo urupo.”

² Pwen Ngindrai ipa, “Awiri norum hamou opu, ngalan Yisak, mepo ndriyam imbuluhi yiy pwokeyan iya, pe alkaya kol namandran hape Moriyah. Andre kuyingani ngondron sih ita aliy. Pwen atingundrun kiro ara, pe aiki yiy kisa kili yo tehe yukyuk para mwan andre kitimwiw masih.”

³ Pwen makohuping para lang sih i, Apraham iya pe ihara kihiy lumwat para tuntun, pe imwaniyani tongkiy tan. Pwen iwiri Yisak, pe hilu ndramat para poya mbulyan malmou, pe huyau para hukaya kol mepo Ngindrai kinpwai kinna tan.

⁴ Hu yerokai, yerokai, ipoo iro mwonen lang maroyoh, pwen Apraham maran itandras pe inime kol ara iho ndron mwanan hape.

⁵ Pwen Apraham ipwai iyata hilu ndramiran malmou para poya mbulyan ipa, “Walu keye ndron iye kapolo tongkiy. Youlu wihou iye, andre youlu kaya totohun kaya yoro. Khipwen, andre youlu kamui kasa kili walu.”

⁶ Pe Apraham iwiri kihiya yukyuk para mwan andre kitimwiw masih, pe ihiriy iya pwese norun Yisak, pe yiy mbukenan ara irokun semen pe mwan. Pwen tandrohonga hilu yerokai hilyau,

⁷ Yisak ipwai iya kili taman, Apraham ipa, “Tomo?”

Pe Apraham isomwi yiy ipa, “Tegah, noru? Apwai.”

Pe Yisak ipa, “Mwan pe kihiy iripo, hapeko noru sipsip nakirayah yukyuk para mwan andre kitimwiy masih ara, aleheh?”

⁸ Apraham isomwi yiy ipa, “Noru, Ngindrai mbukenan andre kihang noru sipsip nakirayah yukyuk para mwan andre kitimwiy masih.” Pwen pe hilu yerokai iyawule hilyau.

⁹ Pwen hilyarayah hilya kol mepo Ngindrai kin-pwai pwen kinnata Apraham ara, pe Apraham isoye pere tuntun iro ariya, pe imwaniyani kihiy iya ndritan. Pwen iwasi tiriya norun kamai Yisak pe iyki yiy iya ndrita kihiy iro pere tuntun.

¹⁰ Pwen niman iya pe iwiri semen para pakitin-gundru norun .

¹¹ Hapeko angelou ta YAPAN hamou iho paingan yang, iyoh isa kili yiy ipa, “Apraham! Apraham!”

Pe Apraham isomwi yiy ipa, “Tegah? Yo urupo.”

¹² Pe angelou ipwai ipa, “Mbuna atingundrun! Pe mbuna ambusi hapesah kiya ta wihou ara. Paratesah, mahapo upahasaniy tehe wou ara ngara aro pahandra nohowai ta Ngindrai, pe norum mepo ndriyam imbuluhi yiy imwonen ara, ara nerem kinna tan pwi.”

¹³ Apraham maran itandras pe inime sipsip kamai hamou, ndrosuwan ara indrap iho ndrungak mwalinga hu ndrandra kei hayah mendreheh. Pwen iya pe iwiri sipsip ara, pe iyki yiy tehe

yukyuk para mwan andre kitimwiy masih iya soiwi norun.

¹⁴ Pwen pe Apraham ipohowe ngala kol ara, “YAPAN andre kihang.” Iro mwonen lang ara isa matne mahapo, hu ndramat ngara hu kapa, “YAPAN andre kihang kiya ngondron atan.”

¹⁵ Pwen angelou ta YAPAN iyoh iya kili Apraham iyau paingan yang porosih i, ipa,

¹⁶ “YAPAN ipwai ipa, ‘Yo mbukeno urandran-gan iya ngolo, toro: wou nerem kinnata norum pwi, pe apaiki yiy masih kisa kili yo;

¹⁷ pwen pe andre kutoholi wou, pe andre kumbusi ndrayem hu kasarayah soyo-soyon iya, tehe hu piriya hora yang, pe hu kalayeng para pwakileng. Pe ndrayem hu ara andre hu kapo pahun kiya kili hu ndram tahu, pe andre hu kawiri kolo hu ndram ara, karayah kolohu.

¹⁸ Pe yihu ndrayer ndramat masih para kol pwan andre kutoholi hu kiyau kili ndrayerem hu, paratesah, wou ahalingi yo.’ ”

¹⁹ Pwen Apraham hilu, hilmui hilya kili hilu ndramat malmou para poya mbulyan. Pe humui huya kol Peersepa, pe Apraham ikuw iyen aliy.

Ngala noru Nahor hu iye

²⁰ Iyamulan hape, Apraham ihilong tehe Milkah, nambuyu nalin Nahor; ara imwalahiy iyata norun hu hayah kama.

²¹ Pe ndrhou tahu ara ngalan Us, mundruwa ndrohan ara ngalan Pus, pe isa parahara ndrohan, ara ngalan Kemuwel (mepo tama Aram).

²² Pe husarayah mulan, ara ngalahu iye kene: Keset, Haso, Piltas, Yitlap pe Petuwel.

²³ Petuwel ara iyamulan irayah tama Repekah. Nali Apraham Nahor ara, iwiri Milkah, pe Milkah imwalahiyy iyata norun kamai mandrolmou ara.

²⁴ Pe hayah husa suran ara noru Nahor nondriya Reumah, pihin para poya mbulyan. Pe ngalahu ara iye kene: Tepah, Kaham, Tahas pe Maakah.

23

Sarah imat pe Apraham isowani pwan para kironi yiy

¹ Sarah iyen pe hayou tan iho sangat pe lungui pe andrtoyoh (127).

² Pwen iyamat iro kol namandran Kiriyat Arpa (ngalan handra ara Hepron), ita nondriya pwan Kenaan. Pe Apraham koyun isikiranii yiy pe irangsi yiy.

³ Pwen iyki nombuwe Sarah irontron kei, pe Apraham itine pe iya wong iya kili hu ndramira Hit ipa,

⁴ “Yo ara ndramat para kol mawen, hapeko usa pe umpwan mwalinga wawu. Pe pihin to ara kinmat, pe nakuarapaya pwan hambut kili wawu para kironi yiy kiyen aliy.”

⁵ Pwen hu ndramira Hit hu pwai iyatan hupa,

⁶ “Yapan, ahalingi yowu; yowu nimei tehe wou ara yapanewu hamou hiyan iya. Hiyan, aroni nambuyum kiya sehe ngat sou mepo animei hiyan masih para aya pe aroni yiy kiya aliy. Hamou towu andre kinpa tehen tapeh kinna ngat sou atan para aroni nambuyum kiya aliy ara pwi.”

⁷ Apraham itine pe itukuruhu iyatahu ndramat para kol Hit.

⁸ Pe ipwai iyatahu ipa, “Kapa wawu kanpa hiyan para kuroni nambuyu kiya ngat sou sih iripo aripo, pwen wawu kaya pe kasike Epron, noru Sohar

⁹ kapa kipa hiyan para kurapaya ngat sou atan ita mbusongo pwan hambut ngalan Makpela kisa kili yo. Kapa kiya hiyan katan, pwen asike yiy para kiyki kennen kimwonen para kusowanij kili yiy. Tehen tora ko pwan andre kisa mbukenan yo para tona yowu.”

¹⁰ Epron irompwan mwalinga hu ndramira Hit hu tora kol para tawuwure, pakeh pohomara papai para kol namandran ara. Pwen Epron isomwi Apraham pe ipwai ipa,

¹¹ “Yapan, ahalingi yo. Mbuna alohonge soyon para arapaya pwan; konan. Andre kuiki pwan ara kisatam o mwaihei kiyasura ngat ita aliy. Andre kuikiy kisatam kiya mbulmarahu to, hu topo, pe wou aroni nambuyum kiya aliy.”

¹² Pwen Apraham itukuruhu iya kili hu ndramira kol ara porosih i.

¹³ Pe yiy ipwai iyata Epron iya mbulmarahu ndramat masih ipa, “Kiya. Epron, ahalingi yo namu. Yo nakurapaya pwan tam ara. Pwen awiri sombule pat ato pe andre kuroni nambuyu kiyen aliy.”

¹⁴ Epron ara isomwi nongna Apraham ipa,

¹⁵ “Yapan, ahalingi yo. Pwan ara, kennen ara sombu silwa mahaangat.* Hapeko mwalinga talu

---

* **23:15:** TP: “50 kilo silva”; singayai ara, ara kennen namandra--namandran iya

ara namandran pe pwan ara mwaihei o. Konan! Awiri pwan pe aroni nambuyum kaliy.”

¹⁶ Apraham ipa hiyan iya nongna Epron. Pwen irapaya pwan ara iya kennen tehe Epron ipwai iya mbulmarahu ndramira Hit. Nopwaran para silwa ara hu ranonoye tehe hu ndramat ngara hu karanonoye melit, pe irayah mahaangat.†

¹⁷ Melit masih kene ata Epron ita Makpela ita paheh kol Mamre ara kinna ta Apraham. Pwan pe ngat sou, iyasura hu kei pe melit masih ita ndrita pwan ara kinna tan.

¹⁸ Pwen hu ndramira Hit masih hu tora kol para tawuwure ara, ara hu pahasaniy tehe pwan kintan kinna kili Apraham.

¹⁹ Iyamulan, Apraham ironi nambuyun Sarah, iya ngat sou ita pwan ngalan Makpela, pakeh kili kol Mamre ita nondriya kol namandran Kenaan. (Ngala kol Mamre handra ara hu pohowe Hep-ron.)

²⁰ Pwan pe ngat sou tahu Hit ara, hu kantaliy kinnata Apraham pe kinna mbukenan yiy, para tona hu ndramiran hu.

24

Apraham isokomburani nambuyu Yisak

¹ Apraham ara kinna parangoloh pwen. Pe YAPAN kintoholi yiy kinna melit masih kene kinmbusiy.

² Pwen Apraham ipwai iya kili ndramat iya pohon tahu ndramat masih para poya mbulyan mepo ngara kinimnim kiya melit masih atan,

---

† 23:16: Anime 23:15

ara ipa, “Aiki nimam kiya pahandra mbupo, pe apwatisingiy ndrokongan kisa kili yo.

³ Yo unamili wou para awong ndrokongan kiya mbulmara YAPAN, Ngindrai para paingan yang pe kol pwan, tehe wou andre anna seyeh hamou nambuyu noru mwalinga hu pihindrahin hutopo kol Kanaan aripo ara pwi masih.

⁴ Amui aya kolo mamu pe aseych hamou pihindrahin mwalinga hu ndrayer imwonen pe kiya nambuyu noru Yisak.”

⁵ Pwen pe ndramat para poya mbulyan ipwai ipa, “Kapa pihindrahin ara mbuwalin para kitali kolon pe kisa kol iye sura yo, pwen andre tehen tapeh? Hiyen para kuwiri norum kiya pe kiyayesou kaliy?”

⁶ Hapeko Apraham ipa, “Pwi yoh! Mbuna awiri noru kimui kiya kol ara.

⁷ YAPAN, Ngindrai para paingan yang, ara kinwiri yo kunsu mawen pwan kili yowe tomo hu. Pe kinpwatisingiy pe kintandrangan kinsa kili yo, para yiy andre kiyki pwan iye kiyata tumbu. Ngindrai andre kipwandrisa angelou tan kimu pe wou andre aro ndruman para aya pe awiri nambuyu noru.

⁸ Kapa pihindrahin ara mbuwalin para kisa suram, pwen nongan napwatisingiy mahapo ara andre kiya mwaihei opu. Hapeko wou mbuna awiri noru kiya kol ara.”

⁹ Pwen pe ndramat para poya mbulyan iyki niman iya pahandra mbupa namandran tan, Apraham. Pe ipwatisingi nongan pwokeyan tehe Apraham kinpwai.

¹⁰ Pwen ndramat para poya mbulyan iwiri kamel masongui ata Apraham, iyapolo hu melit ata namandran tan handra-handra, hiyan masih pe soyon iya. Pe iyau iya kol ta Nahor ita nondriya kol Mesopotemiya.*

¹¹ Pwen iyarayah, pe iyki hu kamel huye pwan ngilse ndrikou pakehekeh kol. Pe kol ipiyah pe hu pihindrahin nakasa mwe ndran.

¹² Pe yiy itohun ipa, “O YAPAN, Ngindrai ta namandran to Apraham. Wou koyum kisikirani namandran to, pe lang mepo ambusi mbulen to kiyarayah hiyan.

¹³ Animei! Yo uropo tine ngilse ndrikou iye, pe hu pihindrahin para kol iye hu nakasa mwe ndran.

¹⁴ Pwen pe yo andre kupwai kiyata hamou pihindrahin kupa, ‘Hiyan para awiri pwendran tam kisa pe kuyin?’ Pe kapa kipa, ‘Hiyan, ayin, pe andre kuhan ndran kiyatahu kamel tam i.’ pwen andre kupahasaniy tehe pihindrahin ara ko anpwaingni yiy para kiyata yau tam, Yisak. Iya lohongai ara ko, ayinganiy tehe koyum ara isikirani namandran to, Apraham.”

¹⁵ Pwen pe iro totohun manau, pe Repekah isarayah iyasura pwendran tan iro pwesen. Repekah ara noru Petuwel, pe Petuwel ara noru Milkah nambuyu Nahor, pe Nahor ara nali Apraham.

¹⁶ Repekah ara yiy hamou pihindrahin lahayan iya pe yiy ara kinmatin kinna sura hamou kamai

---

* **24:10:** Tok Hipuruw/Hebrew & English: “*Aram Naharaim*”

mapu. Pe ilai iya ndrikou pe imwani ndran tan ihipwen pe imui iya paingan.

¹⁷ Pwen ndramat para mbulen ihileh iya pohonani yiy pe ipa, “Hiyan para hape ndran ita pwendran tam kisa pe kuyin?”

¹⁸ Pe Repekah ipa toro: “Yapan to, ayin.” Pwen ihileh pe isoli pwendran isa pwan iro niman, pe iykiy iya kili yiy pe iyin.

¹⁹ Iyin ihipwen, pwen Repekah ipa, “Andre kumwe ndran kiyatahu kamel tam i, kipoo hu kahamosu hu.”

²⁰ Pwen ihimbuh pe itilingi ndran iho ndrohonoku kuimwahu, pe ihileh imui iya ndrikou pe iwiri pwendran tan pe iromwaniy para kiyatahu kamel masih.

²¹ Pe ndramat ara kinwong sahin nongan pwi. Hapeko maran irotis para kinimei tehe YAPAN andre kimbusi lohonge aro andre kisarayah mannan ndre pwi.

²² Pwen pe hu kamel huyin ndran ihipwen, pe ndramat ara iwiri soyoyu sih hu mbusiy iyau kolt[†] pe iykiy iya ndrohongu Repekah. Pwen iwiri mbunahai maluwoh hu mbusiy iyau kolt pe iykiy iya mbunahan. Pwen nopwaran para soyoyu ara mayimah pe nopwaran para mbunahai maluwoh ara masangat.[‡]

²³ Pwen ndramat ara isike yiy ipa, “Wou noru hiyeh? Hape yokyok ita seu ta tamam ndre pwi, para yo pe ndramiro hu kasa pe koro matin aliy mepo kiping?”

[†] 24:22: Eng: *gold*; TP: *gol*   [‡] 24:22: Eng: *5 grams ... 100 grams*

24 Pe Repekah ipwai ipa, “Tomo ara Petuwel, yiy noru Nahor pe Milkah.”

25 Pe ipwai paiwe iya kili yiy ipa, “Kalsiu kili yowu ara ndromwindriu pe anandrinahu kan ara soyon iya ita aliy para hu kamel tam hu kayan. Pe seu towu sahin ara hiyan para wawu kasa pe koro matin aliy mepo kiping.”

26 Pwen ndramat ara itukuruhu iya pwan pe yiy itotohun iya kili YAPAN.

27 Ipa, “Urawuloh ata YAPAN, Ngindrai ta namandran to, Apraham. Yiy koyun isikrani namandran to pe imbusi hiyan iyatan; tehe yo, ara YAPAN imu iya tokuyo, pe iwiri yo usa mwonen usa wum kili yowehu namandran to.”

28 Pwen pihindrahin ara ingap imwonen iya seu kili tinan, pe inese ndraingahu iya melit masih mepo irayah iya kili yiy.

29-30 Repekah ara wayin hamou ngalan Lapan. Yiy inime soyou pe mbunahai iro mbunaha pisun, pe ihilingi Repekah inese nongna ndramat ara ipwai iyatan. Pwen Lapan ingap iya ngawan pe iya kili ndramat para poya mbulya Apraham ara iro tine sura hu kamel tan ngilse ndrikou.

31 Pe Lapan ipa, “Asa. YAPAN kintoholi wou pwen. Paratapeh aripo tine ngawan iye? Yo kunmwaniyani nokum pe noku kamel tam hu yi.”

32 Pwen pe ndramat para poya mbuluya Apraham ara iya seu. Pe Lapan ipwai iyatahu ndramat para mbulyan pe hu lokihi menmenahu masih iro ndrita kamel isa pwan, pe yihu yuk ndromwindriu pe anandrinahu kamel para hu kayan. Yiy ipwai iyatahu para hu kapo ndran

kisa kili ndramat para poya mbulya Apraham pe yowen hu para hu kasungani polondrika hu kaliy.

³³ Pwen hu wiri anandrinan isa, hapeko ndramat para poya mbulya Apraham ara ipwai ipa, “Yo andre kunnamnam kileh pwi, kipoo kuwong kiya sehe nongan iripo kili yo. Yo nakuwong hape na.”

Pe Lapan ipa, “Hiyan, awong namu.”

³⁴ Pe ndramat ara ipa toro:

“Yo ara ndramat hamou para poya mbulya Apraham.

³⁵ YAPAN itoholi namandran to pe iyki meltan ara soyon iya. Ithingini yiy iya hu sipsip pe hu mbulmwakau, pe silwa pe kolt, hu ndramat para poya mbulyan kamai pe pihin, iyasura hu kamel pe tongkiy.

³⁶ Pihin ta namanadran to, Sarah, ara imwalahiy iyata mbunah hamou kamai iro mwonen yiy kinna pihparangoloh pwen. Pe namandran to andre kiyki hu meltan masih kiya kili norun pe andre kinimnim kaliy.

³⁷ Pwen yapane iyki nongan pwokeyan sato toro: ipa, ‘Mahapo uropo kol Kenaan, hapeko mbuna akah hamou pihi Kenaan kiya nambuyu noru, pwi yoh!

³⁸ Hapeko wou aya kili ndrayer tomo hu, pe aya seyeh hamou nambuyun.’ Yapane ipwai sato tehen toro, pe upwatisingiy iyatan tehe yo andre kumbusiy tehe kinpwai.

³⁹ Pwen pe upwai iya kili yapane upa, ‘Kapa pihindrahin ara mbuwalin para kisapolo yo, pwen andre tehen tapeh?’

⁴⁰ Pe yiy isomwiy ipa ‘Yo ara ndramira YAPAN pe ngara kuhilingi nongnan. Pwen pe yiy andre kipwandrisa angelou tan kiyapolo wou para kimbusi mbulyam kirayah hiyan. Pe wou andre awiri nambuyu noru kamai kiro kili yowe tomo hu.

⁴¹ Aya kili hu pe ayapa nongno. Kapa yihu kasomwiy, ara hiyan. Pe kapa yihu kansomwiy pwi, ara amui mwaihei opu. Pwen andre nongan pwokeyan apwatisingiy ara, andre kiniyki nopwaran kinsa kili wou pwi.’

⁴² Pwen lang nepo usarayah usa ndrikou yoro, pe utohun upa, ‘YAPAN, Ngindrai ta yapane Apraham, wou ambusi mbulen to kirayah hiyan.

⁴³ Uro tine ngilse ndrikou, pe upa toro: Kapa hamou pihindrahin kisa mwe ndran, pe yo kupwai katan kupa, “Hiyan para kuyin hape ndran ita pwendran tam?”

⁴⁴ pe kapa yiy kipwai sato kipa, “Hiyan, ayin, pe andre kuhang ndran kiyatahu kamel tam i,” pwen pihindrahin ara, ara pihin mepo YAPAN kinpiraniy tehe yiy andre kirayah nambuyu noru yapane.’

⁴⁵ Pe yo uro totohun manau, pe Repekah isarayah. Yiy ikuni pwisindran iro pwesen pe isapwen iyamwe ndran iya ndrikou. Pe yo upwai iyatan upa, ‘Hiyan para hape ndran ita pwendran tam kisa pe kuyin?’

⁴⁶ Pwen pe yiy ileheleh para kisoli pwendran iro pwesen isa pwan pe ipa, ‘Ayin, pe yo andre kumwe ndran kiyatahu kamel tam i.’ Pwen uyin pe yiy iyuk iyatahu kamel ato yi.

⁴⁷ Pe yo usike yiy, ‘Wou noru hiyeh?’

Pwen pe yiy ipwai ipa, ‘Tomo ara Petuwel, yiy noru Nahor pe Milkah.’ Pwen pe yo uiki soyoyu iya ndrohongun pe mbunahai iya mbunahan.

⁴⁸ Pwen pe yo utukuru iya pwan pe utohun iya kili YAPAN. Pe yo urawuloh iya kili YAPAN, Ngindrai ta yapane Apraham, paratesah, yiy iwiri yo usamwonen usa suwe nali Apraham. Pwen pe usa para kuwiri norum pihindrahin para kiya nambuyu noru yapane.

⁴⁹ Kapa wawu kalohonganiy hiyan, pe kambusiy kimwonen kiya kili yapane, pwen wawu kawong kimwonen sato. Kapa pukene, wawu kapwai ngawan kisato yi. Pwen yo andre kulohongani sehe melit para kumbusiy.”

⁵⁰ Pwen lohonga ndramat ara itiyaniy masih ihipwen topwei, pwen pe Lapan pe Petuwel hilu pwai imui iyatan hilpa, “Sehe melit mepo isarayah isa kili wou ara YAPAN imbusiy. Pwen youlu kanlahiy para kapa handra nongan hiyan ndre mwomwan pwi.

⁵¹ Hiyan, Repekah impo. Pwen awiri yiy kiya nambuyu noru yapanem, Apraham, tehe YAPAN kinpwainganiy pwen.”

⁵² Pwen ndramat para poya mbuluya Apraham ihilingi sehe nongan hupwai, pe yiy itukuru iya pwan pe itotohun iya kili YAPAN.

⁵³ Pwen ndramat para poya mbulen ara iwiri hu memelit hayah tehe kolt, silwa pe hu koyau hayah pe iyki hu iya kili Repekah. Pe yiy iyki melit hayah kennen namandran iya, iya kili wayin pe tinan.

54 Pwen yiy iyapolo hu ndramat hurosura yiy, yihu namnam pe huyin ndran ihipwen, pwen huye matin.

Iya mandroulang para lang sih, yihu satine pe ndramat para poya mbulya Apraham ipwai iyatahu ipa toro: “Yo andre kumui kuya kili yapane.”

55 Hapeko wayi Repekah pe tinan hilpwai iyatan hilpa, “Pihindrahin ara andre kimindron sura yowu na. Kiromatine lang masongui kamulan, pwen awiri yiy pe wawu kayau.”

56 Hapeko yiy ipwai iyatahu ipa, “Mbuna akakaituwe yo. Mahapoko YAPAN kinmwanyani soyo masih kinsamwonen pwen kinsa kili yo. Pwen nakumui kuya kili yapane.”

57 Pwen yihu pwai toro: “Tukayoh pihindrahin ara kisa pe tukasike yiy.”

58 Pwen huyoh Repekah isa pe husok yiy hupa, “Hiyan para nayasura ndramat iye?” Pwen ipa, “Ehe, andre kuya.”

59 Pwen yihu pwandrisa Repekah iyasura pihin para kipwokarani yiy pe hilyau hilyasura ndramat para poya mbulya Apraham pe yowen hu.

60 Pwen hutoholi Repekah pe hupwai toro iyatan:

“Pisu, wou ara andre asarayah tinahu ndramat pusangat kiyau pusangat,
pe ndrayem hu andre kasarayah ndramat para pahun kiyatahu ndram para pahun,
pe andre hu kawiri hu kol namandran tahu ndram kiya mbukenan hu.”

61 Pwen Repekah iyapolo hu pihin para poya mbulyan hu mipwan ndrita kamel pe huro

ndruwa ndramat para poya mbulya Apraham. Pwen ndramat para poya mbulya Apraham iwiri Repekah pe huyau.

⁶² Tandrohongan ara ko, Yisak kintali ndran ndrikou ngalan Peer-Lahai-Roi, pe yiy iya iro kol pwosowen ngalan Nekep.

⁶³ Piyahon sih yiy ihorokai kol ngawan pe maran pakiya paingan pwi, inime hu kamel huropo husa.

⁶⁴ Pwen Repekah inime Yisak pe itali kamel tan, pe ilai isa pwan.

⁶⁵ Pe yiy isike ndramat para poya mbulya Apraham ipa, “Yohou sehe ndramat hiratokai kol ngawan yoro pe nakisa pohonani rou?”

Pe isomwi yiy ipa, “Yiy ara yapane.” Pwen Repekah iwiri koyau tan pe ikulani mbulmaran iya aliy.

⁶⁶ Pwen ndramat para poya mbulen ara ipwai iya kili Yisak iya melit masih kinbusiy pwen.

⁶⁷ Yisak iwiri Repekah iya kamai ta tinan, Sarah. Pwen hilu yesou. Yisak inamili Repekah pwokeyan iya, pwen pwesai imui iya kili yiy yamulan para kimat ta tinan, Sarah.

25

Ngala hu tumbu Apraham hayah kamai ara iye
i

¹ Pwen Apraham ara iyesou paiwe yi, pe iwiri pihin hamou ngalan Keturah.

² Keturah imwalahiy iyata norun hu, ngalahu ara iye kene: Simran, Yoksan, Metan, Mitiyan, Yispak pe Suwah.

³ Yoksan ara tama Sepa pe Tetan. Pe Tetan ara ndrayehu Assur, hu Letus pe yihu Leyum.

⁴ Mitiyen ara norun hu iye kene: Epah, Eper, Hanok, Apita pe Elitaah. Ariyo ara ndraye Keturah hu masih.

⁵ Pe Apraham ara iyki meltan masih iya kili norun Yisak.

⁶ Hapeko Apraham ara kinmat mapu, pe iyki yukyuk hayah iya kili norun hu kamai para nondriya pihi mulan. Pwen pe ipwandrisa hu huyau huya pwen te Kup huya mawen kili Yisak.

Apraham imat pe huroni yiy

⁷ Apraham iyen pe hayou tan masih iya harong ara sangat andrtingui pe yimah (175).

⁸ Pe Apraham ara iya parangoloh masih, pe hayou tan ara hiyan pe soyon iya. Pwen pe imat iho ndruwa tumbun hu.

⁹ Norun malmou Yisak pe Yismayel ara hilya hiltoni yiy iro ngat sou para Makpelah pakeh Mamre, mepo pwan ta Epron koluw, yiy noru Sohar ndramira Hit.

¹⁰ Pwen pwan hambut tahu Hit nepo Apraham isowaniy, ara Yisak iyasura Yismayel ara hiltoni Apraham iya ngat sou mepo Apraham ironi Sarah iro aliy mamu.

¹¹ Hiltoni Apraham ihipwen, pwen Ngindrai itoholi Yisak. Yisak ara impwan ngilse ndran ndrikou iro kol Nekep, ngalan Peer-Lahai-Roi.

Hu Ndraye Yismayel

¹² Iye ara titiye ta Yismayel hu, noru Apraham nondriya Hakar pihi Yisip, pihin para poya mbulya Sarah.

13 Iye ara ngala noru Yismayel hu kamai: yiy ndrhou ara ngalan Nepayot, mundruwa Nepayot ara Ketar, Atpeel, Mipsam,

14 Misma, Tuma, Masa,

15 Hatat, Tema, Yetur, Napis pe Ketemah.

16 Ariyo ara ngala ndraye noru Yismayel hu kamai songui pe lumou. Pe ngalahu ara kinrayah ngalahu kol mendre-mendreheh mepo humimpwan aliy.

17 Yismayel iyen pe hayou tan iho sangat tingui pe andrtoyoh (137) pwen pe imat pe iho ndruga tumbun hu.

18 Pe ndraye Yismayel hu huya pe huye kol namandran ndrokolo Hawilah pe Sur. Pe Sur ara ita pakeh Yisip ngilse sai iyapwen te Asiriya. Hapeko yihu ara hu konohompwan hiyan pwi.

Repekah imwalahiy iyata Esau hilu Yakop

19 Iye ara titiye ta noru Apraham, Yisak. Apraham ara tama Yisak.

20 Pwen Yisak ara hayou tan iro mahaangui pe iwiri Repekah, mepo noru Petuwel pihin. Pe Petuwel ara ndramira Aram hamou, mepo para kol Mesopotemiya,* pe Repekah ara pisu Lapan.

21 Repekah ara kinlahiy para kikun mbunah pwi. Pwen Yisak itohun iya kili YAPAN iyata Repekah, pe YAPAN ihilingi totohun tan, pe Repekah ara mapundriyan.

22 Yiy ara norun mwan,† pe mapu kinmwalahiy ta hilu, hilu sopaiwe iro nondriya tina hilu, pe yiy ipa, “Weh, aripo tapeh? Sehe melit iriporayah

---

* 25:20: Eng: *Paddan Aram*; TP: *Mesopotemia* † 25:22: Eng: *twins*; TP: *tupela pikinini man*

isa kili yo? Pwen yiy iya sike YAPAN para kiyki lohongai para aliy.”

²³ Pe YAPAN ipwai iyatan ipa, “Hilu ndramat malpat hiltora ndriyam. Pe hilu malpat ara, ara andre hilu konto wule pwi. Andre hu hapat kaya pwokeyahu katahu hapat. Pe yiy mepo nakisarayah mu andre kiya pwandrendres ta yiy para mulan.”

²⁴ Pwen pe iro mwonen lang nakimwalahiy kiyata norun kamai malmou mwan,‡

²⁵ imwalahiy tan imu ara sangin laman pe yomun soyon iramburuhi yiy, tehe hasai koyau. Pwen pe hupohowe ngalan ara Esau.§

²⁶ Pwen Repekah imwalahiy iyata nalin hamou paiwe, pe yiy imbultuwe tisingi mbutika Esau. Pwen pe hupohowe ngalan ara Yakop.** Yisak hayou tan iro manongui (60), pwen norun mwan malmou hilsarayah.

Esau itali nokun tehe yiy ndrohan

²⁷ Hilu mbunah malmou kannu wihou pwen, pe Esau irayah ndramat hamou para kahaya yohou iya kene yangiy masih. Yakop ara mbunah hamou waison pe ngara kiye wum o.

²⁸ Yisak ara ngara kinamili Esau, paratesah yiy ndramat para kahaya yohou para namnam, hapeko Repekah ara ngara kinamili Yakop.

---

‡ **25:24:** Eng: *twins* (tehe 25:22) § **25:25:** “*Esau*” iya nongna kol tahu Hipuruw ara pohoweyan pakipakeh kili nongan handra ipa “*yomun soyon*”; Eng: *hairy*; TP: *planti gras* ** **25:26:** “*Yakop*” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “*imbultuwe mbutikan*”; Eng: “*he grasps the heel*”; TP: “*lek*”

29 Lang sih aro Yakop ara iro tuwe suw hayah, pe Esau iro yangiy pe isarayah isa wum mamundruwan.

30 Pe Esau ipwai iyata Yakop ipa, “Kileh, kumundrui turuwe yo. Aiki suw hayah mahapo anruwaniy ita, ara kisa.” Ndroiyin ara ko pe hupohowe ngala Esau handra i ara “Etom.”††

31 Pe Yakop ipwai iya kili yiy ipa, “Aiki ndrohonokum tehe ndrohan ara kisa kili yo pe andre kuiki suw kisa kili wou.”

32 Pe Esau ipwai ipa, “Animei! Yo ara pakeh nakumat. Kapa kumat, tesah ndrokonan andre kiwiri soiwi noku tehe ndrohan?”

33 Pwen Yakop ipa, “Apwatisingiy ndrokonan, pwen aiki ndrohonokum tehe ndrohan ara kisa kili yo.” Pwen Esau ipwatisingiy ndrokonan, pe iyki ndrohonokun tehe ndrohan ara iya kili Yakop.

34 Pwen Yakop iyki ndrinnanohun hayah iyasura suw mepo kinmbusiy iyau mbuwa malikei handra para kaniyai,‡‡ pe iykiy iya kili Esau. Pe Esau inamnam pe iyin ndran, pwen itine pe iyau. Thehen tora ko, Esau inime ndrohonokun tehe ndrohan ara kinna mwaihei o.

26

Yisak iro kol malkol Kerar pe Peersepa

1 Pe mundruwai namandra-namandran isarayah iro kol Kenaan paiwe, pe irayah tehe koluw mamu kintayah pwen, iro tandrohonga

†† 25:30: “Etom” Iya nongna kol tahu Hipuruw, ara ndrigen pakimbus tehe nongan sahin “laman”; Eng: “red”; TP: “retpela”

‡‡ 25:34: Eng: *lentil (a kind of bean)*; TP: *wanpela kain bin*

Apraham. Pwen pe Yisak iya kili King Apimelek para kol Kerar ita nondriya kol namandran Pilistiya.

² Pe YAPAN isarayah isa kili Yisak pe ipa, “Wou mbuna alai aya pwan Yisip. Aye sehe kol mepo nakupwai kisatam para ayen aliy.

³ Ayen ndron kol iye na, pe andre kuro sura wou pe andre kutoholi wou. Yo andre kuiki pwan iye kisa kili wou pe ndrayem hu mepo nakasarayah kamulan. Pe andre kuramwaniyani tapaniu to mepo kunpwai kinna ta tamam Apraham.

⁴ Andre kumbusi ndromweya ndrayem hu kasarayah soyo-soyon iya, tehe hu piriya hora yang; pe pwan masih iye ara andre kuikiy kiyatahu. Pe hu ndramat para kol masih topo kol pwan ara andre kutoholi hu kiyau kili ndrayem hu ko;

⁵ paratesah, Apraham ihilingi nongno pe ipwotisingi pwahanou to masih.”

⁶ Pwen Yisak iyen ndron Kerar.

⁷ Pwen hu ndramat hayah para kol ara husike Yisak iyata Repekah, pe Yisak ipa, “Yiy ara pisu.” Yisak ara inoh para kipohowe Repekah ara nambuyun, paratesah, lohonge tan ara ipa, “Matisan hu ndramat para kol ara hu katingundru, paratesah, Repekah ara pihin lahayen iya.”

⁸ Yisak iro kol ara ndrangan niwen iya, pe King Apimelek para kol Pilistiya ara, maran iyau marasip pe inime Yisak iro tokonani nambuyun Repekah.

⁹ Pe Apimelek iyoh Yisak isa pe ipa, “Mahapo upahasaniy tehe pihin ara, ara pisum pwi; yiy

ara nambuyum. Paratesah pe apohowe yiy ara pisum?” Pe Yisak ipa, “Ulolohonge pe upa, kapa kupa yiy ara nambuyu andre hu katingundru.”

¹⁰ Pwen Apimelek ipa, “Wou apambusi tesah kisa kili yowu? Kapa hamou ndramiro kirandroyani nambuyum, pwen apaiki nopwaran ara kisa kili yowu ko mwaihei, hapeko ndrokonan para aliy ara wou mbukenam.”

¹¹ Pwen pe Apimelek ipwatisingiy iya kili hu ndramat masih pe ipa, “Kapa hamou ndramat kirandroyani Yisak ndre nambuyun, ara andre yiy kimat.”

¹² Pe Yisak ara ihisi piyang hambut pe iro mwonen hayou ara, anandrinai soyo-soyon iya isarayah iro pwan ara, paratesah, YAPAN itoholi yiy.

¹³ Pe yiy ara irayah ndramat hamou naman-dran iya, pe meltan iro tayah iya soyon iya.

¹⁴ Pe hu sipsip pe hu mbulmwakau tan, iyapolo hu ndramiran para poya mbulyan ara hu soyon iya. Pwen pe hu Pilistiya ara hu ndrangis iyatan.

¹⁵ Pwen hutalon pwan pe huratulungi hu ndran ndrikou masih mepo hu ndramira Apraham hu-soyei koluw.

¹⁶ Pe Apimelek ipwai iyata Yisak ipa, “Wawu karakuhuye pe kaya mawen kili yowu, paratesah, pwoke ta wawu kinsarayah pwokeyan iya isa kili yowu.”

¹⁷ Pwen Yisak irakuhuye pe iyau iya pwenten para Kerar pe ipwili yumwan pe iyen aliy.

¹⁸ Koluw Apraham isoye hu ndran ndrikou iro aliy ara, pe yiy kinmat pe hu Pilistiya huya

pe huratulungi hu ndran ndrikou ara. Pwen Yisak iya pe ikaihi hu ndran ndrikou ara paiwe pe ipohowe ngala hu ndrikou ara tehe taman kinpohowe hu mamu kinna.

19 Pe hu ndramat para poya mbulya Yisak ara, huro talon pwan iro Pwenten Kerar pe ndran isuw mbulu pwan isa paingan pe ihou aliy.

20 Hapeko hu ndramat mepo huro nimnim iyatahu mbulmwakau tahu Kerar ara, hurakokowai iyasura hu ndramat ngara hu kanimnim kiyata hu mbulmwakau ta Yisak ara hupa, “Ndran ndrikou ara, ara atowu!” Pwen Yisak ipohowe ngala ndran ndrikou ara “Takokowai,”* paratesah, hu ndramat hurakokowai iya kili yiy.

21 Pwen pe hu ndramira Yisak husoye ndran ndrikou sih paiwe, pe hurakokowai yi. Pwen Yisak ipohowe ngala ndran ndrikou ara, “Songot.”†

22 Pwen pe Yisak itali hape ara pe iya soye ndran ndrikou sih paiwe; iro tandrohongan ara, ara hu kanrakokowai pwi. Pe Yisak ipohowe ngala ndran ndrikou ara, “Ndrohonoku para pwanpwan hiyan.”‡ Paratesah, ipa toro: “Ma-hapo YAPAN kiniyki pwan hape iye kinsa torou. Pe menmenarou ara, andre kisarayah hiyan iya kiro aliy.”

---

* **26:20:** Tok Hipuruw/Hebrew: “Esek”; Eng: “Dispute”; TP: “Tok pait” † **26:21:** Tok Hipuruw/Hebrew: “Sitnah”; Eng: “Opposition”; TP: “Pasin birua” ‡ **26:22:** Tok Hipuruw/Hebrew: “Rehoboth”; Eng: “Room”; TP: “Ples bilong sindaun gut”

23 Pwen Yisak itali kol ara pe iyau iya kol Peersepa.

24 Ping ara ko Ngindrai iyarayah iya kili yiy pe ipa, “Yo ara Ngindrai ta tamam Apraham. Mbuna anoh. Yo uropo sura wou; pe yo andre kutoholi wou pe ndromweya ndrayem hu andre kasarayah soyo-soyon iya, paratesah, unamili ndramiro, Apraham.”

25 Yisak isoye pere tuntun sih para totohun, pe itotohun iya ngala YAPAN. Pwen ipuli seu hawum pe hu yau tan husoye ndran ndrikou sih.

Yisak hilu Apimelek hiltapaniu

26 Iyamulan Apimelek itali kol Kerar pe iwiri Ahussat, ndramat para pwahanou yiy, iyapolo Pikol, ndramat ngara kiya mu para singora pahun, pe huya nime Yisak.

27 Yisak isok hu ipa, “Koluw wawu kanpwayi yo pe kanrasse yo kunnau, pe paratapeh wawu mui wawu sa kili yo paiwe?”

28 Pe yihu somwi yiy hupa, “Yowu nimei tehe YAPAN ara itasura wou, pwen yowu pa tukarapaniu mwalinga rou. Yowu andre karapaniu kiyasura wou,

29 pe wou mbuna ambusi mwomwan kisa kili wou, paratesah, yowu kantandroyani wou pwi. Yowu kanmbusi hiyan o kinsa tam, pe yowu pwandrisa wou ayau ayapolo koisirai. Pe mahapo YAPAN itatoholi wou.”

30 Pwen Yisak ipo yon namandran iyatahu, pwen huya pe hunamnam pe huyin ndran iyawule.

³¹ Pe hutine makohu ping o para lang sih, pe hupwatingi nongan para tapaniu iro mwele hu. Pe Yisak ipwandrisa hu huyau, pe huyau huyapolo koisirai.

³² Lang ara ko hu ndramat para poya mbulya Yisak huya kili yiy pe hupa, “Yowu soye ndran ndrikou pe ndran ara kinisuw kinsa hiraliy.”

³³ Pwen Yisak ipohowe ngala ndran ndrikou ara “Sipah.” Iro tandrohonga lang ara isa matne mahapo, hutora pohowe ngala kol ara “Peersepa.”

Nambuyu Esau malmou

³⁴ Tandrohongan ara, Esau iyen pe hayou tan mahaangui; pe yiy iwiri Yutit SuPeeri iya nambuyun, iyapolo Pasemat SuElon. Peeri hilu Elon ara hilu ndramira Hit.

³⁵ Kultuwayi mbuyungundra Yisak hilu Repekah ara ngara kimbusi ndrina hilu kimwa.

27

Yakop ipwasike taman pe iwiri lomwes ta Esau

¹ Yisak ara, kinna parangoloh pwen, pe maran ara kinyoh pe kinlahiy para kinnime handra melit pwi. Pwen pe iyoh Esau, norun ndrhou kamai, pe ipwai iyatan ipa, “Noru!”

Pe Esau isomwiy ipa, “Tegah? Yo urupo.”

² Pe Yisak ipa toro: “Yo kunna parangoloh pwen, pe ukowu sehe lang andre kumat kaliy.

³ Wou awiri kei tapuiwe kiyasura nah tam, pe aya yangiy pe ayakah ano hamou yohou.

⁴ Pwen awiri yohou ara pe aruwaniy kiyasura anandrinai kapan iya mepo ngara kunamiliy,

pwen awiriy kisa kili yo. Pe anandrino kuiniy kihipwen, pwen andre kuiki lomwes to kisa kili wou; kiyamulan andre kumat.”

⁵ Yisak iro wong iyata Esau manau, pe Repekah ara iro hilingiy. Pwen Esau kinyau kinna yangiy para kiyakah yohou kisa,

⁶ pe Repekah ipwai iyata Yakop ipa, “Nahapoko yo uhilingiy tamam ipwai iyata Esau ipa,

⁷ ‘Awiri hamou yohou pe aruwaniy kiyapolo hayah anandrinai pe awiriy kisa kili yo. Andre yo kuiniy kihipwen, pwen andre yo kuiki lomwes to kisa kili wou kiya mara YAPAN; kiyamulan andre kumat.” ’

⁸ Pwen Repekah ipa, “Kiya, noru, wou ahalingi nokulani sehe melit nakupwai kisa tam para nambusiy mahapo.

⁹ Aya kou pe apirani noru meme malmou mepo nombuwe hilu imuh, pe awiriy kisa kili yo. Pe andre yo kuruwaniy kiyasura anandrinai kapan iya, mepo tamam ngara kinamiliy.

¹⁰ Pe wou awiriy kiya kili tamam, pe andre kiyiniy. Pwen andre kiyki lomwes tan kisa kili wou; kamulan andre kimat.”

¹¹ Hapeko Yakop irapaiwani poho tinan pe ipwai iyatan ipa, “Wou apahsaniy tehe Esau ara yomyomun soyon, hapeko yo ara pwi-yo mondro saiyon o.

¹² Matisan tomo andre kihingoruwe yo pe kipa yo ara upwasike yiy; pwen yo mbukeno andre kumbusiy tehen tora pe andre kiten ano-pwen andre kunwiri lomwes tan pwi.”

¹³ Hapeko tinan ipwai iyatan ipa, “Noru, wou mbuna alohonge. Yo andre kukuni nopwaran

ara. Ambusi sehe melit kunpwai; aya kou pe ayawiri meme malmou kisa kili yo.”

14 Pwen Yakop iya pe iyawiri meme malmou pe iyaikiy iya kili tinan. Pe Repekah iruwani anandrinai kapan iya mepo tama Yakop ngara kinamiliy.

15 Pwen Repekah iyawiri koyau hamou lahayen ata Esau iro seu, pe isuluyani Yakop iya aliy.

16 Pe yiy ikulani nima Yakop pe koyun saiyon iya kapilo meme.

17 Pe Repekah iwiri anandrinai mepo kapan, iyasura ndrinanohun mepo kinruwaniy ara, pe iyaikiy iya kili Yakop.

18 Pwen Yakop iya kili taman pe iyoh ipa, “Tomo!”

Pe Yisak isomwiy ipa, “Apwai, noru. Wou hiyeh?”

19 Yakop ipwai iyata taman ipa, “Yo Esau, norum ndrihou kamai. Yo kunmbusi melit masih tehe anpwai kinsa kili yo. Kiya, atine, ampwan, pe aini anam yohou. Khipwen, aiki lomwes atam kisa kili yo.”

20 Hapeko Yisak isok norun ipa, “Noru, indrou sah, awiri yohou ara isa?”

Pe Yakop ipwai iyatan ipa, “YAPAN, Ngindrai atam ara, ihingini yo yohou kileh.”

21 Pwen Yisak ipa toro iyata Yakop: “Asa pakeh pe kusehe mandram pe kuhungorwe wou na. Wou noru ndrihou kamai Esau ndrokonan ndre pwi?”

22 Pe Yakop iya pakeh kili taman, pe taman ihingorwe sangin pe ipa toro: “Wou ngasa mbulukoyum ara tehe Yakop. Hapeko yo uhungorwe nimam ara tehe nima Esau.”

23 Yisak kinyorowe Yakop pwi, paratesah, yomu meme ara ikulani nima Yakop, pe imbusi niman ara yomyomun soyon iya tehe ata Esau. Pwen pe itoholi yiy.

24 Hapeko isok yiy paiwe ipa, “Wou ara noru Esau ndrokonan ndre pwi?”

Pe Yakop isomwiy ipa, “Ehe, yo kopu.”

25 Pwen Yisak ipa, “Arai ano hape yohou kisa. Yo kuiniy kihipwen, pwen andre kuiki lomwes to kisa kili wou.” Yakop iwiriy iya kili yiy, pe iyini; pe isap hayah ndruru wain iyapairin pe iyin.

26 Iyamulan taman ipwai iyatan ipa, “Noru, asa pakeh pe arahunghung kisa kili yo.”

27 Pe Yakop iya pakeh pe irahunghung iya kili yiy, pe Yisak ihingi koyau ta Esau iro sangi Yakop. Pwen pe Yisak iyki lomwes iyatan pe ipa toro:

“Ngonoho melit hiyan ata noru,
ara tehe ngonoho piyang YAPAN kintoholi pwen.

28 Andre Ngindrai kimbusi nayak para ping kiyau yang kisa

pe kimbusi anandrinai soyon kirayah kiro piyang tam masih.

Pe andre yiy kihingini wou wit pe wain kisahapuh ara soyon iya.

29 Andre hu ndramat para kol pwan masih andre hu karayah pwandrendres tam, pe andre hu katukuruhu kisa kili wou.

Pe andre nalim hu pe ndrayer tinam hu masih ara
andre hu koro pahandram o.

pe andre hu katukuruhu kisa kili wou.

Kapa hiyeh kitten anam, andre Ngindrai kitten
anan.

Pe kapa hiyeh kitoholi wou ara andre
Ngindrai kitoholi hu yi.”

³⁰ Yisak iyki lomwes iyata Yakop ihipwen, pe
Yakop itali yiy nakiyau, pwen nalin Esau iro
yangiy ara isarayah.

³¹ Yiy iruwani anandrinai hayah kapan, pe
iyaikiy iya kili taman. Pwen ipwai iyata taman
ipa, “Tomo, atine pe aini anam yohou iripo kili
yo ye, pwen pe aiki lomwes tam kisa kili yo.”

³² Pe taman Yisak isok yiy ipa, “Wou hiyeh?”

Pe isomwiy ipa, “Yo yeh, yo norum ndrighou
kamai, Esau.”

³³ Yisak ara, sangin ilelen namandran iya, pe
ipa, “Ara hiyeh ndrokonan mepo iwiri yohou pe
isaikiy isa kili yo mamu? Yo uniy iroho pwen o,
pe wou asarayah. Yo kuniyki lomwes to kinna kili
yiy pwen, pe lomwes ara, ara atan masih.”

³⁴ Esau ihilingi nongna taman, pe yiy ara irang
turut pe ipa, “Tomo, wou aiki lomwes tam kisa
kili yo yi.”

³⁵ Hapeko yiy ipa, “Nalim isa pe ipwaske yo pe
kinwiri topwe lomwes tam.”

³⁶ Pwen Esau ipa, “Ngalan ‘Yakop’ ara ilahi
yiy imwonen*, paratesah, kinpwasiike yo ma-

---

* **27:36:** Ngalan “Yakop” iya nongna kol tahu ara ipa “ndramat
para pwandrandraman”; Eng: “Jacob” means “he grasps the heel”
(figuratively, “he deceives”); TP: “kisim ples”

poroluwoh pwen ara. Yiy kinwiri noku tehe yiy ara ndrohan, pe nahapo kiniwiri lomwes to yi.” Pwen yiy isok ipa, “Lomwes tiken ita ndron ndre pwi?”

³⁷ Yisak ipwai iyatan ipa, “Yo kunbmusi yiy kintayah pohon ta walu kene. Pe yo kunbmusi yowem hu andre karayah pwandrendres tan, pe kuniyki wit pe wain soyon kinna tan. Nahapo apa ndre sehe melit ndrokonan iripo ndron para kuikiy kisa kili wou, Noru?”

³⁸ Esau ipwai iyata taman ipa, “Tehen tapeh Tomo, lomwes ariya ko ndre ita ndron? Kapa kiro ndron, Tomo, aiki lomwes kisa kili yo yi!” Pwen Esau irang turut paiwe.

³⁹ Pwen Yisak ipa toro iyatan, “Andre kolom ara kiro mawen pwan hiyan, pe nayak para ping kiyau paingan yang ara kinlahiy para kisa ndrita pingem pwi.

⁴⁰ Wou andre apopahun kiya semela pahun niwen opu para apo anandrinam pe mipwan hiyan; pe wou andre aro pahandra nalim. Hapeko kamulan wou andre anto pahandra pwokere ta nalim pwi, pe kapa kiwong, andre anhilingi yiy pwi yi.”

⁴¹ Esau ara ndrinan ilokuh ta Yakop, paratesah, taman iyki lomwes masih kinna tan. Lohongan ilohonganiy pe ipa, “Pakeh tomo nakimat. Pe koisirai tan kihipwen, andre kutingundru Yakop.”

⁴² Hapeko Repekah ara kinhilingi lohonga Esau pwen, pe iyoh Yakop pe ipa, “Ahilingiy! Nalim Esau ara ndriyan ita kiskis para kitingundrum.

⁴³ Noru, ambusiy sehe melit nakupwai satam: Atine kileh pe awop aya kili wayi Lapan ita kol Haran.

⁴⁴ Aya pe aro sura yiy kipoo ndrina lokuh ta nalim kihipwen.

⁴⁵ Kapa ndrina lokuh ta nalim ara kihipwen, pe koyun kirut sehe melit ambusiy iyatan, pwen andre yo kupwanos wou pe amui asa yi. Tehen tapeh, andre kupiyani walu noru malmou kene porosih o?”

Yisak ipwandrisa Yakop iya kili Lapan

⁴⁶ Pwen Repekah ipwai iyata Yisak ipa, “Yo ara wele kinimai kinata hilu pihi Hit ara. Kapa Yakop kiyesou kiyatahu pihi Hit i, ara hiyan para kumat.”

28

¹ Yisak iyoh Yakop pe iyki lomwes iya kili yiy, pe ipwatingiy iyatan ipa, “Wou mbuna ayesou kiya kili hamou pihi Kenaan; konan!

² Mahapoko aya Pattan Aram, aya wum ta tama tinam, Petuwel. Aro kili salim, Lapan, pe awiri norun hamou pihin kiya nambuyum.

³ Ngindrai Pwokeyan Masih andre kitoholi yesou tam, pe norum hu ara andre kasarayah soyon iya, pe wou andre asarayah tumbu hu yau soyon.

⁴ Ngindrai andre kihingini lomwes ta Apraham kisa kili wou pe ndrayem hu kamulan. Pe pwan mamu mepo Ngindrai kiniykiy kinna ta Apraham, mahapo asa amiraliy, ara andre awiriy kiya pwanem.”

⁵ Pwen Yisak ipwandrisa Yakop iyau iya Pattan Aram, iya kili Lapan noru Petuwel, yiy ndramira Aram. Pe Lapan ara wayi Repekah, tina Yakop pe Esau.

Esau iwiri pihin hamou paiwe yi

⁶ Napwai Esau kinpahasaniy pwen tehe Yisak kiniyki lomwes kinna ta Yakop, pe kinpwandrisa yiy kinna Pattan Aram para kiya yesou. Iro tandrohonga iyki lomwes iya kili yiy, ipwatisingiy iyatan ipa, “Mbuna ayesou kiya kili hu pihi Kenaan.”

⁷ Pe Yakop ihilingi nongna taman pe tinan, pe kinyau kinna kol Pattan Aram.

⁸ Napwai Esau kinpahsaniy pwen tehe taman Yisak ara kinoho namili hu pihi Kenaan ara pwi yoh;

⁹ pwen Esau iya kili hu yowe Yismayel NdraAraham pe iya wiri Mahalat SuYismayel, pisu Nepayot, iya nambuyun. Pe iwiri yiy iya paiwa hilu pihi mu tora kili yiy.

Yakop inihinih

¹⁰ Yakop itali kol Peersepa pe iyau para kiya kol Haran.

¹¹ Yiy irotokai ipoo iyarayah iya kol hakol, pe yiy iro aliy para kimatin, paratesah, paramwandrai ara kinpiyah pwen. Pwen pe iwiri pat sih pe iykiy iye pwan iya waingan pe iye matin aliy.

¹² Yiy imatin pe inihiyani kannen sih, sahin iro pwan, pe sahin ara iya paingan yang, pe hu angelou ta Ngindrai ara soyon iya huro ngas ya paingan, pe hurolai sapwan.

13 Pwen yiy inime YAPAN iho tine pakeh pe ipa, “Yo ara YAPAN, Ngindrai ta tumbum Apraham pe Ngindrai ta tamam Yisak. Pwan mepo ayera matin aliy, ara andre yo kuikiy kisa tam pe ndrayem hu.

14 Ndrayem hu ara andre kasarayah soyon iya tehe kohu pwan, pe andre yihu kamasumbuwe kaya rai, kup, hai, pe tolau. Hu ndramat para kol pwan masih andre hu kawiri lomwes ara kiyau kili wou pe ndrayem hu.

15 Hape aleheh naya aliy ara uta sura wou, pe uta pwokarani wou, pe andre yo kuwiri wou amui asa pwan iye yi. Pe andre kuntali wou pwi kipoo kumbusi melit masih tehe upwai satam.”

16 Yakop isapoyoi pe ipa, “Ndrokonan tehe YAPAN ara iripo kol iye, pe yo ara ukowu!”

17 Yiy inoh pe ipa, “Kol iye tehen tapeh ndrokonan; andre ndrohonoku yumwa Ngindrai! Ndrokonan! Hape aro ara andre ndrohonoku karam para yang.”

18 Yakop itine mandroulang pe iwiri pat iye waingan ara, pe isondritiyaniy iro tine para kiho rokai pe lohongan kiro aliy. Pwen pe itilingi ndraikey para holip iya ndritan para kipwaingani pat ara tehe ata Ngindrai.

19 Koluw hupohowe kol ara “Lus,” pe lang ara Yakop ipaiwani ngala kol ara iya “Petel.”*

20 Pe Yakop irapaniu iya kili Ngindrai toro: “Kapa Ngindrai kiro sura yo, pe kipwokarani yo

---

* **28:19:** “*Petel*” iya nongna kol tahu Hipuruw, ara ipa “*yumwa Ngindrai to*” (anime 28:17); Eng: “*The house of my God*”; TP: “*haus bilong God*”

para tokuyo uropo mbusiy, pe kapa kihang yo anandrino pe koiwe,

²¹ pe kapa yo kuro hiyan o pe kumui kuyarayah kuya kol ta tomo, pwen andre YAPAN kisarayah Ngindrai to.

²² Kol mepo usondritiyani pat ita tine aliy ara para kulohonganiy tehe aro ara yumwa Ngindrai. Pe melit masih nahang yo ara andre kuiki sih kiyau mwele melit masongui ara kimui kisa kili wou.”

29

Yakop iyarayah iya kol ta Lapan

¹ Yakop iro rokai manau iropo iya, pe iyarayah iya kili hu ndramat para kup.

² Pe maran pakiya pwi, inime ndran ndrikou iro kol ngawan. Pe yihu sipsip hurawure hu huya mandrairoyoh pe huye matin ndrahasa ndran ndrikou, paratesah, ngara hu kayin ndran ara. Hapeko pat namandran ara iye ndrita pohomara ndrikou.

³ Pwen kapa hu sipsip masih kasa harong, hu ndramira sipsip ngara hu kasa pe katiriyani pat kiya mawen pohomara ndrikou, pe hu sipsip kayin ndran. Khipwen, hu ndramira sipsip ngara katiriyani pat kimui kiya nokun paiwe.

⁴ Yakop isok hu ndramira sipsip ipa, “Wawu nali, wawu paraleheh?” Pe yihu somwiy hupa, “Yowu para kol Haran.”

⁵ Pwen Yakop isok hu ipa, “Wawu pahasani tumbu Nahor kamai ngalan Lapan, ndre pwi?” Yihu somwiy hupa, “Ehe, yowu pahasani yiy.”

⁶ Pe ipwai iyatahu ipa, “Yiy hiyan o, ndre?”

Yihu pa, “Ehe, yiy ara hiyan o. Animei! Norun pihin Rahel isayau yohou iyasura hu sipsip ta taman.”

⁷ Yakop ipwai iyatahu ipa, “Akanimei, paramwandrai iripondron paingan pe paramwandrai para hu sipsip karawurehu ara mapu. Akahang hu ndran pe akawiri hu kamui kaya yan ndromwindriu.”

⁸ Yihu pa, “Yowu kanlahiy para kambusiy pwi, kipoo yihu sipsip masih kasa harong. Pwen andre yowu kawiri pat kiya mawen pe yihu sipsip kayin ndran.”

⁹ Yakop iro wong iyasura hu manau, pe Rahel isarayah iyasura hu sipsip ta taman, paratesah, ngara kipwokehani hu.

¹⁰ Yakop inime noru salin pihin iyasura hu sipsip tan, pwen iya ndrikou pe itiriyani pat iya mawen, pe iyuk ndran iyatahu sipsip ta salin Lapan.

¹¹ Pwen pe Yakop irahunghung iyata Rahel pe irang namandran.

¹² Yiy ipwai iyata Rahel ipa, “Yo pe tamam ara youlu hapat o. Yo ara noru Repekah.” Pwen pe Rahel ingap iya pe inese ndrainga taman.

¹³ Lapan ihilingiy tehe noru pisun, Yakop, isa, pe ileheleh iya pe iya pohonani yiy iho sai. Lapan indrohosi yiy, pe irahunghung iyatan, pe iwiri yiy iya seu. Pwen Yakop itiyani melit masih irayah kili yiy.

¹⁴ Lapan ipa, “Ndrokonan! Talu ara ndriya sih opu.” Pwen pe Yakop iye manau sura yiy walah sih imwonen.

Yakop ipo mbulya Lapan

15 Lapan ipwai iyata Yakop ipa, “Mahisan apa ndre wou ara ndraiye pe apo mbulyo ko mwaihei, ara pwi yoh. Apwai sato, kennem ara masahayeh?”

16 Pe Lapan ara manorun malmou pihin-pihi namandran ngalan Leyah, pe pihi mendreheh ngalan Rahel.

17 Leyah ara maran lahin,* hapeko Rahel, ara yiy lahayen masih, pe iramwaitini Leyah.

18 Yakop ara inamili Rahel pwokeyan iya, pe ipa, “Andre kupo mbulyam nondriya hayou manandrtoyoh. Khipwen, pwen kuwiri Rahel, norum kopwan pihin.”

19 Pwen Lapan ipa, “Hiyan! Andre kuniyki yiy kinna tahu hayah pwi. Hiyan para kuiki yiy kisa tam. Pwen andre aro sura yo.”

20 Yakop ipo mbulen iya mane hayou andrtoyoh para kiwiri Rahel. Hapeko, hayou manandrtoyoh ara tehe lang masahayeh o, paratesah ndriyan imbuluhi Rahel namandran pe pwokeyan iya.

21 Pwen Yakop ipwai iya kili Lapan ipa, “Hayou manandrtoyoh pwen; awiri Rahel kisa pe youlu nakayesou ara.”

22 Pwen pe Lapan ipo kowase hilu pe imbultani hu ndramat masih para kol ara husawule pe hunamnam.

23 Ping ara kiniwiri Rahel pwi, hapeko iwiri Leyah isa kili Yakop, pe Yakop imatin iyasura yiy.

24 Lapan iyki pihin hamou para poya mbulyan, ngalan Silpah, ara iya kili Leyah para kipo mbulyan.

---

* **29:17:** Hu ndramat para peiwani nongan tiken hu pa “*lahin pwi*”

25 Ndroulang para ping ara, Yakop inimei tehe yiy ara Leyah! Pwen Yakop iya kili Lapan pe ipa, “Paratesah pe ambusi tora isa kili yo? Yo upo mbulyam para kuwiri Rahel. Paratesah apwasike yo?”

26 Lapan ipa, “Kowase yowu, ara konohoiki noru yowu pihimendreh kiyesusu kimu kiya kili pihimandran ara pwi yoh.

27 Alonge na kipoo kowase yesou para sandre sih kisayau na. Pwen andre kuiki Rahel kisa tam kapa ambuluyani mbulen nondriya hayou manandrtoyoh paiwe yi.”

28 Yakop ipwes. Iya sandre para kowase hilu Leyah ilon, pwen Lapan iyiki norun pihin Rahel iya kili Yakop iya nambuyun.

29 Lapan iyiki pihin hamou para poya mbulyan, ngalan Pilhah, iya kili Rahel para kipo mbulyan.

30 Yakop imatin iyasura Rahel, pe inamili Rahel namandran iya iyata Leyah. Pwen pe ipo mbulen ta Lapan hayou manandrtoyoh paiwe yi.

Ngala noru Yakop hu

31 YAPAN inimei tehe Yakop welen imai ta Leyah. Tehen tora ko pe YAPAN isopwat Leyah para kipo mbunah. Hapeko Rahel ara norun pwi.

32 Leyah ara mapundriyan pe imwalahiy iyata norun kamai hamou, pe yiy ipa, “YAPAN inime nopwaran ato, pe mahapo ara nambuyu andre kinamili yo.” Pe ipohowe ngala mbunah ara Rupen.†

---

† 29:32: “Rupen” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “Anime, noru kamai”; Eng: “See, a son”; TP: “lukim”

33 Yiy mapundriyan paiwe pe imwalahiy iyata mbunah kamai hamou, pe ipa, “YAPAN iyki noru kamai yi. YAPAN ihilingiy tehe Yakop kinnamili yo pwi.” Pwen pe yiy ipohowe ngala mbunah ara “Simeyon.”‡

34 Pwen Leyah ara mapundriyan pe imwalahiy iyata norun kamai hamou paiwe yi. Pe yiy ipa, “Matisan nambuyu mahapo welen kiso to, paratesah, yo kunmwalahiy pwen kinna tahu mbunah matimou.” Pe ipohowe ngala mbunah ara “Lepi.”§

35 Pwen iyamulan, yiy mapundriyan paiwe pe imwalahiy iyata norun kamai hamou i. Leyah ipa, “Mahapo andre kuhuri ngala YAPAN.” Pe ipohowe ngala mbunah ara “Yutah.”** Pwen pe Leyah ingoh para kipo mbunah hape, pe ihou.

30

1 Pwen Rahel ara inimei tehe kinkun hamou noru Yakop pwi. Pe Rahel ara ingongowani nalin Leyah, pe ipwai iyata Yakop ipa, “Ahang yo hamou mbunah! Kapa pwi, andre kumat.”

2 Yakop ndrinnan ilokuh ta Rahel pe ipa, “Apa ndre yo Ngindrai? Ngindrai mbukenan iparuwe wou pe ankun mbunah pwi.”

3 Pe Rahel ipa, “Iye ara Pilhah, pihin para poya mbuluyo. Amatin kiyasura yiy pe alkapo

‡ 29:33: “Simeyon” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “ihilingiy”; Eng: “one who hears”; TP: “harim” § 29:34: “Lepi” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “welen iso to”; Eng: “attached”; TP: “stap gut wantaim” ** 29:35: “Yutah” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “kahari ngalam”; Eng: “praise”; TP: “Litimapim nem”

mbunah kanoru pe yo andre kurayah tina hu mbunah ara.”

⁴ Pwen pe Rahel iwiri Pilhah, pihin para poya mbuluyan, pe iyki yiy iya kili Yakop, pe Yakop imatin iyasura yiy.

⁵ Pe Pilhah mapundriyan pe imwalahiy iyata norun hamou kamai.

⁶ Pwen Rahel ipa, “Ngindrai kinnime yo pwen, pe yiy kinpahasani kultuw ato. Yiy kinhilingi totohun to pe iyki mbunah kamai iye isa kili yo.” Pwen pe Rahel ipohowe ngalan ara “Tan.”*

⁷ Pe Pilhah mapundriyan paiwe, pe imwalahiy iyata noru Yakop hamou kamai yi.

⁸ Rahel ipa, “Ndriyo itayi nali pe kuntamwaitini yiy.” Pwen pe ipohowe ngalan ara “Naptali.”†

⁹ Lang ara Leyah inimei tehe yiy kinihipwen mbunah i. Pe yiy iyki Silpah, pihin para poya mbulyan, iya kili Yakop tehe nambuyun.

¹⁰ Iyamulan, Silpah imwalahiy iyata mbunah kamai hamou noru Yakop.

¹¹ Pwen pe Leyah ipa, “Mwakan kuntamwaitini yiy.” Pwen pe ipohowe ngalan ara “Kat.”‡

¹² Pihin para poya mbulya Leyah, Silpah, ara imwalahiy iyata noru Yakop hamou kamai paiwe yi.

---

* **30:6:** “Tan” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “iya hiyan sato”; Eng: “he has vindicated / judged”; TP: “Em i orait long mi”

† **30:8:** “Naptali” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “ndriyo itayi yiy”; Eng: “struggle”; TP: “pait strong” ‡ **30:11:** “Kat” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “kuntamwaitini yiy”; Eng: “good fortune”; TP: “win tru”

13 Pe Leyah ipwai ipa, “Yo upwes, pe andre yihu pihin masih hu kapa yo ara pihin para pwesai.” Pwen pe ipohowe ngalan ara “Aser.”§

14 Imwonen lang para poya wit pe Rupen iya piyang pe inime mbuwa nonou hayah, irihy, pe iwiry pe isaikiy isa kili tinan Leyah. Pe Rahel ipwai iyata Leyah ipa, “Yo unamili nonou ta norum kamai ara; ahang yo hayah.”

15 Leyah ipa, “Wou anwiri nambuyu pwen, pe ara kinlahi wou pwi? Pe mahapo apawiri nonou ta noru kapolon i?” Rahel ipa, “Hiyan, nepo kiping amatin sura Yakop pe apo soiwi nonou ta norum.”

16 Kol ipiyah, Yakop itali piyang pe isarayah. Leyah iya pohonani yiy pe ipa, “Wou andre amatin kiyasura yo nepo kiping, paratesah, kunsowani wou kinna nonou ta noru kamai pwen.” Pwen pe ping ara Yakop imatin iyasura yiy.

17 Ngindrai ihilingi totohun ta Leyah, pe imwalahiy iyata noru Yakop kamai paiwe iyasura hu mahaamou i.

18 Pwen Leyah ipa, “Ngindrai iyki ndrAIMO isa kili yo, paratesah, yo uiki pihin para mbuluyo iya kili kamai to.” Pwen ipohowe ngala norun ara Yissakar.**

19 Leyah imwalahiy paiwe iyata noru Yakop hamou kamai. Ndromweyahu masih iya harong nahapo ara hu mannou.

---

§ 30:13: “Aser” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “pwesai”; Eng: “happy”; TP: “hamamas” ** 30:18: “Yissakar” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “ndraimo”; Eng: “reward”; TP: “gutpela pe”

20 Pe Leyah ipa, “Yukyuk ta Ngindrai ara ihingini yo melit handra hiyan iya. Nepo aro nambuyu andre kinamili yo, paratesah, yo kumwalahiy kinnata norun hu mannomou kamai.” Pwen pe ipohowe ngalan ara Sepulun.††

21 Iyamulan imwalahiy iyata norun hamou pihin, pe ipohowe ngalan ara Tainah.

22 Pwen pe Ngindrai ilohongani Rahel, pe ihilingi totohun tan pe ipaiwani mundropwa ndriyan para kipo mbunah.

23 Yiy mapundriyan pe imwalahiy iyata norun hamou kamai. Pe ipa, “Ngindrai kinrapiyani masirai to kinnau pe ihingini noru hamou kamai.

24 Andre YAPAN kiyki noru kamai hamou i.” Pwen ipohowe ngalan ara Yosep.‡‡

Yakop hilu Lapan hilu tamwaniye nongna hilu para mbulen

25 Iyamulan para Rahel imwalahiy ta Yosep, Yakop ipwai iyata Lapan ipa, “Hiyan para apwai pe kumui kuya kolo pe pwane imwonen.

26 Wou anpahasaniy tehe yo uropo po mbulyam isa matne mahapo. Pe mbulyam masih apwai ara umbulyaniy topwei. Pwen mahapo apa hiyan para kuwiri nambuyu hu pe noru hu pe yowu kayau ndre pwi?”

27 Hapeko Lapan ipwai iya kili yiy ipa, “Andre kupa handra lohongo kisa kili wou na; yo

---

†† 30:20: “Sepulun” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “yukyuk”; Eng: “honour”; TP: “presen” ‡‡ 30:24: “Yosep” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “kiykiy porosih”; Eng: “may he add”; TP: “pinisim” o “givim narapela”

urakowem pe unimei tehe YAPAN imbusi hiyan isa kili yo, paratesah, wou aropo kili yo.

²⁸ Nahapo apohowe kennem masehayeh, pwen pe andre kusowani wou.”

²⁹ Yakop ipwai iyatan ipa, “Wou anpahasaniy tehe sipsip tam masih huya soyon ara iya pahan-dra mbulen pe pwokere to ko.

³⁰ Koluw hu sipsip tam ara kanhon tehe mahapo pwi yoh. YAPAN ara itoholi wou iya mbulen urupo mbusiy pe hu sipsip tam kansarayah soyon iya. Hapeko nahapo yo mbukeno ara unamiliy para kupo mbuluyo imwonen.”

³¹ Lapan isok yiy ipa, “Andre kusowani wou kiya tesah?”

Yakop ipa, “Yo mbuwali para asowani yo, hapeko andre kupokarani hu sipsip porosih i kapa apwes kiya lohongai to nakupwai mahapo iye;

³² Nahapo andre kuya nime hu sipsip pe meme tam hutora kowahu pe kuwiri hu noru sipsip lokuran, kiyasura hu noru sipsip pe meme soluhuyai; yihu masih andre kuwiri hu kaya sowo.

³³ Pe kamulan kapa asa pe anime hu sipsip pe meme para sowo, andre apahasaniy tehe non-gan upwai satam mahapo ara ndrokonan ndre pwi. Kapa asanime hu sipsip ndre meme to mepo lokuran pwi ndre soluhuyai pwi, pwen ara ipwaingani tehe kunpahanowe hu.”

³⁴ Lapan ipa, “Yo upwes; talu kambusi tehe apwai.”

³⁵ Hapeko iro mwonen lang ara ko, Lapan ihirani hu meme iyapolo hu sipsip lokuran, pe

ipwai iyata norun hu kamai para hu kaluwi hu sipsip pe hu meme ara kaya hape mwanan pe marahu koro tahu.

³⁶ Pwen pe Lapan iyasura norun hu hutali kol ara pe huyau pe huye rokai lang maroyoh huya mawen kili Yakop. Pe Yakop ara maran iro tahu sipsip pe meme hayah ta Lapan.

³⁷ Iyamulan Yakop iwiri hu sino ndraikeyi mwandran tiken para hu kei matikou, pwen irapelei pe irakaiyani kapilohu-hape iyau, hape iro, hape iyau, hape iro-pe ndrinan pallen ara isarayah.

³⁸ Yakop iyki hu ndrandra kei ara iro mu iyatahu sipsip pe meme; iyki hu ara iro ndrohonoku pwelekei mepo ngara hu kayin ndran kiro aliy. Iyki hu iro ara, paratesah, yihu sipsip pe meme kapa hu kasa para kayin ndran kiro mwonen walahehu, pwen andre hu hamou kiya kili hamou.

³⁹ Pwen iyamulan pe hu meme huya kili hamou-hamou iro mu para ndrandra kei ara, pwen pe hu meme hurosus noruhu ara soluhuyai O.

⁴⁰ Yakop ara ipirani noru hu sipsip pe meme mendreheh pe soluhuyai, ara iya mawen kili hu namandran. Pe irapaiwani hu sipsip pe meme namandran ara marahu iya ndrandra kei mepo hu kan lokuran ta Lapan iro aliy. Tehen tora ko Yakop iyki hu sipsip pe meme tan iro mawen iyata Lapan.

⁴¹ Walehe hu sipsip namandran isarayah para hamou kiya kili hamou, Yakop ngara kiyki ndrandra kei kiro mu kiya pakeh kili pwelekei tahu

para ndran. Pwen andre hu hamou kiya kili hamou.

⁴² Hapeko Yakop ara kinohoiki ndrandra kei kinto mwalinga hu sipsip pe meme mepo humbuyei para hamou kiya kili hamou, ara pwi yoh. Iyamulan yihu sipsip pe meme ta Lapan ara hu masih kanmbuyei topwei, hapeko ta Yakop ara mandrahu saiyon pe pwokeyan.

⁴³ Tehen tora ko Yakop ara irayah ndramat hamou namandran pe mangalan. Yiy imbusiy pe hu sipsip pe meme pe ndramiran para poya mbulyan, pe hu kamel iyapolo hu tongkiy tan ara husarayah huya soyon iya.

31

Yakop iwop iya mawen kili Lapan

¹ Yakop ihilingiy tehe noru Lapan hu kamai ara huro pwahaltani yiy hupa, “Yakop kinpo topwe memelit masih ta tama yowu. Yiy irayah ndramat namandran pe melit tan iya soyon, ara iro kili tama yowu ko.”

² Pe Yakop inime pakut ta Lapan ara imeu pe kinmbus tehe koluw pwi.

³ Pwen YAPAN ipwai iyata Yakop ipa, “Amui aya kolo tamam hu pe yowem hu, pe andre kuro sura wou.”

⁴ Pwen Yakop ipwanos nongan iya kili Rahel pe Leyah para hilu kasa nime yiy kasa kol mepo hu sipsip pe meme tan iro aliy.

⁵ Ipwai iyata hilu ipa, “Ngindrai ta tomo hu ara iripo sura yo, pe yo unumei tehe tama walu ara kinnamili yo tehe koluw kinna pwi yoh.

⁶ Walu pahasaniy tehe umbulyani mbulya tama walu iyasura pwoke to masih.

⁷ Pe tama walu ara ipwasike yo pe kenne ara irapaiwaniy maporosongui. Hapeko Ngindrai ara ikaituwe yiy pe kinmbusi handra melit mwomwan kinsa kili yo pwi.

⁸ Mamu Lapan ipa hiyan para hu meme mepo soluhuyai ara ato para sowo. Hapeko iyamulan hu meme hurosus pe noruhu ara hurayah soluhuyai opu. Pwen ipa hiyan para hu meme mepo kinima soluhuyai iro mandrahu niwen, ara kiya para sowo. Pwen iyamulan yihu meme ara hurosus pe noruhu husarayah pe kinima soluhuyai iho mandrahu ara niwen opu.

⁹ Pwen tehen tora ko pe Ngindrai iwiri hu sipsip pe meme ta tama walu isa mawen kili yiy pe iyki hu sato.

¹⁰ Porosih aro, imwonen walehe hu meme kamai ngara hu kaya kili hu meme pihin isarayah, pe yo unihinih pe unime hu meme kamai mepo yomuhu soluhuyai opu ara huya kili hu meme pihin.

¹¹ Pe yo unihiyani angelou hamou ta Ngindrai isa pe iyoh isa kili yo ipa, 'Yakop!' Pe yo upa, 'Tegah; yo ye.'

¹² Pe yiy ipa, 'Animei! Yihu meme kamai mepo hu torapo iya kili hu meme pihin yomuhu ara soluhuyai opu. Yo umbusiy pe isarayah tehen tora ko, paratesah, unimei tehe Lapan ngara kirakultuwani wou.

¹³ Yo ara Ngindrai mepo usarayah usa kili wou aro Petel, pe arapaniu isa kili yo pe atilingi ndraikei para holip iya ndritya pat sih para lolo-

honge. Nahapo amui aya kolom mepo amwalahiy aro aliy.’ ”

¹⁴ Pwen Rahel pe Leyah hilu somwi Yakop hilpa, “Pe youlu ara kanlahiy para kapo hayah melta tama youlu pwi.

¹⁵ Yiy imbusi youlu ara tehe hu pihl mawen. Yiy kinwiri kenne youlu pwen, hapeko yiy kini-rasumbuwanliy topwei.

¹⁶ Hiyan, melit masih mepo Ngindrai iwiriy iro kili tama youlu ara kinna torou pe noru worou hu. Wou ambusi sehe melit mepo Ngindrai kinpwai kinsatam.”

¹⁷ Pwen Yakop iyki hu pihin tan pe norun hu ara huya ndrita hu kamel hayah,

¹⁸ pe irakuhuyani hu para hu nakayau kaya kolo taman Yisak ita kol Kenaan. Pe imbultaha hu kan tan masih ara huro mu kili yiy, iyasura melit masih mepo iwiriy iro Pattan Aram.

¹⁹ Iro mwonen lang ara, Lapan kinyau kinna san yomuhu sipsip tan, pe Rahel iya pe ipahanowe hu kerewek ata taman mepo ngara kiykiy kiro memerani suwen.

²⁰ Yakop kinnese ndrainga Lapan ndramira Aram tehe yiy nakiyau ara pwi yoh.

²¹ Yiy iwiri menmenan masih pe iwop kokohe ko, pe isingondriti ndran namandran Yuprates. Pwen pe irikai iyapwen te ngondron para pahayi Kileyat.

Lapan iro ndruwa Yakop

²² Lang malwoh ihipwen, pe iya lang maroyoh hutiye ndrainga Lapan tehe Yakop ara kinwop.

23 Pwen Lapan iwiri hu ndriya sih o, pe huro ndruwa Yakop. Lang manandrtoyoh ihipwen, huyarayah huya kili Yakop iro kol pahayi ngondron para Kileyat.

24 Ping ara Ngindrai iyarayah iya kili Lapan iya nihinih pe ipa, “Maram kiro tam; mbuna apa hapesah hiyan ndre mwomwan kiya kili Yakop.”

25 Pwen Yakop hu, hu kanpwili yopeyehu pwen iro kol pahayi ngondron para Kileyat. Pe Lapan hu husako, hunime Yakop, pe hupwili yopeyehu iho ngilse hu tehen aliy yi.

26 Pwen Lapan ipwai iyata Yakop ipa, “Tehen tapeh ndrokongan apakarawani yo pe apahanowe noru malmou pihin pe wawu yau, tehe hu ndramat para pahun ngara kambusiy?

27 Paratapeh ansike yo pwi pe wawu wop kokohon opu? Kapa anese hape, pwen kupwai kiyatahu yau to pe yowu kapwesani wawu kiya ndramiy, kuwah, pe waliy pe wawu kayau.

28 Wou anpa hiyan kinsato para kuhunghung kiyata tumbu hu pe noru hilu pihin ara pwi. Ambusi kultuw ara tehe ndramat lohonga pwi.

29 Yo uhungoruwe pwoke to ara ilahiy para kumbusi mwomwan kisa kili wou. Hapeko pinge ping Ngindrai ta tamam ipwai isa kili yo ipa, ‘Mbuna apa hapesah hiyan ndre mwomwan kiya kili Yakop.’

30 Nahapo anamiliy para amui aya kili tamam pe yowem hu. Ara hiyan. Hapeko, paratapeh apahanowe hu kerewek to?”

31 Yakop ipwai iya kili Lapan ipa, “Unohowanliy matisan aratuwe norum hilu.

³² Kiya, kapa akahi hiyeh iwiri hu kerewek tam, ara andre katingundrun kimat. Hu yowe tolu topo, pe kapa anime handra melit tam iripo kili yo, pwen awiriy.” Hapeko Yakop ara ikowu tehe Rahel kinpahanowe hu kerewek ta taman.

³³ Pwen Lapan isong imu iya kamai ta Yakop, pwen iya kamai ta Leyah. Pwen iyamulan isong iya nondriya kamai ata hilu pihin para poya mbulya hilu malmou. Hapeko iya kinkahi hu kerewek tan pwi. Iyamulan isa ngawan pe isong iya kamai ta Rahel.

³⁴ Rahel ara iwiri hu kerewek ta taman pe ikohoni hu iro pahandra melit para hatina mbulu ndramat mepo ngara hu kaiki kiro ndrita kamel. Pe Rahel irompwan ndritan. Lapan ara ipokeke-lah nondriya kamai masih hapeko kininimei pwi yoh.

³⁵ Pe Rahel ipwai iya kili taman ipa, “Ndrinam mbuna kilokuh to, tomo, yo kunlahiy para kutine kiro mbulmaram pwi, paratesah, mwamwa towu pihin ara iwiri yo.” Pwen pe taman ara ikah, ikah, ikah ndrit.

³⁶ Pwen Yakop irandrokomat iyata Lapan ipa, “O nono, umbusi sehe kultuw mwomwaneh, pe aro ndruwo?”

³⁷ Wou anmbuingiri nondriya suwe yowu pwen, pe antele hu kerewek tam? Kapa antelei, kiya, awiriy kisa ngawan pe hu yowe talu hu kanimei pe karamwaniyani talu.

³⁸ Yo uro sura wou hayou malungui, pe yihu sipsip pe meme tam ara hurosus hiyan o. Pe yo ara kunyan hamou sipsip tam kamai pwi.

³⁹ Kapa hu kan mwomwan para yangiy hu karayi hamou sipsip ndre meme ara yo kuno-hosap kisa kili wou pwi. Yo ngara kuwiryi ato mbukeno pe ngara kupo soiwin. Pe wou akekeyani yo para kusowani sehe melit hu pahanowei, lang ndre ping.

⁴⁰ Lang sih tehe sih ngara mwandrai kitimwi yo, pe ngara kuwulen kiping, pe kunho matin hiyan pwi.

⁴¹ Yo uro sura wou hayou malungui. Pe upo mbulyam hayou songui pe haahiu ara para kuwiri norum hilu pihin malmou. Pe hayou manonoh iyapolon ara para kuwiri hu meme pe sipsip tam hayah. Hapeko wou lang masih ngara arapaiwani kenne.

⁴² Kapa Ngindrai ta tumbu Apraham mepo tomo Yisak ngara kitohun kiyatan ara kintosura yo pwi, ara andre kunyau o mwaihei, pe andre kunkun hapesah pwi. Hapeko Ngindrai inime sehe mbulen ngandrahan umbusiy iya nimo. Pwen pinge ping isaiki nongan pwokeyan isa kili wou.”

Yakop pe Lapan hiltapaniu

⁴³ Lapan iwong imui iya kili Yakop ipa, “Hilu pihin malmou ara noru, pe hu mbunah ara tumbu; pe hu sipsip pe meme ara ato yi. Melit masih ata nimei ara ato. Hapeko mahapo andre kumbusi tesah para kukaituwe noru hilu malmou pihin kiyapolo noru hilu hu?

⁴⁴ Asa talu kasoye pat para kipwaingani tapaniu mwele rou.”

⁴⁵ Pwen Yakop itine pe iwiri pat sih niwen pe isoyei para kipwaingani tapaniu.

⁴⁶ Pe ipwai iya kili yowen hu pe humbultani pat hayah. Huwiri hu pat hayah ara pe humbultani hu huya ndrohos sih. Pwen hu masih huya mbultere hu pe hunamnam huro pakeh kili ndrohos ara.

⁴⁷ Lapan ipohowe ngala hape ara, ara “Yekar Sahatuta.” Pe Yakop ipohowe ngalan, ara “Kaleet.”*

⁴⁸ Lapan ipwai iyata Yakop ipa, “Ndrohos iye ara andre kinima tapaniu ta talu.” Tehen tora ko hupohowe ngala kol ara “Kaleet.”

⁴⁹ Pe Lapan ipa tehen toro yi, “Mara YAPAN andre kiro kili talu tandrohonga talu koro mawen kili hamou-hamou.” Pwen hupohowe ngala ndrohos ara “Mispah” i.†

⁵⁰ Pe Lapan iwong ipa, “Kapa ambusi mwomwan kiya kili noru malmou, ndre ayesou kiya kili hu pihin hayah i; alohonganiy tehe Ngindrai ara maran iripo kili talu.”

⁵¹ Pe Lapan iwong paiwe iya kili Yakop ipa, “Animej, pat niwen kunsoyei, iyapolo ndrohos iye.

⁵² Pat niwen ara, pe ndrohos iye, ara kinima tapaniu talu mbusiy mwalinga talu. Yo andre kuntamwaitini kinima tapaniu ta talu para kusa

---

* **31:47:** *Yekar Sahatuta*” iya nongna kol ta Lapan (nongna hu Aram) pe “*Kaleet*” iya nongna kol ta Yakop (nongna hu Hipuruw) ara pwaya hilu handra ko, ipa “*ndrohos para kiniman.*” Eng: “*witness heap*” TP: “*hip ston i stap olsem mak*” † **31:49:** *Mispah*” iya nongna kol tahu ara ipa “*ndrohonoku nimnim*”; Eng: “*watchtower*”; TP: “*ples bilong stap na lukluk*”

popahun kisa kili wou, ara pwi. Pe wou tehen aliy yi; mbuna aramwaitini kinima tapaniu ta talu pe asa popahun kisa kili yo, ara pwi yoh.

⁵³ Ngindrai ta Apraham pe Ngindrai ta Nahor ara andre kiramwaniye mwalinga talu.”

Pwen Yakop irandrangan iya ngala Ngindrai mepo Yisak ngara kitotohun kiya tan.

⁵⁴ Yiy itingundru kan hamou pe iykiy tehe yukyuk iro pahayi ara, pe ipwanos hu ndramiran husa namnam iyasura yiy.

⁵⁵ Makohuping para lang sih, Lapan irahunghung iyata tumbun hu pe norun hilu pihin malmou. Pwen itali hu pe imui iya kolon.

32

Yakop iponokule yiy para kiya nime Esau

¹ Pe Yakop hu, huro tokai huya pe hu angelou hayah ta Ngindrai husa rapohonani hu huro sai.

² Inime hu, pe ipa, “Iye ara kolo Ngindrai.” Pwen pe ipohowe ngala kol ara “Mahanayim.”*

³ Yakop nakipwandrisa hu ndramiran hayah para huro mu tahu pe huya kili nalin Esau iro kol Seyir, ita nondriya kol Etom.

⁴ Pwen ipwai iya kili hu ipa, “Iye ara nongno para akaya pwai kiyata yapane Esau. Akapa toro: ‘Yo Yakop, pwandrendres tam. Uro sura Lapan ipoo iya matne mahapo, pe nakumui kusa ara.

⁵ Yo mamenmeno masih kene: tehe hu mbulmwakau, tongkiy, sipsip, pe meme iyapolo

---

* **32:2:** Iya nongna kol tahu Hipuruw, “*Mahanayim*” ara ipa, “*Ndrohonoku mbultere malwoh*”; Eng: “*Mahanaim*” means “*two camps*”; TP: “*Mahaniyim*” long tok Hibiru i klostu wankain olsem tok “*Kem*”

hu ndramat kamai pe pihin. Yapane, nongno isa kili wou, pe mahapo nakusok wou: koyum ara andre kisikirani yo ndre pwi?”

⁶ Pwen hu ndramat mepo Yakop ipwandrisa hu ara, humui huya kili yiy pe hupa, “Yowu ya kili nalim Esau, pe yiy mahapo ara itapo isa para kisa pohonani wou, iyasura hu ndramat mahaangat (400).”

⁷ Pe Yakop ilolohonge soyon pe inoh. Pe irahihiri hu ndramiran ara iya malpat, iyasura hu kan para hanghang, pe hu kamel tehen aliy yi.

⁸ Yiy iro lohonge ipa, “Kapa Esau kisa pe kitingundru hu hapat, pwen andre hu hapat, ara hu kawop.”

⁹ Pwen Yakop itohun pe ipa, “O Ngindrai ta tumbu Apraham pe tomo Yisak, wou YAPAN mepo apwai sato apa, ‘Amui aya kolom pe yowem hu pe andre kumbusi hiyan satam;’

¹⁰ yo ndramat para poya mbulyam; kultuwayi ara hiyan pwi, hapeko hiyan tam pe koisirai tam isa kili yo ara pwokeyan iya. Koluw usingondriti ndran Yortan, ara urukai iyasura nes sih opu. Pakumui kusa ko, yo kunna malpat ara.

¹¹ Utohun tehe wou apwokarani yowu, paratesah, unoh ta nali Esau, matisan kipo pahun kisa kili yowu pe kitingundru yowu masih kiyasura hu pihin pe hu mbunah.

¹² Wou alohongani tapaniu tam hiyan mepo anpwai pwen kinsa kili yo: ‘Pe ndrayem hu kamulan ara andre kasarayah soyon iya, tehe kalayeng ita poholeng.’”

¹³ Pwen Yakop imatin iya masan ndrourang; pwen ipirani hu melit atan para kaikiy kiya kili nalin Esau tehe yukyuk:

¹⁴ ipirani hu meme pihin malungat (200) pe hu kamai malungui (20), pe hu sipsip pihin malungat (200) pe hu kamai malungui (20),

¹⁵ pe hu kamel pihin matungui (30) iyasura noru hu, pe hu mbulmwakau pihin mahaangui (40) pe hu kamai masongui (10), pe hu tongkiy pihin malungui (20) iyasura hu kamai masongui (10).

¹⁶ Pwen irahihiri hu kan ara hayoi iro wule hape pe hayoi iro wule hape, pe ipwai iyatahu ndraramiran para poya mbulyan para marahu korotahu. Pe ipwai iyatahu ipa, “Akeyemu kili yo pe akaiki mwele hu kan ara hayoi-hayoi.”

¹⁷ Pe Yakop ipwandrandrahanij iya kili ndramat para poya mbulyan iye mu ipa, “Kapa nali Esau kipohonani wou pe kipa, ‘Wou ara ndramat para pwandrendres ta hiyeh? Pe wou nayaleheh? Yihu kan masih huyera mu ara ata hiyeh?’-

¹⁸ pwen, kapa kisike wou, apwai kiya kili yiy toro, apa, ‘Yihu kan masih kene ara ata pwandrendres tam Yakop. Yiy ita mulan, pe iyki hu satam tehe yukyuk.’”

¹⁹ Pe yiy ipwandrandrahanij ndrainga hu ndramat hamou-hamou huro mu iyata hu hayoi-hayoi, ara toro: “Kapa wawu kanna pohonani Esau, wawu masih ara andre kayapa nongan handra ko.

²⁰ Pe wawu andre kapwai kapa, ‘Ehe, ndramat para pwandrendres tam, Yakop, ara ita mulan.’” Yakop ipa tehen toro, paratesah, iro lohonge pe ipa, “Lohongai para yukyuk to nakimu, ara para

kurambumbuni nali kaliy, pe kamulan kunime yiy, ara matisan koyun kisikirani yo.”

²¹ Pe yiy iyki yukyuk tan iro mu pe yiy ara iro matin ndrohonoku ngohongoh.

Yakop iposisiwe iyasura Ngindrai iro kol Peniyel

²² Pwen ping ara ko, Yakop itine pe irakuhuyani nambuyun malmou iyasura pihin malmou para poya mbulya hilu pe norun hu kamai songui pe hamou pe husingondriti ndran Yappok.

²³ Iyaiki hu huya matne ndramwiying kanna haroh ihipwen, pe ipwai iyata hu ndramat para poya mbulyan pe hukuni melit tan masih iya haroh i.

²⁴ Hapeko yiy opu iyendron haroh, pe ndramat hamou isa pe iposisiwe iyasura yiy, ipoo lang ileu.

²⁵ Ndramat ara iposisiwe iya pe inimei tehe yiy andre kinlahiy pwi, pwen pe iti ndruwi yipwoke Yakop pe imatihise.

²⁶ Ndramat ara ipwai ipa, “Atali yo pe nakuyau; lang kinileu ara.”

Hapeko Yakop ipa, “Andre kuntali wou pwi kipoo atoholi yo.”

²⁷ Ndramat ara isok yiy ipa, “Wou ngalam hiyeh?”

Pe ipa, “Yo ngolo Yakop.”

²⁸ Pwen pe ndramat ara ipa, “Ngalam mamu ara Yakop, hapeko mahapo ara ngalam howen ara nakiya ‘Yisrayel’.[†] Paratesah, wou anposisiwe

[†] **32:28:** “Yisrayel” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “iposisiwe sura Ngindrai”; Eng: “Israel” means “he struggles with God”; TP: nem “Israel” i wankain olsem dispela tok, “Em i pait long God”

iyasura ndramat pe Ngindrai yi, pe anpwoke pwen.”

²⁹ Pwen Yakop ipa, “Mahapo apohowe ngalam kisa kili yo.”

Hapeko yiy ipa, “Paratapeh pe wou apa pahasani ngolo?” Pwen iro mwonen ara ndramat ara itoholi yiy.

³⁰ Yakop ipa, “Yo unime Ngindrai iya moro, hapeko kunmat pwi yoh.” Pwen yiy ipohowe ngala kol ara “Peniyel.”[‡]

³¹ Paramwandrai kiningas pe Yakop pakitali kol Peniyel, pwen irakoltip, paratesah, ndruwi pwoken ara iro matihise manau.

³² Yihu ndrayer Yisrayel mahapo ara hu konohoyan sangi ndruwi yipwoke kan ara pwi. Paratesah, ndramat ara irayi Yakop iya sangi yipwoken.

33

Yakop iya pohonani Esau

¹ Pwen Yakop maran itandras pe inime Esau iyasura ndramiran hu mahaangat ara huropo husa. Pwen itaingani norun hu masih para hu kaya pe koro tine sura tina hu; ata Leyah ara huya kili yiy, ata Rahel ara yiy iya kili yiy, pe ata hilu pihin para poya mbulyan malmou ara huya kili hilu yi.

² Pe iyki hilu pihin para poya mbulyan pe noru hilu ara huro mu, pe Leyah pe norun hu ara

---

[‡] **32:30:** “Peniyel” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “mbulmara Ngindrai”; Eng: “Peniel” means “face of God”; TP: “Peniel” i klostu wankain dispela tok, “pes bilong God”

huro ndrokolon; pe Rahel iyasura norun Yosep ara hilye ndruwa hu masih.

³ Pe yiy iye mu iya pe itukuruhu pe payan iya pwan ara maporoandrtoyoh, ipoo iya pakeh mbulmara nalin.

⁴ Hapeko Esau ingap iya pe indrohosi nalin Yakop, pe irahunghung iyatan. Pwen hilu mal-mou kene hilrang.

⁵ Pwen Esau maran iya pe inime hu pihin pe hu mbunah; pe isok ipa, “Hutora sura wou ara hiyeh hu ko yeh?”

Yakop ipa, “Yapane, yihu iye ara noru hu, Ngindrai itoholi yo pe ihingini yo yaliy. Pe yo ara pwandrendres tam.”

⁶ Pwen hilu pihin para poya mbulyan hilsa iyasura noru hilu, pe hu masih hutukuruhu iro mbulmara Esau.

⁷ Iyamulan Leyah pe norun hu husa pe hutukuruhu yi. Pwen Rahel pe norun Yosep ara tehen aliy yi, hilsa pe hilu tukuruhu.

⁸ Esau isok ipa, “Tehen tapeh uhis pe urapohonani hu ndramat yapolo hu kan huro mu? Ara ndroiyn tesah ndrokonan?” Pwen Yakop ipa, “Ara para kusopwi wou para ndriyam kimbuluhi yo.”

⁹ Hapeko Esau ipa, “Nali, melto ara soyon iya; hiyan para awiri meltam masih hu kamui.”

¹⁰ Pwen Yakop ipa, “Pwi, Nali, wou ndriyam kimbuluhi yo, pe hiyan para awiri yukyuk to iye. Yo unume mbulmaram ara tehe mbulmara Ngindrai, paratesah, anamili yo.

¹¹ Ngindrai ara imbusi hiyan sato pe ihingini yo melit masih. Pe yo upa hiyan para awiri yukyuk

to masih mepo nakuikiy kisa kili wou.” Yakop iro kekei ipoo Esau isomwiw.

¹² Pwen Esau ipa, “Kiya, tukayau; pe yo andre kuyapolo wawu.”

¹³ Hapeko Yakop ipa, “Wou apahasaniy tehe noruhu masih ara hu payamulai o. Pe ulohongani hu sipsip iyasura hu kan masih pe noruhu mepo hutora yin sus manau, ara matisan hu karikai nomun nondriya lang sih sesek pe hu masih kamat.

¹⁴ Yapane, wou aye mu kili talu pe yo andre kuro tokai nokule-nokule kuyendruwam, kiya-sura hu kan masih pe noruhu, kipoo kusarayah kusa kili wou kusa Etom.”

¹⁵ Pe Esau ipa, “Kiya, kapa tehen tora pwen hu ndramiro hayah hu koro ndron sura wou.” Hapeko Yakop ipa, “Paratesah apambusiy tehen tora? Konan. Yapane, hiyan para ndriyam imbuluhi yo.”

¹⁶ Pe iro mwonen lang ara, Esau irikai iyemu ipoo iyarayah iya Etom.

¹⁷ Hapeko Yakop iya Sukkot pe ipun suwen iyapolo youpeye hu kan tan masih. Tehen tora ko ngala kol ara irayah Sukkot.*

¹⁸ Pwen tehen tora ko, Yakop kintali kol Pattan Aram, pe iyarayah iya kol namandran Kenaan. Pe iya yih kalsuwan iro pakehekeh ngilse kol Sekem ita nondriya kol namandran Kenaan.

---

* **33:17:** “*Sukkot*” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “*wum mendreheh*” ndre “*yopai*”; Eng: “*Sukkoth*” means “*shelter*”; TP: “*Sakot*” em i tok “*liklik haus*”

19 Yiy isowani pwan hambut ara iro kili Hamor tama Sekem, iya sombule pat silwa masangat (100).†

20 Pwen isoye pere tuntun para yukyuk iro ara, pe ipohowe ngala pere tuntun ara “El Elohe Yisrayel.” Ipa toro: “Ngindrai para Yisrayel.”‡

34

Sekem irakultuw mwomwan iya kili Tainah

1 Pwen lang sih aro, noru Yakop hilu Leyah pihin, ngalan Tainah ara, iya saisai iyapolo hu pihi Kenaan.

2 Hamor ara pohon tahu Hipi, pe norun kamai hamou ngalan Sekem, ara inime Tainah, pe iya luwi yiy pe imbusi kultuw mwomwan iyatan.

3 Pwen Sekem inime Tainah ara pihin lahayan iya pe inamili yiy. Pe iro hinonou para kiwiri lohonga Tainah para kimbuluhi yiy.

4 Pwen ipwai iya kili taman ipa, “Yo unamiliy para awiri pihin aro kiya nambuyu.”

5 Pe Yakop ihilingiy tehe Sekem imbusi kultuw mwomwan iyata norun pihin, hapeko norun hu kamai masih ara huro ndron ndrohonoku mbulen, iyasura hu kan para hanghang tahu. Pwen Yakop ara kinpo hapesah pwi ipoo norun hu masih husarayah.

6 Pwen Hamor, tama Sekem, iya pe iwong iyasura Yakop.

---

† 33:19: TP: *12.5 kilo silva* ‡ 33:20: “El Elohe Yisrayel” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “Ngindrai para Yisrayel”; Eng: “*God of Israel*”; TP: “*God bilong Israel*”

⁷ Hilu ro wong ndron, pe noru Yakop hu kamai husarayah. Hu ara kanhilog pwen tehe Sekem imbusi kultuw mwomwan iyata pisuhu. Pwen pe husa nun o huro, pe ndrinhahu ara ilokuh pe hundrangis, paratesah, kultuw ara iya lohonga hu Yisrayel, ara nonombun masih.

⁸ Hamor ipwai iyatahu toro, “Noru ara inamili norum pihin, pwen usok lohonga wawu; hiyan para hilu kayesou ndre pwi?”

⁹ Worou tukapa hiyan kiya handra lohongai, pe noru tou hu pihin ara hu kayesou kaya kasa.

¹⁰ Pwen andre wawu korosura yowu pe akambusi sehe melit kiro pwan iye ara kiya lohonga wawu ko. Pe akamangse ndroho peheya wawu, pe andre kiya mbukenan wawu.”

¹¹ Pwen Sekem ipwai iya kili tama Tainah pe wayin hu ipa, “Kapa wawu kasomwi sok sok to iye, pwen andre kuiki sehe melit mepo wawu namiliy.

¹² Kapa wawu kaya hiyan sato para kuwiri Tainah; pwen akapwai kisato sehe melit wawu namiliy. Wawu kapohowe kenne Tainah kiya masahayeh kiya lohonga wawu, hapeko andre kuiki sehe melit wawu kasok kiya aliy. Hapeko akaiki pihin ara ko kisato tehe nambuyu.”

¹³ Sekem ara kinmbusi kultuw mwomwan kin-nata pisuhu pwen, pe yihu noru Yakop kamai ara hupwandrandraman para hu kapwasike Sekem pe taman Hamor.

¹⁴ Pwen hupwai iyatan hupa, “Kinlahiy para yowu kaiki pisu yowu kiyesou kiya kili hu ndramat mepo hu kansodriti kapilohu pwi, ara pwi yoh. Andre kiyki masirai kisa mwalinga yowu.

15 Yowu andre kapa hiyan kiya sokso tam, kapa wawu kasomwi yowu kiya lohongai handra iye: hu kamai tawawu masih, ara andre kasodriti kipilohu pe hu karayah tehe yowu.

16 Tehen tora ko, andre yowu kapa hiyan para noru tou hu pihin andre kayesou kaya kasa. Pe yowu andre kampwan sura wawu pe tukasarayah hapat o.

17 Hapeko kapa wawu kansomwi lohongai para sosondrih iye pwi, pwen ara andre yowu kawiri pisu yowu pe yowu kayau.”

18 Pe Hamor, iyapolo norun Sekem, ara hilpa hiyan iya lohongai ara.

19 Pwen Sekem ara kinlonge ndrangan niwen pwi, paratesah, inamili noru Yakop pihin ara namandran iya. Yiy ara ndramat hamou ngara hu kasikiye yiy nondriya wum tan.

20 Hamor pe norun Sekem hilya ndrohonoku mbultere pakeh kili pohomara karam para kol ngawan ara, pe hilu wong iya kili hu kamai masih para kolohu.

21 Pe hilu pa, “Yihu ndramat ara yihu hiyan iya; hiyan para hu keyempwan sura tou pe hu kambusi melit kiya lohongahu ko. Pwanerou ara namandran pe ilahi hu yi. Andre tukayesou kaya kasa.

22 Hapeko hu ndramat ara hupwes iya lohongai sahin o para hu korosura tou. Tehen tora ko, andre tukasondriti kapilo sangi hu kamai torou masih tehe yihu kansondriti kapilohu pwen.

23 Pwen andre hu sipsip pe hu mbulmwakau tahu masih andre kasa torou. Kapa tukasomwi nongna hu, pwen andre hu koro sura tou.”

24 Yihu ndramat masih para kol ngawan ara, hupa hiyan iya sehe nongan Hamor hilu norun Sekem hilwong iya aliy. Pwen yihu masih huro nondriya kol namandran ara, ara hu sondriti kapilohu topwei.

25 Iro mwonen nondriya lang maroyoh, pe hu ndramat, neken tahu ara iro lek ndron, pwen wayi Tainah malmou kamai, Simeyon hilu Lepi, hilu wiri semela pahun niwen pe hilya nondriya kol namandran ara. Pe mwoiwahu masih ara ihin, pe hamou ndramat kinlahiy para kinmbul-tuwe hilu pwi. Pwen hilu tingundru hu kamai masih para kol namandran ara,

26 iyasura Hamor pe norun Sekem iya semela pahun niwen. Pwen hilu wiri Tainah iro wum ta Sekem pe huyau.

27 Pwen iyamulan para hu kamai masih kanmat topwei, noru Yakop hu kamai masih, huya nondriya kol ara para kaya pahana melit iya konoha kultuw mwomwan humbusi iyata pisuhu.

28 Hu wiri hu meme, hu sipsip, hu mbulmwakau pe hu tongkiy iyasura melit masih iro nondriya kol ngawan ara, iyapolo hu melit masih iro ngawan i.

29 Huya pe hulokuhuyani topwe melit masih mepo kennehu namandran pe lahayen, iyapolo hu pihin pe hu mbunah pe melit masih iro nondriya hu seu.

30 Yakop ipwai iyata Simeyon hilu Lepi ipa, “Walu kaniyki nopwaran kinsa kili yo ara. Mahapo yihu para Kenaan, pe hu Peris, iyasura hu masih hutopo kol iye ara andre hu karasingat

ano. Yo ara ndramiro soyon pwi, pe kapa hu masih kaya wule pe hu kasa popahun kasa kili yo, andre hu katingundru yowu masih.”

³¹ Hapeko hilu pwai hilpa, “TeHEN tapeh; hiyan para hu koro raminmini pisu yowu tehe hamou pihin para sai, ndre?”

35

Yakop iro Petel pe Ngindrai iyki lomwes iya kili yiy

¹ Pwen Ngindrai ipwai iya kili Yakop toro: “Atine pe aya kol Petel pe ampwan aliy, pe asoye pere tuntun sih ato kiro aliy. Yo ara Ngindrai mamu urosura wou tandrohonga awop ta nalim Esau.”

² Pwen Yakop ipwai iya kili norun hu pe hu ndramat huro sura yiy ipa, “Wawu kapiyani hu paira* wawu masih kene ita kili wawu kayau, pe akasuluye wawu kiya koyau howen pe koro ndruwa kultuw hiyan.

³ Kiya, wawu kasa, pe tukatali kol iye pe tukaya kol Petel. Pwen andre kusoye pere tuntun sih kiya kili Ngindrai. Tehe Ngindrai kinsopwat yo kinna nopwaran kinsarayah kili yo. Pe iro sura yo iya hape aleheh uya aliy.”

⁴ Pwen huiki pairahu masih iya kili Yakop, iyapolo kowa kahandraingahu pe ironi hu iya pahandra kei hakou nonombun ngalan hok†, ita pakeh kol Sekem.

---

* **35:2:** Eng: *foreign gods*; TP: *giaman god* † **35:4:** Eng: *oak (a type of tree)*; TP: *diwai tambu*

⁵ Pwen Yakop iyapolo yowen hu huro tokai nakayau. Pe Ngindrai imbusi nohowai naman-dran isarayah isa kili hu ndramat masih para kol mendreheh pakeh kili kol Sekem. Pwen pe yihu ara kanngaplani yowe Yakop hu pwi.

⁶ Pwen Yakop iyapolo yowen hu ara huyarayah huya kol Lus, ara ita nondriya kol namandran Kenaan. Kol Petel, ara mamu hupohowe ngalan Lus.

⁷ Pwen Yakop isoye pere tuntun sih pe ipohowe ngala kol ara, “Ngindrai para Petel,”[‡] paratesah, Ngindrai isarayah isa kili yiy mamu iro kol ara tandrohonga iwop ta nalin.

⁸ Pwen iyamulan hape, Teporah, pihin para poya mbulya Repekah, imat iro hape ariya. Pe huroni yiy iro pahandra kei namandran hakou ngalan hok iyapwen te kup para kol Petel. Ndroiyin ara ko pe hupohowe ngala kei ara, “Kei para ndriyang.”[§]

⁹ Tandrohonga Yakop kintali Pattan Aram pe kinmui kinsa Kenaan, pe Ngindrai isarayah isa kili yiy porosih i pe itoholi yiy tehe mamu.

¹⁰ Pwen Ngindrai ipwai iya kili yiy ipa, “Ngalam mamu ara Yakop, hapeko mahapo kunrapai-wani ngalam kinna Yisrayel pe andre kanpohowe ngalam Yakop pwi.” Tehen tora ko Ngindrai ipohowe ngalan ara Yisrayel.

¹¹ Pe Ngindrai ipwai ipa, “Yo ara Ngindrai Pwokeyan Iya. Pe wou andre aiki ndrayem hu kasarayah soyon pe ndromweyahu, ara andre

---

[‡] 35:7: Tok Hipuruw/Hebrew & Eng: *El Bethel*; TP: *God bilong Betel* § 35:8: Hebrew: *Allon Bacuth*; Eng: *Oak of weeping*; TP: *Diwai bilong krai*

kiya soyo-soyon iya. Pe andre hu kahon kaya mara kol hakol-hakol, pe tumbum hu andre hu karayah king pe pohon para kol.

¹² Pe pwan koluw mepo kuniykiy kinna kili Apraham hilu Yisak; mahapo andre kuikiy satam, kiyasura ndrayem hu kamulan i.”

¹³ Pwen Ngindrai iwong iya kili Yakop iro kol ara ihipwen, pe itali yiy pe imui iya paingan.

¹⁴ Pwen Yakop isondritiyani pat sih niwen pe itilingi ndrunu wain pe ndraikey para holip iya ndritan tehe yukyuk.

¹⁵ Ngindrai iwong iya kili Yakop iro kol ara, pwen pe Yakop ipohowe ngala kol ara Petel.**

¹⁶ Pwen Yakop iyapolo yowen hu ara hutali Petel pe huyau huya kol Eprat. Huro tokai ndron pe Rahel ihingotou iyata mbunah para nakimwalahiy kiyatan, pe ihingoruwe ngandran ara namandran iya.

¹⁷ Pe tandrohonga irohingorowe ngandran, pe pihi yondrop tan ipwai iya kili yiy ipa, “Mbuna anoh; norum iye ara kamai yi.”

¹⁸ Pwen Rahel pakeh nakimat pe ngohan hape irontron pe ipohowe ngala mbunah ara, ara Penoni††. Hapeko iyamulan taman ipohowe

---

** **35:15:** “Petel” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “*seu ta Ngindrai*”; Eng: “Bethel” means “house of God”; TP: “Haus bilong God” †† **35:18:** “Penoni” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “*noru ukuni ngandran iya tan*”; Eng: “Ben-Oni” means “son of my trouble”; TP: “Benoni” em i klostu wankain olsem dispela tok, “pikinini mi karim wantaim planti pen”

ngalan ara Penyamin.‡‡

¹⁹ Pwen Rahel imat pe huroni yiy iro pakeh sai iyapwen te Eprat; (ngalan handra yi, ara Petlehem).

²⁰ Tandrohongan ara Yakop isondritiyani pat sih iro ariya; pat ara irakinima ngare Rahel. Pe ita ipoo isa matnen mahapo.

²¹ Pwen hurukai huya ngilse seu niwen para Eter§§, pe huya ngoh hape pe hupwili yumwahu iro aliy.

²² Pwen Yisrayel irontron ara, pe Rupen imatin iyapolo Pilhah, paiwa nambuyu taman hamou. Pwen pe taman Yisrayel ara ihilingi kultuw mwomwan Rupen imbusiy.

Ngala noru Yakop hu

Pe Yakop ara norun hu kamai songui pe lumou.

²³ Iye ara ngala noru Leyah hu: Rupen ara ndrihou ta Yakop; pe mundruwan hu ara Simeyon, Lepi, Yutah, Issakar, pe Sepulun.

²⁴ Pe Rahel ara norun malmou kamai, ngala hilu ara Yosep pe Penyamin.

²⁵ Pilhah, pihin para poya mbulya Rahel, ara norun malmou, ngala hilu ara Tan pe Naptali.

²⁶ Pe Silpah, pihin para poya mbulya Leyah, ara norun malmou, ngala hilu ara Kat pe Aser. Yakop ara iro Pattan Aram pe iyki hu mbunah songui pe lumou.

---

‡‡ **35:18:** “*Penyamin*” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “*noru para nimo sangin*”; Eng: “*Benjamin*” means “*son of my right hand*”; TP: “*pikinini bai i gat biknem*”   §§ **35:21:** Eng: “*Migdal Eder*” or “*tower of Eder*” or “*tower of the flock*”

Yisak imat

²⁷ Pwen Yakop imui isa kili taman Yisak iro kol Mamre. Mamre ara kolo Apraham pe Yisak hilyen aliy mamu, pe ita pakeh kol Kiriyat Arpa. Hepron, ara koluw hupohowe ngalan ara Kiriyat Arpa.

²⁸ Pwen hayou ta Yisak ara iro sangat pe androlngui (180).

²⁹ Pe iya parangoloh masih pe imat. Pe norun hilu malmou, Esau hilu Yakop, ara hiltoni yiy.

36*Ngala ndraye Esau hu*

¹ Pe iye ara titiye ta Esau. Pe ngalan handra ara hupohowe Etom.*

² Esau ara iyesou iya Kenaan, pe iwiri pihin hamou ngalan Atah SuElon. Elon ara yiy hamou ndramira Hit. Pwen iyesou paiwe pe iwiri Oholipamah SuAnah, pe Anah ara noru Sipeyon, yiy ara hamou ndramira Hipi.

³ Pwen iyesou paiwe yi, pe iwiri Pasemat SuYismayel, pe wayin hamou ara ngalan Nepayot.

⁴ Pe Atah ara imwalahiy iyata noru Esau kamai hamou ngalan Elipas. Pe Pasemat ara imwalahiy iyata norun hamou kamai ngalan Ruwel.

⁵ Pe Oholipamah ara imwalahiy iyata norun hu kamai iye kene: Yewus, Yalam, pe Korah. Yihu ara noru Esau kamai, husarayah huro kol Kenaan.

⁶ Pwen Esau itine pe iwiri nambuyun hu, norun hu kamai pe pihin pe hu ndramat masih huro

---

* **36:1:** Anime 25:25&30

sura yiy, pe iyasura hu kan tan masih pe iyapolo memelit masih kene mepo iro nimnim iyatahu iro pwan Kenaan, ara irakuhuyani hu masih pe huyau huya pwan hambut mwanan hape kili nalin Yakop.

⁷ Esau iya mawen kili nalin Yakop, paratesah, menmena hilu iyasura hu kan ta hilu ara soyon iya. Pe pwan hape ara, ara kinlahi hilu pwi.

⁸ Pwen Esau (ngalan handra ara Etom) iyau iya pe iyempwan kol hakol ngondron ita pahayi para Seyir.

⁹ Pe iye ara titiye ta Esau, tama hu Etom masih ita kol ngondron para pahayi Seyir.

¹⁰ Pe iye ara ndraye noru Esau hilu kamai malmou, ngala hilu ara Elipas noru Atah pe Ruwel noru Pasemat.

¹¹ Pe Elipas, ara norun hu kamai mayimou ngalahu ara iye: Teman, Omar, Sepo, Katam, pe Kenas.

¹² Pe Timna ara pihin hamou iya paiwa Elipas. Pe Timna ara imwalahiy iyata Amalek. Yihu ara tumbu Esau husarayah iro kili Atah.

¹³ Pe noru Ruwel hu kamai mahaamou ngalahu ara iye: Nahat, Serah, Samah, pe Missah. Yihu ara husarayah iro kili Pasemat, nambuyu Esau.

¹⁴ Oholipamah ara nambuyu Esau hamou i, pe norun hu ara matimou, ngalahu ara iye kene: Yewus, Yalam, pe Korah. Oholipamah ara noru Anah, pe Anah ara noru Sipeyon.

¹⁵ Pe iye ara ngala ndraye noru Esau hu, mepo husarayah pohon tahu. Pe hu noru Elipas, mepo ndrihou ta Esau, ara husarayah pohon para

paiyumwa wum hawum-hawum tahu; ngalahu ara iye: Teman, Omar, Sepo, Kenas,

¹⁶ Korah, Katam pe Amalek. Yihu masih husarayah pohon, pe hu masih ara ndraye Elipas opu, hunimnim iya kol namandran Etom. Pe yihu ara mangmbu Atah, nambuyu Esau.

¹⁷ Pe noru Ruwel hu, ngalahu ara iye: Nahat, Serah, Sammah, pe Missah. Yihu sarayah pohon para payumwa wum hawum-hawum pe hunimnim iya kili yowehu tora Etom. Yihu ara mangmbu Pasemat nambuyu Esau.

¹⁸ Pe hu noru Oholipamah SuAnah, nambuyu Esau hamou i, ngalahu ara iye kene: Yewus, Yalam, pe Korah. Yihu ara husarayah pohon para payumwa wum tahu hawum-hawum.

¹⁹ Pe yihu ndramat masih ara, ara hu ndraye noru Esau (ngalan handra Etom). Yihu ara husarayah pohon para payumwa wum hawum-hawum tahu.

Ngala ndraye Seyir hu

²⁰ Pe iye ara ndromweya ngala hu mbunah kamai noru Seyir. Yihu noru Seyir ara husarayah pohon para payumwa wum tahu Hor ita kol Etom. Pe ngalahu ara iye kene: Lotan, Sopal, Sipeyon, Anah,

²¹ Tison, Eser, pe Tisan. Yihu ara hu noru Seyir kamai, pe husarayah pohon para payumwa wum tahu Hor ita nondriya kol namandran Etom.

²² Pe noru Lotan hilu malmou kamai, ngala hilu ara iye: Hori pe Hemam. Pe pisu Lotan hamou ara ngalan Timna.

²³ Pe noru Sopal hu kamai, ngalahu ara iye: Alpan, Manahat, Epal, Sepo, pe Onam.

²⁴ Pe noru Sipeyon hilu malmou kamai, ngala hilu ara iye: Aiyah pe Anah. Anah ara ngara kiro nimnim kiyatahu tongkiy ta taman Sipeyon, pe ngara kiro kol ndrohoyin. Pwen inime hu ndran ndrikou hayah ara ndran ngandrahan iro aliy.

²⁵ Pe noru Anah hilu malmou, ngala hilu ara iye: Tison pe Oholipamah. Oholipamah, ara noru Anah pihin.

²⁶ Pe noru Tison hu kamai, ngalahu ara iye: Hemtan, Espan, Yitran pe Keran.

²⁷ Pe noru Eser hu kamai, ngalahu ara iye: Pilhan, Saapan, pe Akan.

²⁸ Pe noru Tisan hilu kamai, ngala hilu ara iye: Us pe Aran.

²⁹ Pe hu ndramat mepo hurayah pohon para payumwa wum tahu Hor, ita nondriya kol namandran Etom, ngalahu ara iye kene: Lotan, Sopal, Sipeyon, Anah,

³⁰ Tison, Eser, pe Tisan.

Ngala hu king tahu Etom

³¹ Tandrohongan ara, hamou kintayah king tahu Yisrayel mapu, pe yihu ndramat iye ara husarayah king para kol namandran Etom.

³² Pela NdraPeyor; yiy ara isarayah king tahu Etom. Pe hupohowe ngala kolon ara Tinhapah.

³³ Pwen Pela imat pe Yopap NdraSera para kol Posrah ara iwiri nokun tehe king.

³⁴ Pwen Yopap imat pe Husam para kol Teman ara iwiri nokun tehe king.

³⁵ Pe Husam imat pe Hatat NdraPetat isarayah king. Hatat ara iya kol Mowap para kiya popahun kiyasura hu para Mitiyan, pe irahu topwei. Pe kolon ara Apit.

³⁶ Pwen Hatat ara imat pe Samlah para kol Masrekah isarayah king.

³⁷ Pwen Samlah imat pe Sol para kol Rehopot, ngilse ndran Yupretis, ara isarayah king.

³⁸ Pwen Sol imat pe Paal-hanan NdraAktor isarayah king.

³⁹ Pwen Paal-hanan NdraAktor ara imat pe Hatar iwiri nokun pe isarayah tehe king iro kolon Pau. Pe nambuyu Hatar ara ngalan Mehetapel, yiy ara noru Materet pihin nondriya Mesahap.

⁴⁰ Pe hu ndramat iye kene ara husarayah pohon para payumwa wum hawum-hawum ta Esau: Timna, Alpah, Yetet,

⁴¹ Oholipamah, Elah, Pinon,

⁴² Kenas, Teman, Mipsar,

⁴³ Maktiyel, pe Iram. Yihu sarayah pohon para kol Etom. Pe Esau ara tumbuho Etom masih. Pe aro ara ndrayer Etom hu masih husarayah pohon para payumwa wum hawum-hawum pe kolohu hakol-hakol.

37

Nali Yosep hu ndrinhawu ilokuh tan

¹ Yakop ara iro pwan Kanaan, kolo taman Yisak mepo koluw impwan aliy.

² Iye ara titiye ta Yakop pe norun hu.

Yosep ara manoru wihou o, pe hayou tan ara iro songui pe andrtoyoh. Yiy iro nimnim iyata hu sipsip pe meme iyasura nalin hu, yihu noru

Pilhah hilu Silpah, hilu pihin malmou ta taman. Pe Yosep ara ngara kiya nese ndrainga taman kiya kultuw mwomwan ata nalin hu.

³ Yakop, ngalan handra Yisrayel, yiy ngara ndriyan kimbuluhi Yosep namandran iya, iyata norun hu masih; paratesah, tandrohonga tinan imwalahiy iyatan ara Yisrayel kinna parangoloh pwen. Pwen pe isoruwe koyau hamou lahayen iya, iro matne koyun, iya niman, pe iya hapwen iya ndrikan; pe inowi norun Yosep iya aliy.

⁴ Nalin hu hunimei tehe tamahu ara ndriyan imbuluhi Yosep pwokeyan iya, iyata hu masih. Pwen pe ndrinhahu ara ilokuh namandran iyatan, pe yihu konohowong hiyan kinna tan pwi.

⁵ Lang sih Yosep inihinih pe yiy itiyaniy iyata nalin hu, pe ndrinhahu ara ilokuh namandran iya, iyatan.

⁶ Yosep ipwai iyatahu ipa, “Wawu kahilingi nihinih to namu.

⁷ Worou masih tora piyang hambut, tu tora was wit. Pwen wit to hapus ara itatine imwonen pe atawawu ara irahakowa wit to pe pelehu iwayiu isa kili wit to.”

⁸ Pe nalin hu ara huhilingi yiy, pe hupwai iyata Yosep hupa, “Wou ata lohonganij para narayah king, pe animnim kisa towu pe yowu kaya pwandrendres tam, ndreh?” Pwen ndrinhahu ara ilokuh iyatan, paratesah, iwong iyatahu iya nihinih tan ara.

⁹ Pwen iyamulan Yosep inihinih paiwe pe yiy itiyaniy iyata nalin hu ipa, “Yo unihinih pe unime paramwandrai, walah, pe hu piri songui pe sih, ara hutukuruhu isa kili yo.”

¹⁰ Yosep itiyani nihinih tan iya kili taman pe nalin hu. Pwen pe taman ipwayi yiy ipa, “Ara sehe nihinih ndrokonan? Apa ndre yo, pe tinam, pe nalim hu masih katukuruhu kisa kili wou, ndreh?”

¹¹ Pwen nalin hu, ara hundrangis iyatan. Hapeko taman ara ilohongani hu nihinih tan iro manau payan.

Yihu Yismayel huwiri Yosep iya kol namandran masih Yisip

¹² Porosih aro, nali Yosep hu huya kol Sekem para kaya hang hu sipsip ta tamahu.

¹³ Pe Yisrayel ipwai iyata Yosep ipa, “Nalim hu kannu hang hu sipsip kannu sahin iyapwen te kol Sekem. Kiya, nakupwandrisa wou para aya nime hu.” Pe Yosep ipa, “Hiyan, Tomo; andre kuya.”

¹⁴ Pe taman ipwai iyatan ipa, “Wou aya nime nalim hu, pe hu sipsip torou; ara hu tora hiyan ndre pwi? Wou aya nime hu, pe amui asa nese ndraingo.” Pwen Yisrayel ipwandrisa Yosep, pe itali Pwenten Hepron pe iyerokai ipoo iyarayah iya kol Sekem.

¹⁵ Pe yiy iho makaiye sahin ara, pe ndramat hamou inime yiy pe isike yiy ipa, “Wou ata ten tesah ndrokonan?”

¹⁶ Pe Yosep isomwi yiy ipa, “Yo uropo ten nali hu. Ilahi para apwai kisato hape aleheh ndrokonan hu tora hang hu sipsip tahu yaliy?”

¹⁷ Pe ndramat ara ipwai iyatan ipa, “Yihu kantali kol aripo. Uhilingi huro wong hupa, ‘Tukaya kol Totan.’” Pwen Yosep iho ndruwa nalin hu pe iya nime hu huro kol Totan.

18 Yiy iho ndron mwanan pe nalin hu, ara hunime yiy iropo isa. Pwen pe nalin hu, humburi lohongahu para karayi yiy kimat.

19 Pwen yihu ro wong mwalinga hu ko, hupa, “Kanimei, ndramat para nihinih kinsa.

20 Kiya tukarayi yiy kimat, pe tukapiyani yiy kiya ngat sih ita. Kamulan tukapa kan hamou mwomwan kinatingundrun pe kinyani yiy. Pe worou kanime tesah andre kirayah kiya nihinih tan.”

21 Rupen ihilingi nongnahu pe koyun isikirani Yosep pe pakisopwat yiy. Pwen pe ipwai ipa, “Worou mbuna karayi yiy kimat. Konan, kimwa.

22 Worou mbuna katingundrun. Hapeko tukapiyani yiy kiya ngat sih aro ita kol ndrohoyin. Hapeko mbuna tukambusi mwomwan kiyatan.” Rupen ilolohonge para kiwiri Yosep kimui kiya kili taman.

23 Pwen pe Yosep iyarayah iya kili nalin hu, pe nalin hu ara humbultuwe yiy pe yihu tali koiwen iyau-koiwen mwayih mepo taman isuluye yiy iya aliy ara.

24 Pwen yihu wiri yiy pe huya piyani yiy iya ngat sih, mepo ndran kinho aliy pwi.

25 Pwen yihu pakampwan para hu nakanam-nam pe yihu nime hu ndrayer Yismayel huropo husa, iyasura hu kamel tahu. Yihu ndramat ara huyau sahin para kol namandran hape Kileyat, pe huropo nakaya kol namandran masih Yisip. Hu nakaya Yisip para hu kaya sou kennahu tiken tehe muluw, koiyo, pe ndraikey mangonohon layin.

26 Pe Yutah ipwai iya kili nalin hu ipa, “Kapa worou karayi nalirou kimat pe tukakulani mwomwan torou, pwen andre tukawiri tesah hiyan ndrokonan kiyau aliy?”

27 Kiya, worou kaiki yiy kiya kili hu Yismayel pe yihu kasowani yiy, pe kirayah tehe ndramat hamou para pwandrendres tahu. Pe worou mbuna kambusi mwomwan kiyatan, paratesah, yiy ara nalirou ndrokonan pe ndreyerou.” Pwen pe nalin hu, ara hupa hiyan iya nongan tehe ipwai.

28 Pwen nalin hu huro wong ndron, pe yihu ndrayer Yismayel para kol Mitiyan husarayah. Pwen pe nalin hu huluwi yiy iro ngat isa paingan, pe huiki yiy iya kili hu Yismayel. Yihu Yismayel husowani yiy iro kili nalin hu iya sombule pat silwa malungui (20)*, pe yihu wiri Yosep huyau huya Yisip.

29 Pwen Rupen imui isa ngat ndrikou ara, hapeko kinnime Yosep kinto aliy pwi. Pwen pe koyun isikirani nalin pe niman iya koiwen pe indrohomwiriy.

30 Pe imui iya kili nalin hu pe ipa, “Yosep kinto ngat ndrikou pwi yoh! Mahapo andre kumbusi tapeh ndrokonan?”

31 Pwen hutingundru meme hamou, pe huwiri koyau niwen pe lahayen ata Yosep ara, pe hutumwiy iya ndreyen.

32 Pwen yihu wiri koyau mepo ndrai iro aliy ara imui iya kili tamahu pe hupa, “Yowu noni koyau

---

* **37:28:** Eng: *twenty shekels of silver (about 0.2 kilogram = 200 grams of silver)*; TP: *20 mani silva*

hamou iye, pe animei na; ata norum ndre pwi?”

³³ Yiy ituluwaniy pe ipa, “Ara koyau ata noru kamai! Andre hamou puyap kintingundrun pe kintamumuruwe yiy!”

³⁴ Pwen Yakop indrohomwiri koyau tan pe isuluye yiy iya koyau para koisirai. Pe lang sih tehe sih koyun ngara kitti norun.

³⁵ Pwen hu norun kamai pe pihin husa kili yiy para karambunmbuni tamahu. Hapeko yiy mbuwalin masih pe ipa, “Pwi yoh! Koisirai to ara andre kiro kipoo kumat kasura noru.” Pwen taman irangsi yiy.

³⁶ Yihu Mitiyan ara huwiri Yosep huya Yisip pe Potipar isowani yiy iro kili hu. Pe Potipar ara namandran tahu makundrayin mepo ngara hu koro nimnim kiya nondriya seu namandran ta King tahu Yisip.

38

Tamar ipwasike Yutah

¹ Porosih aro Yutah itali nalin hu pe iyau iya iye sura Hirah, ndramat hamou para kol Atullam.

² Pwen Yutah ara inime pihi Kenaan hamou pe iwiri yiy iya nambuyun pe iro sura yiy. Pihin ara, ara noru ndramat hamou ngalan Suwa, yiy ndramira Kenaan.

³ Pe SuSuwa ara mapundriyan, pe imwalahiy iyata norun hamou kamai pe ipohowe ngalan ara Er.

⁴ Pe imwalahiy iyata norun kamai hamou paiwe, pe ipohowe ngalan ara Onan.

⁵ Pwen SuSuwa ara mapundriyan porosih i pe imwalahiy iyata norun kamai hamou, pe ipo-howe ngalan ara Selah. Pe Yutah iro ndron kol Kesip pe nambuyun ara imwalahiy ta Selah.

⁶ Iyamulan Yutah iwiri pihin hamou ngalan Tamar iya nambuyu norun ndrihou ngalan Er.

⁷ Hapeko Er, ara kultuwayin pwassin masih iya mbulmara YAPAN, pwen pe YAPAN irayi yiy pe imat.

⁸ Pwen pe Yutah ipwai iyata Onan ipa, “Wou aya matin kiyasura nambuyu nalim, paratesah, pwayan ipwai tehen aliy. Pwen pe kipo hamou mbunah kiya soiwi nalim.”

⁹ Hapeko Onan ara welen imai para kipo mbunah mepo norun imwonen pwi. Pwen pe yiy imatin iyasura nambuyu nalin, hapeko ndran tan ara imuw o mwaihei iya pwan, paratesah, mbuwalin para kipo soiwi noru nalin.

¹⁰ Pwen pe YAPAN inime kultuw mepo Onan imbusiy ara, ara mwomwan masih iya mbulmaran. Pwen pe YAPAN ara irayi yiy imat i.

¹¹ Pwen pe Yutah ipwai iyata mbuyu norun ipa, “Wou anna pihinai, pe amui aya kili yowem hu, pe alonge noru Selah kimandra na.” Yutah ipa toro, paratesah, inohowani norun Selah, matisan kimat i. Pwen pe Tamar ara imui iya iye suwe taman.

¹² Pe iya ndrangan niwen hape ihipwen, pe nambuyu Yutah, SuSuwa, ara imat. Pwen merei pe koisirai ta Yutah ihipwen, pwen Yutah iya kol Timnah para kiya nime hu ndramat huro sondrih yomu hu sipsip tan. Pe irikai iyapolo kowasen Hirah, ndramira Atullam.

13 Pwen pe ndramat hamou inese ndrainga Tamar ipwai ipa, “Tama nambuyum ara ita rokai nakiya Timnah para nakiya sondrih yomuhu sipsip tan.”

14 Pwen Tamar ara kinpahasaniy tehe Selah ara kinmandra kinna wihou, hapeko hu kanramwaniye para kisawiri yiy ara pwi. Pwen pe Tamar itali koiwe pihinau tan, pe indrutuhi mbulmaran iya koyau hasai, pe iya imi parasanga sai, iyapwen te Enayim. Enayim ara kol hakol ita sai iyapwen te Timnah.

15 Yutah iro tokai iropo iya, pe inime pihin ara, pe ipa ndre yiy pihin hamou para payangosai. Pe pihin ara indrutuhi mbulmaran iya koyau hasai mendreheh.

16 Pe Yutah ara, tanan tehe yiy mbuyu ngundran, ara pwi yoh. Pwen pe Yutah iya kili yiy ngilse sai pe ipwai iyatan ipa, “Asa na, nakumatin kuyasura wou.” Pwen pe pihin ara ipa, “Wou naiki tesah kiya ndraimo?”

17 Pwen Yutah ipa, “Yo andre kuiki noru meme to hamou kiyau kowa meme to kifatam.” Pe pihin ara ipa, “Kiya, arandranga hapesah kisa kili yo tehe kinimam. Pe kapa wou asaiki noru meme kisa to tehe anpwai, pwen yo andre kuiki melit ara kimui kisa kili wou.”

18 Yutah ipa, “Yo po, andre kuiki tesah kifatam tehe kinimo?” Pe pihin ara ipa, “Aiki ndraimam kiyasura malkeyen kiyapolo nesem, ara kisa kili yo tehe kinimam mahapo.” Pwen Yutah iyki melit matindra ara iya kili yiy pe imatin iyasura yiy. Pe iyamulan pihin ara mapundriyan.

19 Pwen Yutah iya kili yiy ihipwen, pe pihin ara itine pe iyau, pe itali koyau hasai mepo iwasiy iya ndrutuha maran ara iya mawen. Pe isohongani koiwe pihinau tan imui.

20 Pe Yutah irapiyani noru meme hamou iya nima Hirah para kiyaikiy pe kiwiri menmenan kimui. Hapeko Hirah ara kinnime pihin ara pwi.

21 Pwen yiy isok hu ndramira Enayim ipa, “Wawu nime pihine wum para totohun mepo ngara kimpwan ngilse sai ita Enayim, ndre pwi?” Pwen husomwiy hupa, “Hamou pihin tehen tora kinto aripo pwi.”

22 Pwen Hirah imui iya kili Yutah pe ipa, “Yo ara kunnime yiy pwi. Pe usok hu ndramira Enayim pe hupa, ‘Hamou pihin tehen tora kinto aripo pwi.’”

23 Pe Yutah ipa, “Hiyan, konan. Melto masih ara kiro ndron kili yiy. Matisan hu ndramat kahilingiy pe hu kapwasimiri youlu. Pe yo ara pakurapiyani noru meme aro kiya kili yiy, hapeko aya pe yiy kinto pwi.”

24 Pe iya walah maroyoh ihipwen, pwen hu ndramat hayah huya nese ndrainga Yutah hupa, “Animej, mbuyungundram, Tamar, ara ipo pilah pe mapundriyan yoro.” Pwen pe Yutah iyki nongan pwokeyan ipa, “Akawiri yiy pe akatimwi yiy kiya mwan pe kimat.”

25 Pwen lang ara yihu pakawiri yiy, pe yiy ipwanos iya kili tama nambuyun ipa, “Yo mapundriyo ara iyata ndramat mepo melit tan iye kene. Anime nes, pe ndraiman iyapolo malkeyen iye. Melit matindra iye ara ata hiyeh ndrokonan?”

26 Pwen Yutah ara iyirowe melit matindra ara, pe ipahasaniy tehe ara hu meltan mbukenan. Pe ipa, “Melit ara, ara ato kopu. Kultuwayin ara imwonen-pe ato ara mwomwan. Paratesah, yo kunsokomburani noru Selah, ara kinna tan pwi.” Pwen yiy kinmatin kinna sura yiy paiwe pwi.

27 Pwen irahihini lang para nakimwalahiy, huyirowei tehe norun ara mwan.

28 Imwonen nakimwalahiy, nima norun hamou ara isa ngawan. Pwen pihiyondrop ara imbul-tuwe nima mbunah pe iwasi komu malikei laman iho ngondro niman. Pe yiy ipa, “Mbunah iye imu.”

29 Hapeko iluwi niman imui, pe nalin isa pwan imu. Pwen pe pihiyondrop ipa, “Aripo tapeh ndrokonan pe aramwaitini nalim pe asa pwan imu!” Pwen ipohowe ngalan ara Peres.*

30 Pwen iyamulan, nalin mepo komu malikei laman iho ngondro niman ara isa pwan. Pwen pe hupohowe ngalan ara Serah.†

39

Yosep iro seu ta Potipar

1 Pe yihu Yismayel para kol Mitiyan ara huwiri Yosep pe huluwi yiy iya kol namandran masih Yisip. Pwen Potipar isowani yiy iro kili hu para kirayah ndramat para poya mbulyan o mwaihei.

---

* **38:29:** Ngalan “Peres” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa, “ramwaitini nalin”; Eng: “Perez” means “breaking out”; TP: Long tok Hibru dispela nem “Peres” i klostu wankain olsem dispela tok, “Brukim lain” † **38:30:** Ngalan “Serah” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa, “laman”; Eng: “Zerah” can mean “scarlet” or “brightness”

Potipar ara makundrayin hamou ngara kiyamu tahu makundrayin masih mepo ngara hu koro nimnim kiya seu ta king.

² Hapeko YAPAN ara irosura Yosep, pe melit masih Yosep iro mbusiy iya suwe Potipar, ara irayah hiyan o.

³ Pe Potipar ara inimei tehe YAPAN irosura Yosep, pe melit masih iro mbusiy ara ngara kisarayah hiyan o.

⁴ Pwen pe Potipar ara, welen iso iyata Yosep. Pwen pe yiy iyki Yosep iro mu iya pohombulen, para maran kiro suwen pe kiro meltan masih.

⁵ Iro tandrohonga Yosep irayah pohon para wum ta Potipar pe iro nimnim iya meltan masih, pwen YAPAN itoholi Potipar, paratesah, Yosep irosura hu. Pe YAPAN itoholi melit masih para seu, piyang, pe menmena Potipar masih.

⁶ Pwen tehen tora ko Potipar iyki melit tan masih kene iro pahandra pwokere ta Yosep para maran kiro aliy. Pe Potipar ara kinho lohongani melit masih iro nondriya seu pwi, paratesah, melit masih ita nima Yosep, pe Potipar ara ngara kilohongani anandrinan o.

Yosep ara sangin lalahayan pe kaipisan ara mwayih iya.

⁷ Pe iyamulan hape nambuyu Potipar maran ilimiri Yosep pe inamili yiy, pwen ipwai iyatan ipa, “Asa matin kasura yo.”

⁸ Hapeko Yosep ipa pwi iya nongna nambuyu Potipar, pe ipa, “Animei; yapane ara iyki melit masih para seu iye, ara iripo pahandra pwokere to ko. Pe yiy ara ngara kinho lohongani meltan masih ara pwi.

⁹ Yo ko ara mangolo tehe yiy o, urupo seu iye. Pe yiy ipa hiyan sato para moro kiro melit masih kene iripo seu, hapeko wou opu, kinpa hiyan sato para kumatin kisa suram pwi. Tehen tapeh ndrokonan pe andre kumbusi kultuw ara? Ara kinna mwonen kinna mbulmara Ngindrai pwi.”

¹⁰ Pe lang sih tehe sih pihin ara ngara kisike Yosep para kumatin kiyasura yiy. Pe ngara kipwahihi yiy, hapeko Yosep ara kinho hilingi yiy pwi, pe kinmatin kinna sura yiy pwi. Pe kinohopo kinna pakeh kili yiy pwi masih.

¹¹ Pwen lang sih Yosep iya nondriya seu para kiyapo mbulen, pe lang ara hamou ndramat para poya mbulen ara kinto seu pwi.

¹² Pwen pe nambuyu Potipar isa pe imbultuwe koyau ta Yosep, pe ipwai ipa, “Asa matin kapolo yo.” Hapeko Yosep iwop iya ngawan, pe itali ndrohan ara iro ndron nima nambuyu Potipar.

¹³ Nambuyu Potipar inimei tehe Yosep ara itali ndrohan pe iwop iya ngawan.

¹⁴ Pwen pe yiy iyoh iya kili hu ndramira mbulen para seu ipa, “Akanime iye na! Ndramira Hipuruw mepo nambuyu iwiri yiy isa iripo seu ara imbusi mwomwan isa torou. Yiy isa kili yo nondriya seu pe ipa yo kumatin kiyasura yiy. Hapeko uwayeh pwokeyan iya.

¹⁵ Pwen ihilingi uwayeh pe iwop iya ngawan pe iyki ndrohan o, ara iro ndron ndrahaso.”

¹⁶ Pwen nambuyu Potipar iwiri ndroha Yosep ara iro ndrahasan ipoo namandran tan isarayah isa seu.

¹⁷ Pwen yiy itiyani titiye masih ipa, “Ndramira Hipuruw para mbuliyam mepo awiri yiy isa pe iropo po mbulen, ara isong isa seu pe isike yo.

¹⁸ Hapeko yo uwayeh pe yiy iwop iya ngawan, pe iyki ndrohan o, ara iro ndron ndrahaso.”

¹⁹ Potipar ihilingi nongan masih mepo nam-buyun itiyaniy iyatan, pwen pe ndrinan ara ilokuh.

²⁰ Pwen namandran ta Yosep ara iwasi yiy, pe iwiri yiy iya kou ta king mepo hu ndramat para tandroindroi huro aliy.

²¹ Hapeko YAPAN ara irosura Yosep i, pe itoholi yiy. Pwen pe namandran tahu makundrayin para nondriya kou ta king, ara welen iso iyata Yosep.

²² Pwen pe iyki Yosep ara iromu iyata hu ndramat para tandroindroi mepo huro nondriya kou, pe iro nimnim iya melit masih mepo ngara kirayah kiro nondriya kou.

²³ YAPAN ara irosura Yosep pe isopwat yiy, pe melit masih Yosep iro mbusiy, ara irayah hiyan opu. Pwen pe namandran tahu makundrayin mepo ngara kiro nimnim kiya nondriya kou, ara kinoho lolohonge kiya hapesah pwi, paratesah, Yosep ngara kiro mbusi melit masih ara irayah hiyan o.

40

Yosep ipohowe nondriya nihinih

¹ Iya ndrangan niwen hape, pe ndramat ngara kiro nimnim kiya ndruru wain* ta king tahu Yisip, pe ndramat mepo ngara kiro nimnim kiya

---

* **40:1:** Eng: *wine*

ndrinanohun ta king, ara hilu mbusi melit handra mwomwan, pe king ara welen imai ta hilu.

² Pe yiy ara ndrinan ilokuh ta hilu ndramat namandran ara-hamou ngara kiro mu para yukiya wain ta king, pe hamou ngara kiro mu para mbusiya ndrinanohun ta king.†

³ Pwen pe huiki hilu iya nondriya kou. Kou ara, ara ita nondriya seu ta pohon tahu makundrayin mepo ngara hu koro nimnim kiya seu ta king. Kou ara ko, ara Yosep iro aliy yi.

⁴ Pe namandran tahu makundrayin ipwai iyata Yosep para maran kiro ta hilu ndramat ara. Pe yihu ro nondriya kou ara ndrangan niwen hape.

⁵ Iro nondriya ping sih, hilu ndramat mepo hilro nimnim iya wain pe ndrinanohun ara hilu malmou kene hilu nihinih. Pe nihinih ta hamou ara handra pe ta hamou ara handra.

⁶ Pwen Yosep isa kili hilu mandroulang pe inime saiyani hilu tehe hilu lomwa.

⁷ Pe isike hilu ipa, “Walu hisah, mara walu isuwas yesah?”

⁸ Pe hilu somwi hilpa, “Ehe, youlu malmou kene ara youlu nihinih, pe kinlahi hamou ndramat iripo iye kitiyani ndroiya nihinih toulou pwi.”

Pwen Yosep ipwai iyata hilu ipa, “Ngindraia opu ngara kipwaingani ndroiya nihinih. Kiya, walu katiyani nihinih ta walu kisa kili yo.”

⁹ Pwen pe ndramat ngara kiro nimnim kiya wain ta king ara itiyani nihinih tan ipa, “Yo ara

---

† 40:2: Eng: *the chief cupbearer and the chief baker of the king of Egypt*; TP: *man i save lukautim wain bilong king wantaim man i bosim haus bret bilong king*

unihinih pe unime mwisi wain hamou mandran-dran iyapolo yowin isa iho mbulumoro.

¹⁰ Pe mwisi wain ara pelen maroyoh, pe kaimbuwen husarayah, pe indrou pwi iyki nonowen pe hupwai pe sangin ipep iho aliy.

¹¹ Pwen umbultuwe pweniu ta king; pe uwiri mbuwa wain pe upisa ndrunun iya aliy pe uikiy iya kili yiy.”

¹² Yosep ipa, “Ndroiyi nihinih tam ara ipa toro: pelen maroyoh ara iranonoyani lang maroyoh.

¹³ Andre kiho nondriya lang maroyoh, king ara andre kiwiri wou aya mawen nondriya kou pe kiyki wou amui aya mbulyam koluw aro aliy. Pe wou andre aroyuk pweniu para wain kiya nima king tehe koluw ngara aro mbusiy.

¹⁴ Hapeko alohongani yo, kapa melit masih kisarayah hiyan kisa kili wou; pe koyum kisikirani yo, pwen apwai kiyata king para kisa wiri yo kuya mawen nondriya kou aro.

¹⁵ Mamu kinna hu ndramat huluwi tarahani yo uro pwan tahu Hipuruw pe usa uropo kol iye; pe yo kunmbusi handra kultuw mwomwan pwi, hapeko huiki yo ko mwaihei usa nondriya kou aro.”

¹⁶ Pwen ndramat imu tahu para timwa ndrinnanohun ihilingi ndroiyi nihinih ta ndramat para mbulya wain ara mwayih iya. Pwen pe ipa, “Yo unihinih i. Pe yo ara unimei tehe ukuni keyeh matihat iro poyo, pe hu keyeh ara, ara hupep iya ndrinnanohun.

¹⁷ Keyeh sahat iro ndritan masih ara ipep iya ndrinnanohun handra-handra mepo king

ngara kinamiliy. Hapeko hu norukan husa pe huroiniy.”

¹⁸ Pwen Yosep ipa, “Ndroiyi nihinih tam ara ipa toro: Keyeh matihat ariya iranonyani lang maroyoh.

¹⁹ Kiho nondriya lang maroyoh king andre kiwiri wou asa mawen, pe yihu andre kandrusuwam! Pwen yihu andre kandruyani nombuwem kiho ndrungak mandra pahut, pe hu norukan andre kasa pe kainiy.”

²⁰ Pwen lang maroyoh ara, isarahaihai lang para King tahu Yisip nakipwesani lengen mepo tinan imwalahiy iyatan. Pwen pe imbusi kowase yon namandran iyatahu ndramat para poya mbulyan. Pe ndramat para mbulya ndri-nanohun, pe ndramat para mbulya wain, ara huwiri hilu sa ngawan iro mbulmara hu ndramat namandran masih para poya mbulya king.

²¹ Pe king iwiri ndramat para mbulya wain tan ara imui iya mbulen tan mamu iro aliy.

²² Hapeko iwiri ndramat para timwa ndri-nanohun ara, pe huwasi yiy iho ndrungak mandra pahut. Pwen tehen tora ko, ndroiya nihinih ta hilu kansarayah mannan tehe Yosep kintiyaniy kinnata hilu.

²³ Hapeko ndramat para mbulya wain ara kinlohongani Yosep pwi, pe koyun ara irut tan masih.

41

Yosep itiyani ndroiya nihinih ta King tahu Yisip

¹ Hayou malwoh kinhipwen, pe iyamulan King tahu Yisip inihinih tehe iro tine ngilse Ndran Nayil.

² Pe inime hu mbulmwakau manandrtimou, ara huro ndran pe husa paingan pwaki ndran, pe huroyan ndromwindriu. Yihu mbulmwakau ara, ara husai iya, pe nombuwehu, ara imuh.

³ Pwen hu mbulmwakau manandrtimou i, ara husarayah mulan pe huro ndran husa paingan, pe yihu ara ndruwi-ndruwihu ko, pe sangihu ara imwiling. Yihu sa pe huro tine iyasura hu mbulmwakau para mamu, pe huro ngilse Ndran Nayil.

⁴ Pwen hu mbulmwakau mepo humwiling ara, ara huini topwe hu mbulmwakau mepo nombuwehu imuh pe isai ara. King inime nihinih ara ihipwen pe itine.

⁵ Pwen pe imatin porosih i pe inihinih paiwe. Pe inime pele mbuwa youyou manandrtikou ara hu masih huro wule pweye pele hakou o. Pe mbuwa youyou ara hupwai hiyan, pe hurayah namandran pe mwayih.

⁶ Pwen iyamulan hape yi, pe pele mbuwa youyou manandrtikou husarayah i; pe nimmim tahu pele mbuwa youyou ara, ara tehe ngandraha nohai iro kol pwosowen kintimwi hu masih kene. Pe huiki mbuwahu ara hurayah mendreheh o.

⁷ Pe pele mbuwa youyou mepo mendreheh masih ara, huro pe hundrimi hu mbuwa youyou mepo mbuwahu namandran. Pwen king ara itine pe ipahasanih tehe inihinih.

⁸ Pwen mandroulang ara iro pe ilolohonge

soyon iya. Pwen iyoh hu ndramat para lohonge hiyan para kol Yisip-yihu ndramat mepo ngara hu karakau. Pwen itiyani nihinih tan iya kili hu para yihu katiyaniy, hapeko hamou tahu kinlahiy para kitiyani ndroiya nihinih tan pwi.

⁹ Pwen pe ndramat iro mu para yukiya wain ta king ipa, “Yo mepo andre kupohopoh kiya sehe melit ukose iya aliy.

¹⁰ Wou koluw ara ndrnam ilokuh to pe ta ndramat mepo para timwa ndrnanohun. Pwen pe aiki youlu ya pe youlu ro nondriya kou kili pohon tahu makundrayin mepo ngara kiro nimnim kiya nondriya seu tam.

¹¹ Pwen ping sih yo pe yiy youlu nihinih, pe nihinih to ara handra pe atan ara handra.

¹² Pe wihou hamou para Hipuruw ara irosura yowu. Yiy ara ndramat hamou ngara kiropo mbulen nondriya seu ata pohon tahu makundrayin . Pe youlu tiyani nihinih toulou, pe yiy itiyani ndroiya nihinih isato pe ata ndramat para timwiya ndrnanohun ara.

¹³ Melit masih kinsarayah mannan tehe kintiyaniy kinsa kili youlu-tehe yo ara umui usa mbulyo, pe yiy ara hundruyani yiy.”

¹⁴ Pwen king ipwai iyatahu ndramat para poya mbulyan, pe huya wiri Yosep iro nondriya kou isa ngawan. Pwen Yosep irasingi yiy pe isuluye koiwen, pwen isa mbulmara king.

¹⁵ Pe king ipwai iya kili yiy ipa, “Yo ara unihinih pe kinlahi hamou para kitiyani meresaya nihinih to ara pwi. Yo ara uhulong tehe ngara wou ahalingi nihinih pe alahiy para aratiyani ndroiya.”

16 Pwen Yosep ipa, “Yo ara kunlahiy para kumbusi hapesah pwi, hapeko Ngindrai opu ara andre kipwaingani topwe nihinih tam masih mepo ata lohonganij.”

17 Pwen king ipa, “Yo unihinih pe unime utatine ngilse Ndran Nayil.

18 Pwen pe unime hu mbulmwakau manandrtimou, huro ndran pe husa paingan pwaki ndran pe huro yan ndromwindriu. Yihu mbulmwakau ara husai pe lalahayahu iya pe nombuwehu ara imuh.

19 Pwen hu mbulmwakau manandrtimou i husa paingan, ara ndrui-ndruwihu ko pe sangihu ara imwiling. Yo ara kunoho nime hu mbulmwakau tehen tora koro Yisip pwi.

20 Pe hu mbulmwakau mepo ndrui-ndruwihu ko ara huini hu mbulmwakau mepo nombuwehu imuh ara.

21 Hapeko iyamulan para huini hu topwei, kinlahi hamou para kiyirowei pwi; nimnim tahu ara iro manau nokuhu ko tehe mamu. Pwen usa tine.

22 Pe yo unihinih porosih i, pe unime pele mbuwa youyou manandrtikou ara hu masih huro wule pweye hakou o. Pe mbuwa youyou ara hupwai soyon, pe hurayah namandran pe mwayih.

23 Pwen iyamulan hape yi, pe pele mbuwa youyou manandrtikou isarayah i, pe nimnim tahu pele mbuwa youyou ara, ara tehe ngandraha nohai iro kol pwosowen kintimwi hu masih kene.

24 Pwen pe pele mbuwa youyou mepo mendreheh masih ara hundrimi hu mbuwa youyou mepo mbuwahu namandran.

Yo utiyani nihinih to aro iya kili hu ndramat para takau, hapeko hamou tahu kinlahiy para kitiyani ndroiya nihinih to pwi.”

²⁵ Pwen Yosep ipwai iyata king ipa, “Nihinih malndra kene ndroiya hilu ara handra kopu. Ngindrai ara ipwainganiy isatam sehe melit yiy nakimbusiy.

²⁶ Pe hu mbulmwakau manandrtimou hiyan ara iranonoyani hayou manandrtoyoh; pe hu pele mbuwa youyou manandrtikou hiyan ara tehen aliy opu. Nondriya nihinih malndra kene ara ipwaingani melit handra ko.

²⁷ Pe hu mbulmwakau manandrtimou pe iya-sura pele mbuwa youyou manandrtikou iro ngawan o, pe ngandraha nohai itimwiyy hu, ara iranonoyani hayou manandrtoyoh andre mundruwai namandra-namandran kisarayah.

²⁸ Kiya, tehe upwai satam-Ngindrai ara ipwain-ganiy isatam sehe melit yiy nakimbusiy.

²⁹ Nondriya hayou manandrtoyoh ara, andre anandrinai kisarayah soyon iya kiro kol Yisip masih.

³⁰ Hapeko kiyamulan, andre mundruwai namandra-namandran kisarayah nondriya hayou manandrtoyoh i; pe hu hayou isarayah hiyan mamu ara, andre koyumowu kimayit aliy. Mundruwai namandran ara andre kipwalngani kol pwan masih.

³¹ Yihu ndramat masih andre koyuhu kirut hu hayou hiyan kannu mepo anandrinai soyon iya isarayah iro aliy, paratesah, mundruwai namandran nakisarayah kamulan, ara nakirayah

namandra-namandran iya pe andre kipwalngani kol masih.

³² Pe nihinih tam kinsarayah malndra ara, paratesah Ngindrai kinlohonganiy pwen tehe nakimbusiy, pe yiy andre kimbusiy ndrokonan. Pe iyinganiy tehe kindrou pwi melit ara andre kisarayah.

³³ Pe mahapo ara, hiyan para wou aten hamou ndramat mepo lohongan hiyan, para kiro nimnim kiya kol namandran masih Yisip.

³⁴ Pe wou arakinima hu ndramat hayah hukasarayah pohon para kol hakol-hakol para nondriya kol namandran masih iye. Pe nondriya hayou manandrtoyoh mepo anandrinai nakisarayah soyon kiro aliy, pwen andre yihu ndramat huro mu iya pohombulen ara andre hu kawiri piyang hasai kiro nondriya piyang mayimisai tahu ndramat masih.

³⁵ Yihu ndramat hu kaya mu para pohombulen ara, hu kambultani anandrinai masih kiyawule nondriya hu yumwa anandrinai ta king. Pe hu koropo mbulen kiya pahandram pe hu karawurani mbuwa youyou handra-handra, pe hu kaikiy kiya wum namandran kiro kol hakol-hakol para anandrinai.

³⁶ Pe anandrinai ara, ara andre yihu kaikiy kiro. Pe kiro mwonen hayou manandrtoyoh para mundruwai namandran nakisarayah kiro Yisip, pwen andre hu ndramat masih andre kanmat kinna mundruwai pwi.”

King iyki Yosep iro nimnim iya kol namandran masih Yisip

³⁷ Pwen King para Yisip iyasura hu ndramat namandran huya mu para pohombulen, yihu hilingi nongna Yosep pe hupwes iya aliy.

³⁸ Pe king isok yihu ipa, “Worou andre tukaten hiyeh hira ndron? Mwoiwa Ngindrai ita kili ndramat iye ko.”

³⁹ Pwen king ipwai iyata Yosep ipa, “Ngindrai ara kinpwaingani melit masih kinsa kili wou; pwen hamou ndramat waison pe lohongan hiyan para kiratiyani melit kiwayis tehe wou ara kinto iye pwi.

⁴⁰ Yo andre kuiki wou aya mu para kol naman-dran masih iye, pe andre hu ndramiro masih hu koro hilingi wou o. Melit masih ita pahandram, pe ngolo kopu, ara iyerahin kili wou.”

⁴¹ Pwen king ipwai iyata Yosep ipa, “Yo mahapo uiki wou aro yapane kol namandran masih Yisip.”

⁴² Pwen king ite pwenah iro ndrakopweniman, pe iykiy iya ndrakopwenima Yosep. Pwenah ara, ara kinima king iyeraliy. Pe king inowi Yosep iya koyau lahayana iya, pe iyki sowiy hasou humbusiy iya u kolt* pe inosi Yosep iya aliy.

⁴³ Pwen king iwiri karis hakou isa, karis mepo iho mulan iya karis atan, pe iykiy iya kili Yosep pe iho saisai iya aliy.† Pe hu ndramat huro mu kili yiy ara huyoh hupa, “Akaya mawen sai!” Iya lohonge aro ko king iyinganiy tehe Yosep kinsarayah yapane kol Yisip.

---

* **41:42:** Eng: *gold chain*; TP: *wanpela sen gol* † **41:43:** Eng: *He had him ride in a chariot as his second-in-command*; TP: *Em i larim Josep i raun long namba 2 karis bilong king*

44 Pe king ipwai iyatan ipa, “Yo kopu ara king; hapeko kinlahi hamou ndramat iripo Yisip kimbusi handra melit kiya lohonge tan o mwaihei ara pwi. Kapa hiyeh nakimbusi sehe melit ara andre kisok wou kimu.”

45 Pe king ipohowe ngala Yosep handra ara Sapat-Paneyah, pe iyki Asenat SuPotipera iya nambuyun. Potipera ara, yiy hamou pris para nondriya kol namandran Heliopolis.

46 Pwen King tahu Yisip iyki mbulen iya kili Yosep, ara ndrohonga hayou ta Yosep iro matin-gui. Pwen king iro pe Yosep irikai iya kene nondriya kol masih para Yisip.

47 Iro manne hayou manandrtoyoh, hu anandrinai husahapuh pe huhon huya soyon iya.

48 Pe iro mwonen hayou ara, Yosep imbultani hu anandrinai soyon iya huro pingge hamouhamou pe irawuraniy pe iykiy hu huro yumwa anandrinai huro nondriya kol namandran hakolhakol.

49 Pe anandrinai ara iya soyo-soyon iya tehe kalayeng ita poholeng. Pwen pe Yosep koyun iarut ndromwoyahu.

50 Pwen hayou para mundruwai namandran kinsarayah mapu, pe nambuyu Yosep, Asenat SuPotipera, imwalahiy iyata noru Yosep kamai malmou.

51 Yiy ipa, “Ngindrai imbusiy, pe koyu ara irut iya nopwaran to iyapolo tomo pe nali hu.” Pwen pe ipohowe ngala norun ndrihou kamai ara

Manasseh‡

⁵² Iyamulan para norun kopwan isarayah pe Yosep ipa, “Ngindrai iyki noru hilu malmou, iro nondriya kol para nopwaran ato.” Pwen pe ipohowe ngala norun kopwan ara Eprayim.§

⁵³ Pe hayou manandrtoyoh para anandrinai soyon ara kinhipwen nondriya kol Yisip,

⁵⁴ pe isarahaihai hayou manadrtoyoh para mundruwai namandra-namandran isarayah, tehe Yosep kinpwai. Mundruwai namandran ara iro kol hakol-hakol, hapeko anandrinai ara iro nondriya kol Yisip masih.

⁵⁵ Tandrohongan ara yihu Yisip ara humundrui. Pwen yihu rang iya kili king para kihang hu anandrinai. Pe yiy ipwai iyatahu ipa, “Akaya kili Yosep, pe akambusi sehe melit nakipwai kisa kili wawu.”

⁵⁶ Mundruwai ara, ara isilihi kol masih. Pwen pe Yosep itipe yumwa anandrinai, pe hu ndramat masih para Yisip husa sou anahu anandrinai.

⁵⁷ Pe hu ndramat para kol hakol-hakol nondriya kol pwan masih ara husa Yisip para hu kasou anandrinai iro kili Yosep, paratesah, mundruwai namandran ara isilihiy pe ipwalngani topwe kol pwan masih.

---

‡ **41:51:** Ngalan “*Manasseh*” ara pohoweyan ipakeh kili nongan handra ipa “*koyu irut*”; Eng: “*Manasseh*” sounds like the Hebrew word for “*forget*”; TP: Long tok Hipuruw, nem “*Manase*” i klostu wankain olsem dispela tok, “*Lusim tingting*” § **41:52:** Ngalan “*Eprayim*” ara pohoweyan ipakeh kili nongan handra ipa “*iyki maporoluwoh*”; Eng: “*Ephraim*” sounds like the Hebrew for “*twice fruitful*”; TP: Long tok Hipuruw “*Efracim*” i klostu wankain olsem dispela tok, “*Givim pikinini*”

42

Nali Yosep hu ara huya Yisip para hukaya sou mbuwa youyou

¹ Pwen tandrohongan ara, Yakop ihilong tehe mbuwa youyou ara iro Yisip. Pe ipwai iya kili norun hu ipa, “Paratapeh pe wawu mirampwan o mwaihei pe wawuiki koisari?”

² Uhulong tehe mbuwa youyou ara ita Yisip. Akayaliy pe akaya sou antou hayah. Mahin tukamat kiya mundruwai.”

³ Pwen nali Yosep hu masongui ara huya Yisip para kaya sou mbuwa youyou.

⁴ Hapeko Yakop kinpwandrisa Penyamin kinna surahu pwi yoh. Yiy ara nali Yosep imwonen. Pe Yakop ara inoh, ipa ndre matisan Penyamin kiya pohonani mwomwan kiho mwalinga sai.

⁵ Pwen noru Yakop hu ara, huya sura hu ndramat hayah mepo hu pakaya sou mbuwa youyou, paratesah, mundruwai namandran ara kintayah iro kol Kenaan i.

⁶ Yosep ara kintayah pohon para kol Yisip, pe iropo peheya mbuwa youyou iya kili hu ndramat masih mepo ngara hu kaya sou. Pwen pe nali Yosep hu ara husa pe hutukuruhu pe payahu iya pwan.

⁷ Pe Yosep inime nalin hu pe iyirowei tehe ara yihu ko, hapeko imbusi yiy tehe tanan tahu pwi. Pwen yiy isike hu pwokeyan iya ipa, “Wawu yau aleheh?”

Pe yihu pa, “Yowu pwen te Kenaan para kasa sou anandrinai.”

⁸ Pe Yosep ipahasaniy tehe yihu ara nalin, hapeko yihu ara kanyirowei tehe yiy Yosep pwi yoh.

⁹ Pwen yiy ara ilohongani nihinih tan mepo inime nalin hu husa pe hutukuruhu iya kili yiy. Pe yiy ara ipa, “Wawu ara ndramat para tandrihindrih! Wawu pakasa tuluwani nondriya kolo yowu-tehe ipwoke ndre pwi.”

¹⁰ Pe yihu pa, “Pwi yoh, yapane yowu! Yowu sa pahandram para kasa sou anandrinai opu.

¹¹ Yowu ara noru ndramat hamou o. Yowu ara ndramat para nongan ndrokongan opu-hapeko yowu ndramat para tandrihindrih pwi.”

¹² Yosep ipwai iyatahu ipa, “Pwi yoh! Wawu ara pakasa tuluwani nondriya kolo yowu, mepo pwokeyan ndre pwi.”

¹³ Pe yihu pa, “Yapane yowu, tama yowu ara hamou o, yapane kol Kenaan. Pe yowu norun kamai ara songui pe lumou. Nali yowu hamou ara kinto pwi, pe nali yowu kopwan ara mawihou o pe kinyera ndron sura tama yowu.”

¹⁴ Pwen Yosep ipwai iyatahu paiwe ipa, “Nongno tehe kunpwai mamu ara; wawu ara ndramat para tandrihindrih!

¹⁵ Mahapo upahasani sai para kupakarawani wawu. Yo upwai ndrokongan, iya ngala King towu Yisip, tehe andre wawu kaniyau pwi kipoo nali wawu kopwan ara kisa iye.

¹⁶ Hamou ta wawu kiya pe kiwiri nali wawu kopwan kisa. Pe wawu masih ara akaya pe koyoro nondriya kou, pe yowu andre kakahiy tehe nongan ara ndrokongan ndre pwi. Kapa yowu kakahi nongan ara pwasoyou, pwen upwai

ndrokonan iya ngala King towu Yisip, wawu ara ndramat para tandrihindrih.”

¹⁷ Tehen tora ko, yiy iyki hu huro nondriya kou ipoo lang maroyoh.

¹⁸ Pwen pe lang maroyoh ihipwen, pe Yosep ipwai iyatahu ipa, “Kapa akayau ndruwa nongno, andre wawu koro hiyan, paratesah, yo ara ndramat hamou ngara kunoh ta Ngindrai.

¹⁹ Kapa nongna wawu ara ndrokonan, pwen hamou ta wawu ara andre kiro ndron nondriya kou. Pe wawu masih akakuni mbuwa youyou ta wawu pe akayaikiy kiya kili hu kontora wum mepo hu tora mundrui.

²⁰ Akaya pe akawiri kopwan ta wawu kisa kili yo. Pwen andre kupahasaniy tehe wawu wong ndrokonan, pe andre kunmbusi wawu kanmat pwi.”

Pe yihu ara hupwes iya nongnan.

²¹ Pe hamou iro pwai iyata hamou hupa, “Ani-me, koluw tumbusi mwomwan iya kili nali tou. Pe worou tunime yiy irang pe iyoh worou para tukasopwat yiy, hapeko tukanhilingi yiy pwi. Kapa sehe mwomwan kisarayah kiltou, ara iposoiwi mwomwan torou opu.”

²² Pe Rupen ipwai ipa, “Yo kunpwai kinsa ta wawu tehe wawu ara mbuna akambusi mwomwan kiyata wihou ara; hapeko wawu kanhilingi yo pwi yoh. Pwen pe worou mahapo turopo wiri nopwaran ara iyau kimat tan.”

²³ Yosep ara iro hilingi nongna nalin hu, hapeko yihu tanahu tehe Yosep iro hilingi hu ara pwi yoh, paratesah, Yosep ngara kiwong kiya nongna kol

tahu Yisip, pe ndramat hamou para tapaiwe iro tapaiwani nongnan imui iya kili nalin hu.

²⁴ Pwen pe Yosep ara itali hu iya mawen pe iya rang. Irang ihipwen, pwen imui iya kili hu pe iwong iya kili hu ndramat para mbulyan, pe humbultuwe Simeyon pe huwasi yiy iro mbulmara nalin hu.

Nali Yosep hu humui huya Kenaan

²⁵ Pwen Yosep ipwai iyatahu ndramat para poya mbulyan para hu kanihi mbuwa youyou kiya ndropwa nalin hu masih. Pe ipwai iyatahu para hu kaiki singayai ta hamou-hamou ara kimui kiya ndropwahu imwonen, pe para hukayuk anandrinai para sohoya hu yi. Pwen hu ndramat para poya mbulya Yosep humbusi melit masih tehe ipwai.

²⁶ Pwen nalin hu huiki mbuwa youyou mepo husou ara iya ndrita hu tongkiy tahu pe huyau.

²⁷ Huro tokai huro tokai huya, ipoo kol iya ping tahu. Pwen hungoh huro aliy para hu kamatin. Pwen hamou tahu ara inik ndropwan pe pakiyuk namnam kiyata tongkiy tan, pe inime singayai tan ara iro mara ndrop.

²⁸ Pwen iyoh iya kili nalin hu ipa, “Singayai to ara imui isa kili yo yi. Akanime, iripo mara ndropwo.” Pwen yihu ara hunime pe nerehu imama pe hunoh turut. Pe hamou iro pwai iyata hamou ipa, “Aripo sehe melit Ngindrai imbusi isa kili tou eh?”

²⁹ Pwen huyarayah huya kili tamahu iro Kenaan, pe hunese ndraingan iya melit masih kintayah kili hu.

³⁰ Hupa, “Tomo, ndramat imu iya pohon tahu Yisip ara, iwong pwokeyan iya isa kili yowu ipa, ‘Wawu ndra pakasa tandrihindrih kasa kolo yowu?’

³¹ Pe yowu pa, ‘Yowu ara ndramat para tandrihindrih pwi yoh, yowu ara ndramat para nongan ndrokonan o.

³² Tama yowu ara hamou o. Pe yowu norun kamai ara yowu songui pe lumou. Nali yowu hamou ara kinto pwi, pe nali yowu hamou ara kopwan kinyera ndron Kenaan kili tama yowu.’

³³ Pwen pe ndramat namandran ara ipwai ipa, ‘Kiya, kapa wawu tora pwai ndrokonan, pwen hamou ta wawu ara andre kiro. Pe wawu masih ara akakun mbuwa youyou pe wawu kayau kaya kili hu ta wawu mepo hu kontora mundrui.

³⁴ Akaya pe akawiri nali wawu kopwan kisa kili yo. Pwen pe andre kupahasaniy tehe wawu ara ndramat para tandrihindrih pwi, wawu ara ndramat para nongan ndrokonan. Pwen andre kuiki nali wawu kimui kisa kili wawu, pe wawu andre koro tokai kol iye kiya lohonga wawu ko.’”

³⁵ Pwen hu masih ara pakarayuwani ndropwahu namandran pwi, hunime ndropwa singayai mendreheh ta hamou-hamou tahu iro pohomara ndropwahu sahat-sahat. Pwen yihu yapolo tamahu ara hunimei pe hunoh.

³⁶ Pwen tamahu ipwai iyatahu ipa, “Wawu mbusi tehen tora pe kunpiyani noru hilu. Yosep kinto pwi; Simeyon kinto pwi; pwen nahapo nakawiri Penyamin kiya yi. Melit masih ara iraporuwi yo!”

³⁷ Pwen Rupen ipwai iya kili taman ipa, “Kapa yo kusaiki Penyamin kinmui kinsa kili wou pwi, pwen wou atingundru noru hilu kamai malmou ara kaya soiwin. Aiki yiy kisa kili yo pe andre kiro pahandra pwokere to; pwen andre yo kusaiki yiy kimui.”

³⁸ Hapeko Yakop ipa, “Noru ara andre kinna sura wou pwi. Nalin hamou kinmat pe yiy hamou o ara iripo ndron. Yo ara kunna parangoloh pwen, pe matisan hapesah kirayah kili yiy kiho mwalinga sai, pwen andre kiyki ndriyang kisa kili yo pe andre kumat.”

43

Nali Yosep hu ara humui huya Yisip huyasura Penyamin

¹ Pwen mundruwai namandran iro Kenaan ara irorayah namandran iya,

² pe Yakop iyasura norun hu ara huini topwe mbuwa youyou mepo hukun mamu iro Yisip isa. Pwen tamahu ipwai iya kili norun hu ipa, “Akamui kaya pe akayasou antou hayah mbuwa youyou paiwe.”

³ Pwen pe Yutah ipwai ipa, “Yapene Yisip ara ip-watisingiy isa kili yowu, tehe yowu ara kanlahiy para kayarayah kaya mbulmaran o mwaihei pwi, kipoo yowu kawiri nali yowu kopwan kiyasura yowu.

⁴ Kapa apa hiyan para nali yowu kirikai sura yowu, pwen andre yowu kaya sou anandrinai tam.

⁵ Hapeko kapa aniyki yiy kinsa sura yowu pwi, ara andre yowu kanna pwi, paratesah, ndramat

ara ipwai isa kili yowu ipa, ‘Kapa nali wawu kinsa sura wawu pwi, pwen andre kunnime wawu pwi.’”

⁶ Pwen Yakop, ngalan handra Yisrayel ara, isike hu ipa, “Paratesah pe wawu pwai iyata yapane kol ara tehe nali wawu hamou iripo ndron? Wawu mbusi tora pe nopwaran namandran iripo rayah kili yo!”

⁷ Yihu pwai iya kili yiy hupa, “Pe ndramat ara isok yowu soyon iya, ipa ‘Kiya, tama wawu imirandron? Pe nali wawu hamou ita ndron?’ Yiy isok yowu toro pe yowu somwi yiy o. Yowu ara, kanpahasani pwi tehe yiy andre kipa, ‘Wawu kawiri nali wawu kisa.’”

⁸ Pwen Yutah ipwai iya kili taman Yisrayel ipa, “Aiki wihou ara kisa sura yo pe yowu masih kaya kileh. Pwen yowu pe wou pe noru worou hu andre kanmat pwi.

⁹ Awiri yiy kisa pe moro kiro tan. Kapa yo kunwiri yiy kimui kisa kili wou pwi, pwen andre kukuni nopwaran para aliy lang masih.

¹⁰ Kapa ankaituwe yowu pwi, ara yowu kanna pe kansa maporoluwoh pwen.”

¹¹ Pwen tamahu, Yisrayel, ipwai iyatahu ipa, “Kapa sai hasai pwi, kiya, wawu kambusi toro: kapo hayah melit mwayih para kolorou, pe akanihiy kiya ndropwa wawu pe akayaikiy kiya kili ndramat ara tehe yukyuk. Akawiri melit masih mwayih tehe: kunan, pe ndrunu kei handra-handra para katumwiy kiya mandra ndramat, pe ndraikey mangonohon layin, pe mbuwakei tehe

nengei pe nangiyou.*

¹² Akawiri ndromwoya singayai mandrayiluwoh kiro kili wawu; singayai mamu wawu wiriy imui isa, ara kiyapolo singayai para mahapo yi; matisan hu potiriyis pe hunihiy iya ndropwa wawu.

¹³ Akawiri nali wawu pe kamui kileh kaya kili ndramat ara.

¹⁴ Pe Ngindrai Pwokeyan Masih kiyki koisirai kiya ndriya ndramat ara, para kitali nali wawu† kiyapolo Penyamin hilu kamui kasa sura wawu. Pe kapa noruhu masih katali yo, hiyan, hu katali yo.”

¹⁵ Pe yihu huwiri topwe yukyuk tahu ara, iyapolo singayai mandrayiluwoh, pe huwiri Penyamin iya polon i. Pwen hu leheleh o huya Yisip, pe huya yingani hu iya kili Yosep.

¹⁶ Pwen Yosep inime Penyamin iro surahu, pe ipwai iyata ndramat imu iya pohombulen para nondriya suwen, ipa, “Ayawiri hu ndramat tora kaya suwe, pe atingundru hamou kan pe akaruwaniy para namnam; yihu andre kanamnam kiyasura yo ndrokololang.”

¹⁷ Pe ndramat ara imbusiy tehe Yosep ipwai iyatan, pe iwiri hu iya seu ta Yosep.

¹⁸ Pe nali Yosep hu ara huropo huya nondriya seu pe hunoh pe huro pa, “Worou tusa seu iye, ara andre iya konoha singayai para mamu imui isa nondriya ndropwarou? Yiy matisan pakipanohowani worou, pe tukarayah ndramat

---

* **43:11:** Eng: *pistachio nuts and almonds*; TP: *ol dispela kain galip ol i kolim pistasio na amon* † **43:14:** Simeyon; anime 42:24

para poya mbulyan o mwaihei, pe kiwiri hu tongkiy torou i.”

¹⁹ Pwen yihu ya seu ta Yosep, pe hupwai iyata ndramat imu iya pohombulen para yumwan, mepo irotine pohokaram ara, hupa,

²⁰ “O yapane, koluw kinna ara yowu sa iye para kasa sou anandrinai.

²¹ Yowu ya pe kol iyaping pwen yowu ngoh. Yowu ro ara, pe yowu nikiri ndrop; pwen hamou-hamou towu inime singayai towu iro pohomara ndrop. Ndromwoya singayai ara iro mwonen nokun o, pwen yowu wiriy imui yi.

²² Mahapo ara yowu po singayai hayah iya suran i, para pakasa sou anandrinai. Hapeko yowu kanpahasaniy pwi, sehe ndramat ndrokonan inihi singayai imui iya ndropwa yowu.”

²³ Ndramat ara ihilingi nongnahu pe ipa, “Ara hiyan; wawu mbuna akanoh. Ngindrai ta wawu pe Ngindrai ta tama wawu ara iyki singayai iya ndropwa wawu. Singayai ta wawu para mamu ara kunwiryi.” Pwen iya wiri Simeyon pe iyki yiy imui iya kili hu.

²⁴ Pe ndramira mbulen ara iwiri hu pe huya nondriya seu ta Yosep. Pe iyki ndran para sungeya ndrikahu, pe iya yuk anandrinai iyata hu tongkiy tahu yi.

²⁵ Pe yihu hulong tehe Yosep ara andre kisa namnam kisapolo hu ndrokololang, pwen yihu ara hramwaniye yukyuk tahu ko pe humin.

²⁶ Pwen Yosep isa wum, pe yihuiki hu yukyuk mepo huwiryi isa seu, ara iya kili yiy. Pe yihu tukuruhu iya kili yiy pe payahu ara iya pwan.

27 Pwen Yosep ipa ndrokololang iyatahu, pe isok hu ipa, “Tama wawu koluw mepo wawu nese ndraingo iyatan, ara iyerandron?”

28 Pe hupwai iya kili yiy hupa, “Yapanewu, tama yowu ara ita hiyan.” Pwen hutukuruhu pe payahu ara iya pwan paiwe yi.

29 Pwen Yosep inime nalin ndrokonan, Penyamin, mepo tina hilu hamou o, pe isike hu ipa, “Nali wawu kopwan, mepo koluw wawu sa pe wawu nese ndraingo iyatan ara, aripo, ndre?” Pwen yiy ipa, “Noru, koisirai ata Ngindrai ara ita sura wou.”

30 Pe Yosep ara koyun isikirani nalin pwokeyan iya, pe ileheleh o iya kah hape nokun iro non-driya suwen para kiya aliy pe kirang. Pwen iya rang iya ndrohonoku matiliu tan.

31 Irang ihipwen, ihitih, pe isungani mbulmaran. Pwen mandran ipwoke pe isa ngawan. Pe ipwai iyatahu ndramat para poya mbulyan ipa, “Akawiri anandrinai kisa ngawan.”

32 Pwen hurai anan ara iya keyau sih, pe ana nalin hu ara iya keyau sih i. Pe anahu Yisip huro sura yiy ara iya keyau sih i, paratesah, yihu Yisip ara hu konoho namnam kinna sura hu Hipuruw pwi yoh. Pakut ara, ara kinmwonen mbulmara hu Yisip pwi.

33 Yosep kinpwai kinna tahu ndramat para poya mbulyan pe huiki nalin hu, ara hu humpwan iyau ndruwa mamandra tahu-iro kili ndrohan pe iyahapwen iya kili kopwan. Pwen pe nalin hu hunimei tehe humipwan tehen tora pe hamou ituluwani hamou pe mwoiwahu ihin.

³⁴ Hu ndramat para mbulya Yosep huwiri anandrinai iro keyau ta Yosep pe hurai iya pwelekeya nalin hu ara weneyan o. Hapeko ata Penyamin ara hurai ihohin iya, iya tahu masih; isahapwas masih tehe ilahi hu ndramat mayimou hu kainiy. Pwen huro namnam pe huro yin ndran pe huro pwes iyasura Yosep.

44

Pweniu ta Yosep kinto pwi

¹ Pwen pe Yosep ara iyki nongan iya kili ndramat imu para poho mbulen iro nondriya suwen ipa, “Anihi anandrinai kiya ndropwahu hamou-hamou ara kiya weneyan o, ilahiy para hu kakuniy. Pe aiki singayai tahu hamou-hamou ara kimui kiya mara ndropwahu masih kene.

² Pwen awiri pweniu silwa to* pe aikiy kiya ndropwa kopwan tahu, kiyasura singayai mepo pakisasou mbuwa youyou kiya aliy.” Pwen pe yiy imbusiy tehe Yosep ipwai.

³ Pe makoluhun o hupwandrisa nali Yosep hu iyasura hu tongkiy tahu huyau.

⁴ Pwen nalin hu ara hutali kol namandran pe hu kanna mwanan mapwi, pe Yosep ipwai iyata ndramat imu para pohombulen ipa, “Atine pe ahaleh aro ndruga hu ndramat ara. Ayarayah aya kili hu, pe asike hu toro: ‘Yowu kanmbusi hiyan kinsa kili wawu, pe paratesah wawu mbusi kultuw ara isa kili yowu?’

⁵ Pweniu nepo wawu kanwiriy, ara pweniu ta yapane yowu mepo ngara kiyinyin kiya aliy. Pe

---

* **44:2:** Eng: *my silver cup*; TP: *kap silva bilong mi*

iyi ara ngara kiwiri lohongai hiyan para tayakau kiyau pweniu silwa ara ko. Wawu mbusi kultuw ara, ara mwomwan masih.’”

⁶ Pwen ndramira Yosep ara, ihilleh pe iyambul-tuwe nali Yosep hu huhondron sai sahin. Pe iyap-wai topwe nongan masih mepo Yosep kinpwai kinnatan.

⁷ Pe hupwai iya kili iyi hupa: “Paratapeh pe apwai tehen tora isa kili yowu? Yowu ara kanlahiy para kambusi kultuw ara pwi yoh.

⁸ Wou tanam tehe singayai mepo yowu wiriy iro mara ndrop towu iro kol Kenaan, ara yowu kansaikiy kinimui iho nondriya tokuyai maporolusap. Tehen tapeh, apa ndre yowu pahanowe silwa ndre kolt iro nondriya seu ta japanem?

⁹ Namandran, kapa anime hiyeh towu ndramat para pwandrendres tam, ara iwiri pweniu pe inihiy iya ndropwan, pwen akarayi ndramat ara kimat, pe yowu masih andre karayah ndramat para poya mbulyam o mwaihei.”

¹⁰ Pe ndramat para pohombulen ta Yosep ara ipa, “Nongna wawu imwonen. Hapeko kapa kunime hiyeh ta wawu iwiri pweniu ara, iyi opu andre kisa pe kirayah ndramat para poya mbulyo ko mwaihei. Pe wawu masih mepo kantandroindroi pwi, ara wawu masih kayau.”

¹¹ Pwen o, yihu hamou-hamou ara huiki ndropwahu iya pwan pe hutipei.

¹² Pwen ndramat imu iya poho mbulen ta Yosep inime nondriya ndropwahu masih-iro kili ndrohan ipoo iya matne kopwan. Pe inime pweniu ara iro nondriya ndrop ta kopwan tahu, Penyamin.

13 Pwen nalin hu ara hunime pweniu iro kili yiy, pe hu ndrohombwiri koiwe hu, paratesah, ndriyahu ara irangsi yiy. Pwen huiki ndrop tahu imui iya ndrita hu tongkiy tahu pe humui huya kol namandran ara paiwe.

14 Pwen Yutah pe nalin hu, humui huya seu ta Yosep pe hunime yiy ara iye ndron aliy. Pe hunoh turut pe hulah huya pwan mbulmaran.

15 Pe Yosep ipwai iya kili hu ipa, “Wawu mbusi kultuw ara paratesah ndrokonan! Wawu kanpa-hasaniy tehe ndramat hamou tehe yo, ara ulahiy para kurakau pe kupahasani hu melit kokohon ndre pwi?”

16 Pe Yutah ipa toro: “Yapane, yowu andre kapa tesah kiya nongnam? Yowu ara kanlahiy para kanpa hapesah pwi. Ngindrai ara kinpwaingani mwomwan towu pwen. Yapane, andre yowu, pe yiy mepo iwiri pweniu tam, ara yowu masih karayah ndramat para poya mbulyam o mwaihei.”

17 Hapeko Yosep ipa, “Pwi yoh, andre kunmbusi tehen tora kisa kili wawu pwi! Andre ndramat o, mepo iwiri pweniu to, ara andre kirayah ndramat para poya mbulyo ko mwaihei. Pe wawu masih ara ndriya wawu kiwayis pe akamui kaya kili tama wawu.”

Yutah ara pakiwiri noku Penyamin

18 Pwen Yutah iya ndrahasa Yosep pe ipa, “Yapane, ahalingi yo na; ndrinam mbuna kilokuh to, yo nakuwong hape na. Wou ara pohon para Yisip, imwonen tehe King o.

19 Yapane, koluw wou asike yowu tehe toro: ‘Wawu ma tama wawu pe ma nali wawu ndre pwi?’

20 Pe yowu pa, ‘Ehe, tama yowu ara kinna parangoloh. Pe yiy kinna parangoloh pwen pe iyki nali yowu hamou kopwan. Yiy kopwan ara iyera, pe nalin hamou ara kinmat; tina hilu ara hamou o. Pe taman ara inamili yiy namandran iya.’

21 Yapane, wou mbukenam apwai pe yowu wiri nali yowu kinsa para anime yiy.

22 Pe yowu pwai isa kili wou, tehe taman ara kinoho piyani yiy pwi. Kapa kitali taman, andre taman kimat.

23 Hapeko wou apwai isa kili yowu apa, ‘Kapa nali wawu kinsa sura wawu pwi, pwen andre wawu kanlahiy para kasa mbulmoro iye pwi.’

24 Pwen yowu mui yowu ya kili tama yowu, ndramat para pwandrendres tam, pe yowu nese ndraingan iya sehe melit apwai.

25 Pe tama yowu ara ipwandrisa yowu para kamui pe kasasou anandrinai tiken yi.

26 Pe yowu pwai yatan yowu pa, ‘Kapa nali yowu kopwan ara kinto sura yowu pwi, pwen yowu kanlahiy para kanna pwi. Kinlahiy para yowu kayarayah kaya mbulmara ndramat namandran ara pwi, kipoo yowu kaya kapolo nali yowu kopwan.’

27 Pe tama yowu, ndramat para pwandrendres tam, ara ipwai isa kili yowu ipa, ‘Wawu pahasani tehe nambuyu imwalahiy iyata noru kamai mal-mou opu.

28 Hamou ara kinna mawen kili yo, pe upa

ndre hamou kan kintayiy kinmat, pe kinyani yiy topwei.

²⁹ Pe kapa wawu kawiri hamou iye kiya mawen kili yo yi, andre wawu kaiki koisirai kisa kili yo, pe andre yo kumat kileh.’

³⁰ Kapa yowu kanwiri mbunah ara kinmui kinna sura yowu pwi, tama yowu ara andre kimat, paratesah, kopwan tan ara tehe neren imwonen.

³¹ Kapa tama yowu kinnime mbunah kamai kinto sura yowu pwi, yiy andre kikoi. Pwen tehen tora ko pe yowu andre kaiki nopwaran kiya kili tama yowu, pe yiy andre kiyki koisariy pe kimat kileh!

³² Yo ara upwatisingiy iya kili tomo tehe andre kuro pwokarani kopwan pe kuwiri yiy kimui kiya kili yiy. Pe yo upa, ‘Kapa yo kunwiri yiy kimui pwi, pwen andre mwomwan ara kiro ndrito lang masih.’

³³ Pwen pe yo usike wou, Yapane, para kuwiri noku kopwan towu, pe yo ara kurayah ndramat para poya mbulyam o mwaihei. Pe hiyan para wou aiki yiy kimui kiyasura nalin hu.

³⁴ Kapa kopwan ara kinna sura yo pwi, tehen tapeh pe andre kumui kuya kili tomo? Pwi yoh! Mbuwali para kunime nopwaran ara kirayah kili tomo.”

45

Yosep ipwaingani yiy iya kili nalin hu

¹ Yosep ara koyun isikirani nalin hu pe ihingorowei tehe pakirang. Pwen pe iyoh iya kili hu yau tan ipa, “Wawu masih kaya ngawan namu.”

Pe yiy hamou o iro sura nalin hu, pe ipwaingani yiy iya kili hu.

² Yosep irang namandran iya pe hu para Yisip huhilingiy. Pwen yihu ya seu ta king pe huya nese ndraingan.

³ Yosep ipwai iya kili nalin hu ipa, “Yo ara Yosep; tomo iyera?” Hapeko nalin hu, nongnan ara ilohori hu, pe yihu kanlahiy para kasomwi yiy pwi.

⁴ Yosep ipwai iyatahu paiwe ipa, “Akasa pakeh kili yo.” Pwen huya pakeh kili yiy pe ipa, “Yo ara nali wawu, Yosep. Koluw wawuiki yo tehe kenna wawu pe husowani yo pe husaiki yo usa Yisip.

⁵ Pe mahapo mbuna akoro lohonge soyon pe ndrina wawu mbuna kilokuh ta wawu mbukena wawu iya kultuw mepo wawu mbusiy isa kili yo mamu; paratesah, Ngindrai ara ipwandrisa yo umu ta wawu para kusopwat hu ndramat pe andre hu kanmat pwi.

⁶ Mundruwai ara kinngas kol pwan nondriya hayou malwoh pwen; pe hayou mayimah itandron, ara andre hu ndramat kanlahiy para kapo anandrinai kiro piyang pwi.

⁷ Ngindrai ara imbusi melit namandran pe iya handra masih isa kili wawu, paratesah, ipwandrisa yo umu usa urupo iye ara para kusopwat wawu, pe andre wawu kanmat pwi.

⁸ Pwen pe wawu kanpwandrisa yo kunsu kol iye pwi, Ngindrai mbukenan ara ipwandrisa yo usa. Pe yiy o imbusi yo usarayah tehe tama King tahu Yisip. Yo urupo nimnim iyatahu ndramat masih para nondriya suwen, pe yo uya

namandran tahu kol masih iripo nondriya kol namandran masih Yisip.

⁹ Mahapo akahalleh kaya kili tomo pe akapwai katan toro: 'Yo, norum Yosep, uiki nongan iye isa kili wou: Ngindrai imbusi yo urayah yapane kol namandran Yisip. Pe mbuna alonge, wou ahaleh asa kili yo.

¹⁰ Andre wou ampwan kol Kosen, pakeh kili yo-wou pe norum hu, pe tumbang hu masih, wawu andre kampwan kol ara, kiyasura hu meme pe hu mbulmwakau pe kiyasura meltam masih.

¹¹ Asa pe wawu kampwan kol Kosen pe andre yo kuro nimnim kisatam; paratesah, hayou mayimah para mundruwai namandran ara mapu kinsa, pe yo mbuwali para wawu norum pe hu kan masih ara hu kamundruui.' "

¹² Pe Yosep ipwai iya kili nalin hu ipa, "Wawu lahi kayirowe yo, pe Penyamin ara tehen aliy yi, tehe yo ara Yosep ndrokongan uropo wong isa kili wawu.

¹³ Wawu kayapwai kata tomo, tehe yo ara mangolo urupo nondriya kol namandran masih Yisip. Pe akapwai katan kiya melit masih mepo wawu kannimei topwei. Wawu kaya pe kawiri yiy kisa kileh."

¹⁴ Yosep iwong ihipwen pe indrohosi nalin Penyamin, pe Penyamin ara imbusiy tehen aliy yi; pe hilu rangsi hilu.

¹⁵ Pe Yosep irakunani nalin hu pe irahunghung iyatahu pe irang. Pwen nalin hu ara hungoruwu hiyan para hu kawong kawule.

¹⁶ Pwen King para Yisip ihilong tehe nali Yosep hu ara hu kansa, pe king iyasura hu ndramiran

namandran ara hu masih hupwes.

¹⁷ Pe king ipwai iyata Yosep ipa, “Aya pe apwai kiyata nalim hu toro: ‘Wawu kamwaniyani wawu kapolo hu tongkiy, pe akamui kaya kol Kenaan.

¹⁸ Pe wawu kayawiri tama wawu pe noru wawu hu masih, pe wawu masih kamui kasa kili yo. Pe andre yo kupwainge hape pwan hiyan masih iripo nondriya Yisip kiyata wawu. Pe pwan ara anandrinai andre kirayah kiro aliy soyon iya, pe andre hu koroyan lang masih.’”

¹⁹ Pe king ipwai paiwe iya kili Yosep ipa, “Wou apwai kiyatahu toro: Wawu kawiri hu karis hayah para Yisip kiyapolo wawu, pe wawu kayawiri hu nambuyu wawu hu pe noru wawu hu kiyasura tama wawu pe akasa.

²⁰ Wawu mbuna akalohonge kiya melit masih para kol Kenaan, paratesah, melit hitun iripo nondriya kol Yisip ara andre kuikiy kisata wawu.”

²¹ Pwen noru Yisrayel hu ara, ara yihu mbusiy tehe king kinpwai. Pe Yosep ihilingi nongna king pe yiy iyki hu karis hayah iya kili hu, iyapolo anandrinai tiken para sohoya sai.

²² Pe iyuk koyau hamou-hamou iyatahu, hapeko ata Penyamin o ara iyki koyau mayimou, iyasura sombule pat silwa matingat.*

²³ Pe Yosep iwiri melit soyon mwayih para Yisip pe iykiy iya ndrita hu tongkiy kamai masongui pe yiy irapiyaniy iya kili taman. Pe yiy iwiri ndri-nanohun pe melit tehe mbuwa youyou handra-

---

* **45:22:** moni silwa ara nopwaran para aliy tehe kilokram royoh pe sahin (3.5 kilograms)

handra, pe ikiy iya ndrita hu tongkiy pihin ma-songui, pe irapiyaniy para kisopwat taman kiho sai.

²⁴ Pwen Yosep ipwandrisa nalin hu huyau, pe ipwai iya tahu ipa, “Wawu kayau pe mbuna akahangas mwalinga wawu koho sai.”

²⁵ Pwen nalin hu ara hutali kol Yisip pe huyau humui huya kili tamahu, Yakop, iro kol Kenaan.

²⁶ Pwen yihu pwai iyata tamahu hupa, “Yosep ara kinimat pwi yoh! Yiy ara iyera ndron, pe ita nimnim iya kol Yisip masih!” Yakop ihilingi nongan aro pe lohongan indrap. Pe kiniyki ndriyan kinna nongnahu pwi.

²⁷ Pe yihu tiyani melit masih kene iya kili tamahu tehe Yosep kinpwai kinnatahu. Pwen Yakop inime hu karis mepo Yosep ipwandrisa hu husa para kiwiri yiy kiya Yisip, pe lohongan ara imui.

²⁸ Pwen Yisrayel ipa, “Ndrokonan! Mahapo upahasaniy tehe noru, Yosep, ara iyera ndron. Ma uye po ndron, pwen andre kuya nime yiy.”

46

Yakop iyasura norun hu masih ara huya kol Yisip

¹ Pe Yakop irakuhuyani hu meltan masih iyasura norun hu, pe huropo hu nakaya kol Yisip. Pwen huyarayah huya kol Peersepa pe Yakop ara itingundru hu kan hayah pe iyki hu iya kili Ngindrai ta taman Yisak tehe yukyuk.

² Pwen ping ara Ngindrai iwong iya kili Yakop iya taltan, pe ipa, “Yakop! Yakop!”

Pe Yakop isomwi Ngindrai ipa, “Tegah? Yo urupo.”

³ Pe yiy ipa, “Yo ara Ngindrai–Ngindrai ta tamam. Wou mbuna anoh para aya kol Yisip. Yo ara andre kumbusi wawu karayah soyon iya, koro ariya.

⁴ Yo andre kuya Yisip sura wou, pe andre kuwiri wou amui asa mawen paiwe. Pwen kapa amat, andre Yosep mbukenan kironi wou.”

⁵ Pwen Yakop itali Peersepa, pe noru Yisrayel hu kamai ara huwiri tamahu, Yakop, iyasura nambuyuhu pe noruhu masih pe huhis huya hu karis mepo King tahu Yisip kinpwandrisa hu para kasuni hu kaliy.

⁶ Pe yihu ara hulokuhuyani hu mbulmwakau iyasura melit masih tahu mepo iro kol Kenaan. Pe Yakop iyasura tumbun hu masih ara huya Yisip.

⁷ Yiy iwiri norun hu kamai pe pihin, iyapolo tumbun hu kamai pe pihin masih kene pe hu masih huyau.

⁸ Iye ara ngala noru Yisrayel hu masih kene mepo huya sura yiy pe huya Yisip (Yakop iyasura norun hu):

Ndrihou ta Yakop ara Rupen.

⁹ Pe noru Rupen hu kamai, ngalahu ara iye:

Hanok, Pallu, Hesron pe Karmi.

¹⁰ Pe noru Simeyon hu kamai, ngalahu ara iye:

Yemuwel, Yamin, Ohat, Yakin, Sohar, pe Sol-yiy ara noru pihi Kenaan hamou.

¹¹ Pe noru Lepi hu kamai, ngalahu ara iye:

Kerson, Kohat, pe Merari.

¹² Pe noru Yutah hu kamai, ngalahu ara iye:

Er, Onan, Selah, Peres pe Serah, (hapeko Er pe Onan ara hilu kanmat pwen iro ndron kol Kenaan).

Pe ngala noru Peres hilu kamai, ngala hilu ara iye:

Hesron pe Hamul.

¹³ Pe noru Yissakar hu kamai, ngalahu ara iye: Tola, Puwah, Yasup, pe Simron.

¹⁴ Pe noru Sepulun hu kamai, ngalahu ara iye: Seret, Elon pe Yahleel.

¹⁵ Ariya kene ara ngala noru Yakop hu mwaniye husarayah iro kili Leyah mepo imwalahiy iyatahu irondron kol Pattan Aram. Pe Leyah ara imwalahiy iyata mbunah hamou pihin i, ngalan Tainah. Pwen pe noru Yakop hu pe tumbun hu masih husarayah kili Leyah ara, ndromwoyahu masih kene iyawule ara tingui pe timou (33).

¹⁶ Pe noru Kat hu kamai ngalahu ara iye: Sepon, Hakki, Suni, Espon, Eri, Aroti pe Areli.

¹⁷ Pe noru Aser hu kamai, ngalahu ara iye: Yimnah, Yispah, Yispi pe Periyah, pe pisuhu ara Serah.

Pe noru Periyah hilu kamai, ngala hilu ara iye:

Heper pe Malkiyel.

¹⁸ Ariya kene ara ngala noru Yakop hu pe tumbun hu masih husarayah iro kili Silpah mepo Lapan iykiy iya kili norun Leyah. Ndromwoyahu masih iyawule ara songui pe anomou (16).

¹⁹ Pe noru Yakop hilu hilsarayah iro kili nam-buyun Rahel ngala hilu ara iye: Yosep pe Penyamin.

²⁰ Yosep ara iro Yisip pe iwiri Asenat SuPotipera pe iyki Manasseh hilu Eprayim. (Potipera ara yiy pris hamou para kol Heliyopolis.)

²¹ Pe noru Peniyamin hu kamai, ngalahu ara iye:

Pela, Peker, Aspel, Kera, Naaman, Ehi, Ros, Muppm, Huppm, pe Art.

²² Ariya kene ara ngala noru Yakop hu pe tumbun hu masih husarayah iro kili Rahel. Ndromwoyahu masih iyawule ara songui pe haamou (14).

²³ Pe noru Tan kamai, ngalan ara iye:

Husim.

²⁴ Pe noru Naptali hu kamai, ngalahu ara iye:

Yahsiyel, Kuni, Yeser, pe Sillem.

²⁵ Ariya kene ara ngala noru Yakop hu pe tumbun hu masih husarayah iro kili Pilhah mepo Lapan iykiy iya kili norun Rahel. Ndromwoyahu masih iyawule ara manandrtimou (7).

²⁶ Ariya kene ara noru Yakop hu pe tumbun hu imwonen mepo huya Yisip. Pe ndromwoyahu masih kene iyawule ara anongui pe anomou (66). Hapeko hu mbuyu ngundra Yakop ara ndromwoyahu kinto nondriya ndromndrom iye pwi.

²⁷ Pe iyapolo hilu mbunah kamai ta Yosep mepo tina hilu imwalahiy ta hilu iro Yisip, pwen ndromwoya tumbu Yakop hu masih huro Yisip ara manandrtngui (70) imwonen.

²⁸ Pwen Yakop ara ipwandrisa Yutah para kiyamu kiyatan para kiya sike Yosep iya meresai iyapwen te Kosen. Pwen huyarayah huya Kosen,

²⁹ pe Yosep imwaniyani karis tan pe iya pohonani taman, Yisrayel, iya kol Kosen. Pwen Yosep iyarayah iya kili taman o, indrohosi yiy pe irang mali yiy.

³⁰ Pwen Yisrayel ipwai iyata Yosep ipa, “Mahapo andre kuyen o pe kuye longe kimat o; paratesah, kunsu nime wou pwen, pe upahasaniy tehe ayepondron.”

³¹ Pwen Yosep ipwai iyata nalin hu pe hu para wum ta taman masih ipa, “Mahapoko andre kuya pe kupwai kiyata King tahu Yisip kupa, ‘Tomo pe nali hu ara hu kantali Kenaan pe hu masih kansarayah kansa kili yo topwei.

³² Yihu ara hu ndramat para pwokereya hu sipsip. Pe yihu lokuhuyani hu sipsip pe hu mbulmwakau yasura meltahu masih pe hu kansa.’

³³ Yo nakupwai kiyata king tehen toro, pe kapa king kiyoh wawu pe kisike wawu kiya sehe mbulen wawu pahasaniy para kambusiy,

³⁴ pwen wawu kapwai kapa, ‘Yapane yowu, yowu ara ndramat para kapwokerani hu sipsip pe hu mbulmwakau. Yowu ngara kambusi mbulen tehen toro mambunah towu ipoo isa mannen mahapo; paratesah, tama yowuhu koluw ngara hu kambusiy tehen aliy.’ Kapa wawu kapwai kiyata king toro, pwen andre kiyki wawu kampwan kol mendreheh Kosen, paratesah, hu ndramat para Yisip ara mbuwalihu para hu kanime hu ndramat para pwokereya hu sipsip.”

47

¹ Pwen Yosep ara iya pe iya pwai iyata King tahu Yisip ipa, “Tomo pe nalihu ara hu kantali kol Kenaan pe hu kansa. Husa yasura hu sipsip, hu mbulmwakau, pe iyapolo meltahu masih, pe mahapo hu tora kol Kosen.”

² Pwen Yosep irakinima nalin hu mayimou pe iwiri hu pe iya pwaingani hu iya mbulmara king.

³ Pe King tahu Yisip ara isike hu ipa, “Mbulya wawu ara tesah ndrokonan?”

Pe yihu pwai iya kili king hupa, “Yapane yowu, yowu ara ndramat para pwokereya hu sipsip, tehe tama yowu hu ngara hu kambusiy koluw.”

⁴ Pwen yihu pwai iyatan hupa, “Yowu nakoro kol iye hape na, paratesah, mundruwai naman-dran ara ipwalngani kol Kenaan. Pe ndromwindriu, mepo anandrina hu sipsip towu, ara kini-hipwen topwei. Yapane yowu, kapa welem kiso towu, yowu namiliy para yowu kampwan kol Kosen.”

⁵ Pwen king ipwai iyata Yosep ipa, “Tamam pe nalim hu, ara hu kansa pwen, pe andre hu koro sura wou.

⁶ Pe wou alohongani hambut pwan hiyan masih hira hapeleheh iripo nondriya pwan Yisip, pe wou apwai kiyatahu para hu kampwan aliy. Kapa anamiliy, hiyan; aiki hu kampwan kol Kosen. Pe kapa hiyeh tahu lohongahu iman para hangna hu mbulmwakau, apwai katahu kasa pe kapwokere to yi.”

⁷ Pwen Yosep iwiri taman iya kili king, pe yiy itoholi king.

⁸ Pe king isike yiy ipa, “Hayou tam masa-hayeh?”

⁹ Pe Yakop ipwai iyatan ipa, “Hayou to urupo kol pwan ara sangat pe tingui(130) opu. Hayou to ara mullai o, pe ngandrahan hape kopu. Hapeko, hayou ata tumbu hu ara soyon iya iramwaitini hayou to.”

¹⁰ Pwen Yakop itoholi king ihipwen, itali yiy pe iyau.

¹¹ Iyamulan, Yosep imbusiy tehe king ipwai iyatan; pe iwiri taman pe nalin hu pe huya huye kol namandran masih Yisip. Pe iyki pwan iya kili hu iro nondriya kol namadran hape Rameses.* Pe pwan ara, ara hiyan iya, pe iramwaitini pwan masih hira nondriya kol Yisip.

¹² Pwen Yosep ara ngara kinimnim kiyata ndrayen hu kiya anandrinai. Pe yiy ngara kiyuk anandrinai kiya kili taman, nalin hu, nambuyu nalin hu, pe noru nalin hu ara iwene hu ko.

Mundruwai namandran ipwalngani kol Yisip

¹³ Mundruwai namandran irorayah manau pe anandrinai masih para kol ara ihipwen. Tandrohongan ara ipwalngani kol namandran Yisip pe Kenaan kene.

¹⁴ Pe hu ndramat masih para kol Yisip pe Kenaan, singayai tahu masih kene ara hupiyé topwei iya sowa mbuwa youyou iro hu wum namandran mepo Yosep iro nimnim iya aliy. Pe Yosep iwiri topwe singayai tahu ara, pe iyaikiy iro seu ta king.

---

* **47:11:** Eng: *the district of Rameses*; TP: *long distrik bilong taun Rameses*

15 Pwen singayai tahu ndramat para kol Yisip pe Kenaan ara ihipwen masih, pe hu ndramat para Yisip huya kili Yosep. Pe hupwai iyatan hupa, “Wou ahang yowu anandrinai; kapa pwi, andre mundruwai namandra-namandran iye kipwalngani yowu, pe andre yowu kayos pe kamat koro mbulmaram! Asopwat yowu, paratesah, singayai towu masih ara kinihipwen topwei.”

16 Pwen Yosep ipwai ipa, “Kapa singayai tawawu kinihipwen, kiya, akawiri hu kan ta wawu kisa pe akasulye kaliy pe akapo anandrinai.”

17 Pwen yihu ya yuk hu hos, hu sipsip, hu meme, hu mbulmwakau, pe hu tongkiy tahu ara iya kili Yosep. Pwen hayou ara, ara huro mbusi tehen tora ko, pe huro po anandrinai.

18 Pwen pe hayou ara isayau pe humui huya kili Yosep pe hupwai iyatan hupa, “Yapane yowu, yowu ara kanlahiy para kakulani hapesah mbulmaram pwi. Wou anwiri topwe singayai towu pe hu kan towu masih. Hapesah kinto pwi; melit malndra iripo ndron ara yowu ndramat pe pwane yowu ko.

19 Wou mbunandronge yowu ndramat kamat koro mbulmaram, pe yowu kasura pwane yowu kaya mwomwan masih. Kiya, asowani yowu pe pwane yowu para kasulye anandrinai kaliy. Hiyan para king kiwiri yowu pe pwane yowu kaya pahandran. Akahang yowu mbuwa youyou pe andre yowu kanmat pwi, pe pwane yowu andre kinna mwomwan pwi.”

20 Pwen iro tandrohongan ara, Yosep isowani

topwe pwan masih tahu Yisip. Yihu ndramat masih kene para Yisip ara huiki topwe pwanehu masih ara iya pwane king; paratesah, mundruwai namandran ara irayah namandran iya.

²¹ Pe Yosep ara imbusi hu ndramira Yisip masih ara husarayah ndramat para poya mbulya king, iro mbusungo kol sahin iya matne sahin para Yisip.†

²² Hapeko pwan tahu pris opu ara Yosep kin-sowaniy pwi; paratesah, king ngara kiyuk singayai kiya kili hu pris, pe yihu sowani anandri-nahu iya aliy. Tehen tora ko pe hu pris kaniyki pwanehu kinna kili king pwi.

²³ Pwen Yosep ipwai iya kili hu ndramat ipa, “Mahapo yo kunsowani pwan tawawu masih. Pe wawu ara kansarayah ndramat para poya mbulya king o mwaihei. Iye ara mbuwa youyou tawawu; akawiriy kaya pe akayahasiy kiya pinge wawu.

²⁴ Pe kapa anandrinai kiro piyang kiman, pwen wawu kawiri piyang hasai kiro nondriya piyang mayimisai pe akaikiy kiya kili king. Pe piyang mahaasai iro ndron ara ata wawu para akahas paiwe yi, pe para sohoaya wawu pe noru wawu hu.”

---

† **47:21:** Ndramat hayah para tapaiwani nongna kol, ara hu ratuluwi nongan ara tehe toro: “Pe Yosep ara imbusi hu ndramat masih para kol Yisip pe hutali pwan tahu pe husa huro nondriya hu kol namandran.” Eng: Some translators think this verse means “he moved the people into the cities” TP: “Na Josep i mekim olgeta manmeri long olgeta hap bilong Yisip i lusim graun bilong ol na i go i stap long ol taun.”

25 Pwen hu ndramat hupwai hupa, “Yapane yowu, wou ara asopwat yowu hiyan iya, pe mahapo yowu masih topo hiyan o. Kapa welem kiso towu, pwen hiyan para yowu karayah ndramat para poya mbulya king.”

26 Pwen Yosep iyki pwandrendrehe handra pwokeyan, iya kili hu ndramat para Yisip pe pwandrendrehe ara, ara ita ipoo isa mannen mahapo.‡ Pwandrendrehe ara ipwai tehe hu kawiri piyang hasai kiro nondriya piyang mayimisai pe hu kaikiy kiya kili king. Hapeko pwanehu pris opu ara king kinwiryi pwi.

Yosep ipwatisingiy tehe andre kiyaroni Yakop kiya Kenaan

27 Pe noru Yisrayel hu ara humpwan Yisip iro nondriya kol Kosen, pe huwiri pwan iho ariya. Pe hupo noruhu ara soyo-soyon iya pe ndromwoy-ahu ara iya hitun iya.

28 Pe Yakop impwan Yisip hayou songui pe andrtoyoh (17), pe hayou tan masih iyawule ara irayah sangat haangui pe andrtoyoh (147).

29 Yiy ihingorowei tehe pakeh nakimat, pwen pe iyoh Yosep isa kili yiy. Pe ipwai iyatan ipa, “Kapa welem kiso to ndrokonan, kiya, aiki nimam kiya pahandra mbupo pe apwatisingiy

---

‡ 47:26: Nongan ara ipa “pwandrendrehe ara ita ipoo isa mannen mahapo” ara kiniwong kinna lang torou mahapo pwi. Iwong iya lang mepo sehe ndramat iratuluwi nongan aro. Eng: *The reference to the fact that this law of Joseph’s is “still in force today” does not refer to our modern time, but to the time when the writer wrote this book.* TP: *Dispela tok “i kam inap nau” i no tok long taim bilongyumi. Nogat. Em i tok long taim bilong man i raitim dispela buk.*

ndrokongan kisa kili yo tehe andre ambusi hiyan iya kisa kili yo. Mbuna aroni yo kuro Yisip.

³⁰ Pe kapa kumat kasura tomo hu kanmat, pwen awiri nombuwe kiya mawen kol Yisip pe aroni yo kiyapolo tumbu hu.” Pe Yosep isomwi yiy ipa, “Andre kumbusiy tehe anpwai.”

³¹ Pe Yakop ipwai paiwe ipa, “Wou arandranga paingan tehe andre ambusiy ndrokongan tehe kunpwai.” Pwen Yosep irandranga paingan, pe Yakop itukuruhu pe payan iya pwan ndrita yokyok.

48

Yakop iyki lomwes iya kili Eprayim hilu Manasseh

¹ Iyamulan hape hu nese ndrainga Yosep hupa, “Tamam ara imwa.” Pwen Yosep iwiri norun hilu malmou kamai ara, Manasseh hilu Eprayim, hilya sura yiy pe huya nime Yakop.

² Hu ndramat hupwai iyata Yakop hupa, “Norum Yosep ara kinsa pwen para kisanime wou.” Pe Yakop ipwoke kopu, itine, pe impwan yokyok para kinime Yosep.

³ Yakop ipwai iyata Yosep ipa, “Ngindrai Pwokeyan Masih ara isarayah isa kili yo iro kol Lus ita nondriya kol namandran Kenaan. Pe yiy itoholi yo

⁴ pe ipwai sato ipa, ‘Yo andre kuiki norum hu karayah soyon, pe ndromweya ndrayer norum hu ara andre kisahon soyo-soyon iya. Pe andre kuiki pwan iye kiya kili ndrayer hu pe andre kiro pwanehu lang masih.’

⁵ Mahapo norum malmou mepo hilsarayah iro Yisip makunsa mapu, ara andre hilu karayah tehe noru imwonen; Eprayim pe Manasseh ara hilu karayah tehe noru imwonen, mwensen tehe noru hilu Rupen pe Simeyon.

⁶ Hapeko hu sehe mbunah nakasarayah kamulan kiro kili Eprayim hilu Manasseh ara norum hu imwonen. Kiya lang para nakaramburungi pwan kiya kili hu hapat-hapat, pwen andre hu mbunah hunakasarah mulan ara, andre hu koro pahandra Eprayim hilu Manasseh, hilu nalihilu imwonen.

⁷ Yo upowong iye, paratesah, koyu isikirani tinam, Rahel. Yowu tali kol Pattan Aram pe yowu mui nakasa Kenaan, pe yowu ho ndron sai pe yiy imat iho mwanan hape ko kili kol Eprat. Pwen pe uroni yiy iro ngilse sai nakiya Eprat.” (Eprat ara ngala Petlehem mamu.)

⁸ Pwen Yisrayel inime noru Yosep malmou, pe yiy isikei ipa, “Hilu wihou ara noru hiyeh?”

⁹ Pe Yosep ipwai iyata taman ipa, “Ariya ara noru malmou mepo usa uropo Yisip, pe YAPAN ihingini yo iya aliy.”

Pwen Yisrayel ipa, “Awiri hilu kasa kili yo para kutoholi hilu.”

¹⁰ Yisrayel ara kinna parangoloh pwen, pe maran tehe pakeh nakiyoh, pe kinlahiy para kinimnim hiyan pwi. Pwen pe Yosep iluwi norun hilu, hilsa pakeh kili taman pe Yakop indrohosi hilu pe irahunghung iya ta hilu.

¹¹ Pe Yisrayel ipwai iyata Yosep ipa, “Koluw yo upa ndre kunlahiy para kunime wou paiwe pwi.

Hapeko mwakan Ngindrai imbusiy pe mahapo yo unime wou pe iyapolo norum hilu yi.”

¹² Pwen Yosep iluwi hilu mbunah malmou hilsa mawen ngondroka Yisrayel, pe yiy iyki payan itukuruhu iya pwan.

¹³ Pe Yosep iwiri hilu malmou kene hilya kili taman. Pe iwiri norun ndrihou, Manasseh, iro niman kamou pe iyki yiy iyapwen te nima taman mot. Pe iwiri norun mulan, Eprayim, iro niman mot pe iyki yiy iyapwen te nima taman kamou.

¹⁴ Hapeko Yisrayel irapaiwani niman mot pe iykiy iya paya Eprayim, pe iyki niman kamou iya paya nalin namandran Manasseh.

¹⁵ Pwen iyki lomwes iya kili Yosep pe ipa,
 “O Ngindrai, tumbu Apraham pe tomo Yisak
 ara hilu ho pahandram o,
 pe yo uro pahandra pwokere tam
 tandrohonga nano imwalahiy sato ipoo isa
 mannen mahapo.

¹⁶ Pe wou asarayah asa kili yo tehe hamou angelou, pe apwokarani yo iya sehe melit mwomwan mepo pakisarayah kili yo.
 Mahapo aiki lomwes tam kiya kili noru hilu aro,
 pe ambusi yowe noru hilu karayah soyon kiro kol pwan.

Pe andre koyu hu ndramat andre kinmayit ngolo pe ngala Yisak pe Apraham pwi.”

¹⁷ Pe Yosep inime nima taman mot ara iro paya Eprayim pe kinpwes pwi; pwen pe imbultuwe nima taman mot iro paya Eprayim pe pakiykiy kiya paya Manasseh.

¹⁸ Pe Yosep ipwai iyatan ipa, “O Tomo, mbuna ambusi tehen tora. Iye ara yiy ndrhou, aiki nimam mot kiya payan.”

¹⁹ Hapeko taman mbuwalin, pe ipwai iyata Yosep ipa, “Pukene, Noru. Yo upahasani sehe melit uropo mbusiy. Upahasaniy. Pe yihu ndraye Manasseh ara, andre yihu ndramiran karayah soyon iya. Hapeko nalin mendreheh, Eprayim, ara andre kiramwaitini yiy, pe ndraren hu andre kasarayah soyo-soyon iya pe andre hu kahon koro kol hakol-hakol.”

²⁰ Iyki lomwes iya kili hilu lang ara, pe ipa, “Yo Yisrayel andre kupwai mahapo, pe kiyamulan kapa hiyeh nakiyki lomwes kiyata hamou andre kipwai tehen toro:
‘Ngindrai andre kimbusi wou asarayah tehe Eprayim hilu Manasseh.’”

Iya lohonge tehen tora pe Yakop iyki Eprayim ara isa mu iya kili Manasseh.

²¹ Pwen Yakop ipwai iya kili Yosep ipa, “Yo pakeh andre kumat ara. Hapeko Ngindrai andre kiro sura wawu pe andre kiwiri wawu kamui kaya pwane tumbu wawu imwonen.

²² Pe yo andre kuiki kol hakol para ngondron Sekem kisa tam, paratesah, wou ara ata mu iyata nalim hu. Pwan ara, ara kunpopahun kinna aliy iyasura semela pahun niwen to pe keye tapuiwe, pe uwiriy iyau kili hu Amor.”

49

Yakop iyki lomwes iya kili norun hu

¹ Pwen Yakop iyoh norun hu husa kili yiy, pe ipwai iyatahu ipa, “Akasa pakeh kili yo, pe nakutitiye ndrainga wawu kiya sehe melit andre kisarayah kili wawu kiyamulan.

² Wawu kasa pakeh pe wawu kahilingiy; noru Yakop hu kamai; Akahilingi tama wawu, Yisrayel.

³ Rupen wou ara noru ndrohan, Uiki wou ara tandrohonga manoru wihou to; pe arakinima pwoke ato. Ngalam ara pwokeyan iya pe iyera hin iya.

⁴ Pakut tam ara tehe non irah pwokeyan iya, pe kinlahi hamou para kisingoriy pwi, hapeko wou andre anto yokum tehe ndrohan pwi yoh.

Paratesah, amatin iyasura nambuyu tamam, pe aiki masirai isa kili yo. Kultuw anmbusi ara mwomwan masih.

⁵ Simeyon pe Lepi ara hilu nali hilu. Semela hilu ara semela pahun, hilu wiriy pe hilu pongengei iyataya hu ndramat.

⁶ Yo kunpwes para hilu mburi lohonga hilu pwi, pe kunlahiy para kuya sura hilu para hilu tawulani lohonga hilu iyawule pwi;

Paratesah, ndrina hilu ngara kilokuh, pe ngara hilu katingundru hu ndramat.

Pe ngara hilu katumbuwe ndrika hu mbulmwakau kiya lohongai ta hilu ko.

⁷ Ndrina lokuh ta hilu ara andre kipwalngani hilu.

Pe takokowai ta hilu ara andre kiyki ndriyang o kimui kiya kili hilu.

Andre kurasumbuwani ndraye hilu kaya nondriya Yakop,
 pe andre hu kamasumbuwe kaya nondriya Yisrayel.

⁸ Yutah, nalim hu ara andre hu kasomwani wou,
 pe andre nimam kindrek koyu hu ndramat mepo humwisnani wou,
 Noru tamam hu kamai, ara andre hu katukuruhu kisatam.

⁹ Yutah ara kaipisam tehe hamou noru layon,*
 Ngara kira hu yohou, pe kiyani, pe ngara kimui kisa, pe sangin kipwoke;
 Ngara kiwayis pe ngara kimemere,
 pe hamou ndramat kinoho tandroindroi kiya mbulmaram pwi.

¹⁰ Nes mepo irakinima pwoke ta king ara, ara kinlahi para kiya mawen kili Yutah pwi,
 pe yiy andre kiro king lang masih.

Pe andre kiro kipoo kiya manne mbukena nes ara kisa.
 Pe hu ndramat para kol masih andre koro hilingi yiy opu.

¹¹ Hu para mwisi wain tan ara soyon iya.
 Pwen pe pakiwasi tongkiy tan, ara ngara kiwasiy kiya mwisi ndrandra wain mepo hiyan masih.

Pe yiy andre kirihi hu mbuwa wain tan, pe kipsisai,
 pe andre kisungani koyau tan kiya aliy.

¹² Peke maran malwoh ara ilam tehe pekemara mbusiy, pe iramwaitini wain.
 Pe yahan ara pallen iya, iramwaitini sus.

---

* **49:9:** Eng: *lion*; TP: *laion*

- 13 Pe Sepulun ara andre kiye pakeh poho leng,
pe pohomara ndras kayou tan, ara andre hu
ndroi namandran hu kasa pe hu kohoraipit
aliy.
Pe ndringa pwanen ara andre kiyapwen te
kol Siton.
- 14 Yissakar ara yiy pwokeyan iya tehe hamou
tongkiy,
ngara kiye matin mwalinga ndrop malhat.
- 15 Pe inime ndrohonoku ngohongoh tan ara hiyan
iya,
pe pwanen ara mwayih masih,
pwen andre kiwayani yiy kiya mbulen naman-
dran pe nopwaran.
Pe kamulan andre kirayah ndramat para
kipo mbulen o mwaihei pwokeyan pe
ngandrahan.
- 16 Tan ara ndramat para tamwaniye kiro
mwalinga ndramiran hu,
tehe wum para tamwaniye tahu Yisrayel.
- 17 Pe Tan ara tehe hamou mwat para ngilse sai,
tehe hamou yawiy para pwaki sai men-
dreheh.
Ngara kitani ngondro ndrika hu hos.
Pe andre ndramira hos ara andre kipwang te
ndruwan.
- 18 YAPAN, yo urupo longe para wou asopwat yo.
- 19 Kat ara andre hu ndramat para pahana hu
karayiy,
hapeko andre kipopahun kimui kiya kili hu
paiwe, pe andre hu kawop kili yiy.
- 20 Aser ara anandrinai tam andre kirayah
mwayih iya,

Pe andre apo anandrinai handra-handra
hiyan tehe ana hu king.

21 Naptali kaipisan ara tehe hamou meme puyap
pihin pe andre kiro rakohoyou kiya lohon-
gai tan o.

Pe ngara kikun norun hu ara lahayahu iya.

22 Yosep ara irayah hiyan iya tehe hakou kei hira
ndran ndrikou sih.

Mbuwan ara ngara kirayah soyon iya.

Pe ndrاندran ara husinot iya naiwen,
iyah, pe iroh iramburuhi kou.

23 Pe hu ndramat para pahun iya tapuiwe ara
hupopahun iya kili yiy,
pe humbusi mwomwan iya kili yiy.

24 Hapeko kei tapuiwe ta Yosep ara niman kinhi-
tan aliy pwi,
pe ipwotisingiy iro nokun o,

paratesah, pwoke namاندran ta Ngindrαι ta
Yakop ara iro pe iyki pwoke iyatan.

Ngindrαι ara tehe Ndramat para pwokere yiy,
pe tehe Pat sih para lohowan.

25 Paratesah, Ngindrαι ata tamam ara yiy
pwokeyan iya
pe ngara kisopwat wou.

Pe yiy opu ngara kitoholi wou pe kiyki lomwes
para paingan,

pe lomwes para mbulu pwan,

pe lomwes para hu kapo hu mbunah kaya
soyon iya.

26 Lomwes ta tamam ara mambuniyan iya, tehe
pahayi,

pe iramwaitini lomwes para piyang pe
yangiy para koluw.

Yosep, melit masih aro andre hu karayah koro kili wou,
 pe wou ara ansarayah yapane nalim hu masih.

²⁷ Pe Penyamin ara kaipisan tehe mwiw hamou puyap mundruwan soyon para yangiy.
 Ndroulang masih ngara kiyan hu yohou mepo ngara kitingundrun,
 Pe ipiyah ngara kitaingani hu yohou mepo iyapo.”

²⁸ Aro ara hu poho payumwa wum hawum-hawum tahu Yisrayel songui pe luwum. Pe aro ara nongan mepo tamahu itoholi hu iya aliy, pe iyki lomwes tahu iwene kaipisa norun hu hamou-hamou imwonen.

Yakop imat pe huroni yiy

²⁹ Pwen Yakop itoholi norun hu ihipwen pe ipwai iyatahu ipa, “Yo ara pakeh nakumat kuyasura tumbu hu. Pe akaroni yo kuya ngat mepo kansowanij pwen ita pwan ta Epron mamu, yiy ndramira Hit.

³⁰ Ngat ara, iro pwan hape mepo Apraham kinsowanij pwen iyapolo ngat para tonton iro kili Epron. Pe pwan ariya ara ngalan Makpelah, ita ngilse Mamre nondriya kol Kenaan.

³¹ Ngat ara hu kantoni Apraham pe nambuyun Sarah ita aliy, iyasura Yisak hilu Repekah. Pe Leyah ara uroni yiy ita aliy yi.

³² Pwan mepo ngat ita aliy ara kansowanij pwen iro kili hamou ndramira Hit.”

³³ Pwen Yakop itiyani ndrainga norun hu ihipwen, pe isoli ndrikan iya nokun, pe imat iyasura tumbun hu.

50

¹ Pwen Yosep inime taman imat, pe iyah iya ndritan, irang, pe irahunghung iya kili yiy.

² Iyamulan, Yosep iyapwai iyatahu ndramiran para tamwaniye nombuwe ndramat* para hu kaiki marasin† kiya nombuwe taman, Yisrayel. Marasin ara, ara para kimbusi nombuwe taman andre kinpwala pwi. Pe hu ndramat ara humangsaniy tehe Yosep ipwai.

³ Pe huroiki marasin ara ipoo iya lang mahaangui (40), paratesah, mbulen para yukuya marasin ara ngara kiwiri lang mahaangui imwonen. Pe hu ndramat para Yisip ara huro rangsi tama Yosep ipoo lang manandrtingui (70).

⁴ Pwen lenge koisirai ara isayau, pe Yosep iyapwai iyatahu ndramat huro mu iya pohombulen ta king ipa, “Yo unamilyi para wawu kayapwai kiya kili king toro:

⁵ “Tomo kinmat mapu, pe ipwatisingi nongnan pwokeyan isato ipa, “Kapa kumat andre kakuni nombuwe pe kaya roni yo kuya ngare imwonen, mepo kunmbusiy pwen ita pwan para Kenaan.” Pwen pe kapa welem kiso to, nakuya roni tomo; kihipwen, kamulan andre kumui.’”

⁶ Pwen king isomwi nongna Yosep pe ipwai iyatan ipa, “Ahalingi nongna tamam tehe kinpwatisingiy kinsatam; akuni nombuwen pe akaya roniy kiya ngat ita kol Kenaan tehe kinpwai.”

---

* **50:2:** Eng: *the physicians in his service*; TP: *ol dokta bilong en*

† **50:2:** Eng: *to embalm*; TP: *putim olkain marasin long bodi*

⁷ Pwen hu ndramat huya mu iya poho mbulen ta king, pe hu ndramat namandran para poya mbulya king, iyapolo hu poh para kol Yisip, ara hu masih hurikai yasura Yosep para kayaroni taman.

⁸ Pe nalin hu pe yowe taman hu masih ara huyasura yiy. Hapeko hu mbunah mbusikau iyapolo hu sipsip, meme pe mbulmwakau ara hurondron kol Kosen.

⁹ Hu ndramat ngara hukoro karis pe hu ndramat ngara hu kampwan ndrita hos ara huya yi. Hu ndramat soyo-soyon iya ara huya.

¹⁰ Pwen huyarayah iya kol Atat, haroh iyapwen te kup para Ndran Yortan. Hape ariya ara ndrohonoku yihiya pwisi mbuwa youyou. Pwen hu ndramat ara huye rang namandran pe huye rang turut. Pe Yosep ilohongani ping manandrtoyoh iro ariya para koisirai ta taman.

¹¹ Pwen pe hu ndramira Kenaan ara hunime hu Yisip huro rang ndrohonoku mangseya wit ita kol Atat, pe hupa toro: “Hu Yisip ara hutora mbultere pe huyera tang turut iya.” Pwen ndroiyyin ara pe hupohowe ngala kol hape ara iya Apel-Misrayim.‡

¹² Pwen noru Yakop hu ara huhilingi nongna tamahu pe humbusiy tehe kinpwai kinnatahu.

¹³ Pe hukuni nombuwen iya Kenaan, pe huroni yiy iya ngat ita Makpelah pakeh Mamre. Pwan ara, ara ndrohonoku tonton mepo Apraham kin-sowaniny pwen kili ndramira Hit hamou ngalan

---

‡ 50:11: “Apel-Misrayim” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “ndringe hu Yisip”; Eng: “Abel Mizraim” means “mourning of the Egyptians”; TP: Long tok Hibrui name “Abel Misraim” i klostu wankain olsem dispela tok, “Ol Yisip i kra!”

Epron.

¹⁴ Pwen merei ta taman ihipwen, pe Yosep imui iya Yisip iyasura nalin hu pe hu ndramat masih mepo huya sura huya tonton ta taman.

Yosep itali kultuw mwomwan ta nalin hu

¹⁵ Pe nali Yosep hu ara hunimei tehe tamahu kinmat pe hupwai hupa, “Tehe tapeh; matisan Yosep kipo soiwi mwomwan mepo tumbusiy iya kili yiy ara kimui kisa kili tou.”

¹⁶ Pwen hupwannos nongan iya kili Yosep hupa, “Koluw tomorou kinmat mapu pe iyki nongan sahin isa kili yowu.

¹⁷ Pe yiy ipwai isatowu para kaiki nongan iye kisa kili wou: ‘Yosep, upwai satam para atali hu pakut pe kultuw mwomwan namandran mepo yihu mbusiy isa kili wou.’ Mahapo yowu ndramira Ngindrai ta tama worou, ara yowu sikei para atali hu pakut mwomwan mepo yowu kanmbusiy kinsa kili wou.” Pe Yosep ihilingi nongna nalin hu pe iyerang o.

¹⁸ Pwen iyamulan nalin hu imwonen huya, pe hulah ya pwan mbulmaran. Pe hupwai iyatan hupa, “Yowu ara hu ndramat para poya mbulyam o mwaihei.”

¹⁹ Hapeko Yosep ipwai iyata nalin hu ipa, “Wawu mbuna akanoh. Yo ara kunwiri noku Ngindrai pwi yoh.

²⁰ Wawu mburi lohongai mamu para pakarawani yo. Hapeko Ngindrai isulyani lohongai mwomwan ara isarayah hiyan para kisopwat hu ndramat masih. Wawu kannimei pwen sehe mbulen kinmbusiy.

21 Pwen wawu mbuna akanoh. Yo andre kuponokulani wawu kiyasura noru wawu hu.” Pwen Yosep iyki nongan para koisirai ara iya kili nalin hu, pe imbusi ndriyahu ara iwayis.

Yosep imat

22 Pwen Yosep irosura yowe taman hu huro Yisip, pe hayou tan masih iyaharong ara isarayah sangat pe songui (110).

23 Pwen Yosep inime salsalin hu–yihu tumbu Eprayim. Pe hu noru Makir ara, ara huwiri hu mamalaman o, pe huiki humimpwan mbupan. Makir ara noru Manasseh kamai.

24 Pwen Yosep ipwai iyata nalin hu ipa, “Pakeh nakumat, hapeko YAPAN andre kipunokulani wawu kamulan pe andre kiwiri wawu kaya mawen kol iye. Pe andre kiwiri wawu kaya pwan mepo koluw kinpwatingiy pwokeyan kinna kili Apraham, Yisak, pe Yakop.”

25 Pwen Yosep ipwai iya kili hu noru Yisrayel para hu karandranga paingan, ipa, “Yo upa-hasanij ndrokonan-ndrokonan tehe Ngindrai ara andre kisopwat wawu kamulan; pwen akawiri ndrui kiyasura wawu pe wawu kaya mawen kol iye.” Yosep ipwai pe nalin hu ara hurandranga paingan iya nongan tehe ipwai.

26 Yosep imat, pe iro tandrohongan ara hayou tan ara sangat pe songui (110). Pwen huiki marasin iya nombuwen, para nombuwen andre kinpwala pwi. Pe huiki nombuwen iyera kokou§ pe iro Yisip.

---

§ 50:26: Eng: *coffin*; TP: *bokis*

Nongan Hiyan
Portions of the Holy Bible in the Nali Language of
Papua New Guinea
Buk Baibel long tokples Nali long Niugini

copyright © 2008, 2012, 2020 PNG Bible Translation Association

Language: Nali

Translation by: PNG Bible Translation Association

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2025-03-24

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 15 May 2025 from source files dated 15 May 2025

1c7cf377-af27-5ad9-9abb-06ab9a468be4